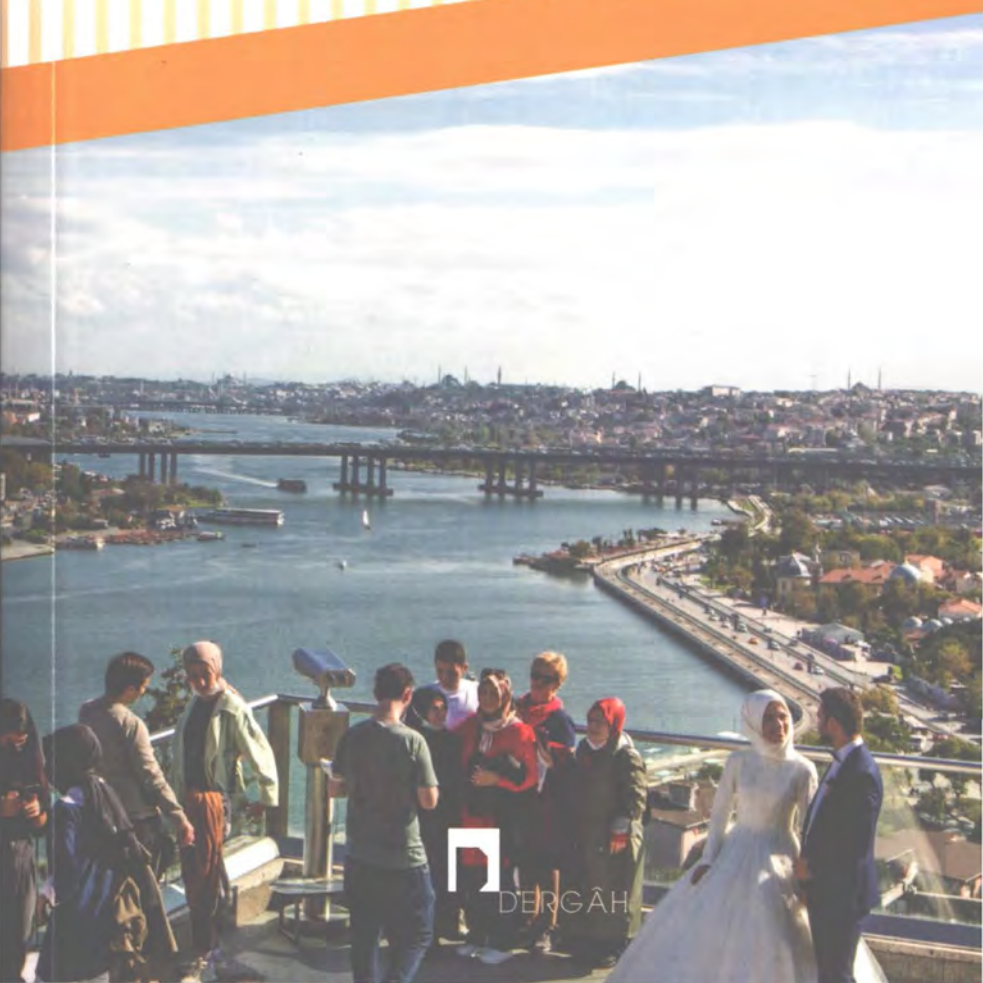
İstanbul gezi yazıları -II- 1989

Mustafa Kutlu

HALİÇ İLE ÇEPEÇEVRE İSTANBUL

Gezi

DERGÂH

THG
807728
TKE

DERGÂH

ISBN: 978-6257660761

Kapak Fotoğrafı: Arzu Ünal

İstanbul gezi yazıları - II - 1989

HALİÇ İLE ÇEPEÇEVRE İSTANBUL

Mustafa Kutlu

İstanbul gezi yazıları - II - 1989: Haliç ile Çepeçevre İstanbul'un
yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 963
Sertifika No: 14420
Türk Edebiyatı-Gezi: 19
Mustafa Kutlu Dizisi: 46
ISBN: 978-625-7660-76-1
1. Baskı: Kasım 2021

Dizi Kapak Tasarımı: Mustafa Kutlu
Kapak Uygulama: Ayşe Nurgül Kabasakal
Sayfa Düzeni: E. Gökçe Aksoy
Kapak Fotoğrafı: Arzu Ünal

Basım Yeri: Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.
2622. Sok. No: 6/13
Bağcılar / İstanbul
Tel: [212] 446 05 99
Matbaa Sertifika No: 20699

Kapak Basım Yeri: Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 324 08 82

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 445 00 04

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 42-43 Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Mustafa Kutlu

İstanbul gezi yazıları - II - 1989

HALİÇ İLE ÇEPEÇEVRE İSTANBUL

Gezi

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34122 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 79-80 Fax: [212] 518 95 81
www.dergah.com.tr / bilgi@dergahyayinlari.com

SUNUŞ

İstanbul'u gezmenin bir âdâbı olduğunu biliyor muydunuz?

Doğrusu ben bilmiyordum. Kadim dostumuz hezarfen Nuri Akbayar ile öteden beri "İstanbul'u şöyle bir dolaşalım" diye planlar yapardık ya, bir türlü nasip olmadı. Olmadı ama, nasıl dolaşacağımızı öğrendik.

Efendim İstanbul'u gezmek öyle rastgele, canımızın çektiği bir yerden başlayarak olmaz.

Diyelim Eminönü'nde indik vapurdan. Eh, işte yol önümüzde; ister Ankara Caddesi'nden Bâb-ı Âli Yokuşu'na vururuz, ister Gülhane'ye doğru yürüyebiliriz.

Yok öyle şey. Dedik ya, İstanbul'u gezmenin de bir âdâbı var. Bir yere gitmek, bir yeri gezmek esas itibarı ile bir "fetih" olmak gerekir. Aksi takdirde "görenlerden" değil de sadece "bakanlardan" oluruz.

Bu münasebetle İstanbul'u gezmeye de Eyüp'ten başlanılır.

Sözü nereye getirmek istediğim herhâlde anlaşılmıştır. Bu bir "fetih" meselesi olduğu için "erenlerin himmeti" başta gelecektir.

Tanpınar bu babda şöyle diyor: "Eski medeniyetimiz dinî bir medeniyetti. Beğendiği, benimsediği adama ölümünden sonra verilecek bir tek rütbesi vardı: evliyalık. Halkın sevgisini kazanmış adam mübarek tanınır, ölünce velî olurdu. Onun içindir ki İstanbul evliya ile doludur. Bunların başında fetih ordusunun şehitleri gelir. Onların mazhariyeti hak ve millet uğruna kazanılan rütbeden de üstündü. Çünkü bu ordu, genç hükümdarından en son neferine kadar mübarek bir ordu idi, tuğlarını İstanbul surlarının karşısına dikmeden asırlarca evvel övülmüştü. Hepsi velî idiler. Biz şimdi fetih tarihini garplılardan okuyor, Fatih'in hayatındaki aksaklıkları tenkit ediyor; ilim, sosyoloji filan yapıyoruz. Eskiler işi büsbütün başka türlü görüyorlar, İstanbul'u fetheden millî hamleye ilahî bir mahiyet veriyorlar, bu işte hiçbir izafîliğe yanaşmıyorlardı. Hemen her yerde, çoğu surların etrafında olmak üzere, fetih şehitlerinin mezarları vardır. Bunlar, Türk İstanbul'un tapu senetleridir.

İstanbul'da bizim hayatımız bu şehit türbelerinin etrafındaki hürmetle başladı." (Beş Şehir).

İşte bizim gezimiz de esas itibarı ile Eyüp'ten başlamalı idi. Hatta sur dışında yatan evliyanın türbeleri ziyaret edilmeli, şehitler için mezarlardan yana Fatihalar okunmalı idi.

Daha sonra güzergâhımız yine büyüklerin yattığı mahallere doğru ilerleyecekti. Kâh bir türbeye, kâh bir çeşme'ye uğrayacaktık. Böylece İstanbul, onun gerçek sahiplerinin izinden bize kendini ağır ağır açmış olacaktı.

Lakin böyle olmadı.

İstanbul'u usûl-i kadim üzre gezemedik.

Çünkü daha ilk adımda Topkapı yolumuzu kesti. Bu gezi yazılarına her gün gelip geçtiğim bir güzergâhı anlatarak başladım. Dolayısıyla ilk kitap *Topkapı'dan Topkapı*'ya adıyla yayımlandı (Dergâh Yay., Eylül 2021).

Ama bu defa öyle olmadı. Sur dışında yatan evliyanın türbelerine Fatihalar gönderdikten sonra gezimize Eyüp Sultan'dan başlamayı başardık.

İlk bölüm iki kıyısı ile "Haliç"i, ikinci bölüm "çepeçevre İstanbul'u" anlatıyor.

*

32 sene sonra bu notları yayımlamaya karar verince, gezdiğim yerlerin fotoğraflarını çekmediğime pişman oldum.

Böylece "o gün" ile "bugün"ü karşılaştırma fırsatını kaçırdık.

Yazık!

Mustafa Kutlu
10 Mayıs 2021, Başakşehir

İçindekiler

Uğurlu Havuz, 11
Alelâde ile Fevkalâde, 17
Akar Çeşme, 25
Bir Şehrin Ruhu, 31
Yenilenme Şuuru, 41
Sönmüş Fener, 50
Uzun Çarşı, 60
Kâğıthane Safâsı, 67
Zamanı Durduranlar-Durduramayanlar, 76
Şehir ve Futbol, 84
Bir Başka Tepeden, 90
I Love You Kasımpaşa, 96
Süleymaniye Camii'nin Avlusu, 103
Eminönü'nde Bir Ada, 108
Gül Bahçesinden Panayır'a, 113
Sarayburnu, 118
Cankurtaran'a Doğru, 126
Akbıyık, 136
Küçük Ayasofya, 140
Kadırga, 145
Kumkapı, 152
Yenikapı Önlerinde, 160
Büyük Langa, 167
Davutpaşa-Küçük Langa, 172
Samatya, 180
Yedikule, 185

Belgradkapı, 193
Silivrikapı, 198
Merkez Efendi, 204
Seyyid Nizam Dergâhı, 208
Mevlânakapı, 211
Edirnekapı, 217
Mihrimah Camii, 221
Kariye, 223
Eğrikapı, 226

UĞURLU HAVUZ

Türbeler, mezarlar ve serviler semti olan Eyüp Sultan'a güneşli bir günde giriyorum. Haliç projesinin getirdiği ferahlık her yana yayılmış. İnsanlar yeşil alanlara dağılmışlar. Laleler açtı açacak.

Eyüp Polis Karakolu'nun önünden itibaren evliyanın himmetine sığınmış derme-çatma bir çarşı ile karşılaştım.

Seccadeler, başörtüleri, tesbihler, takkeler, levhalar, halk için kaleme alınmış dinî kitaplar, dua mecmuaları, namaz hocaları, son yıllarda sayıları hızla artan Kur'ân-ı Kerim mealleri vb.

Plastik tabaklar üzerine serigrafla basılmış levhalar. Bu levhaların yaldızlı yazıları ile plastiğin izdivacı çarşıdaki arabeski belirliyor. İster istemez gecekondudan şehre dönüşüveren nevzuhur mahallerdeki garip camileri hatırlıyorum. Bu camilerde yerli yersiz kullanılan plastik eşyaları, fayans bolluğunu, acı yeşilleri. Hele ki mihrabın iki yanına plastik tasları üst üste monte edip içinden bir floresan geçirerek yapılan tuhaf lambaları. Kâğıda, taşa ve ahşap un-

surlara munis bir yaklaşımla oturan bu levhaların plastik üzerindeki duruşları aleladiliğin, sıradan ucuzluğun, boşvermişliğin ve hadi tasavvufî bir tarifle kesrete düşkünlüğün işareti değil mi?

Bu yaldızlamanın, plastik ticaretinin son bulmasını arzuluyorum. Çünkü vitrinde bir başka garabet bana bunu ikaz ediyor. Kur'ân-ı Kerim'in tezhipli ilk sayfalarını açmışlar, kocaman bir yaldızlı çerçeveye yerleştirmişler, yaldızları sayfaların kenarlarına da bulamışlar. Bakana plastik çiçek cümbüşünü çağrıştırıyor. Sahte, kokusuz, donuk, mânasız bir görüntü. Kanaatim şu: Bu plastik uygulaması, bu naylon furyası ne kadar dinî kisveye bürünürse bürünsün mânasız ve köksüz kalacak. Ona yaklaşanlar, ondan bir şifa umanlar plastik çiçek koklayan kişiler gibi olacak, gül kokusu yerine tiksindirici bir plastik kokusu duyacaklar. Nereden çıkarıyorsun bunları yahu demeyin.

Çünkü birkaç adım sonra bu derme-çatma çarşının tam ortasında küçük bir tezgâhta hamayil satan bir adam yolumu kesiyor.

Plastiğin uzantısı bu adam. Basılmış hazır muska satıyor. Hamayil diye bağırıyor. Muska açık, uzunca bir kâğıda yazılmış ve ofset basılmış. Hatta bir kısmını okuyor bana, alacağımı sanıyor. Tezgâhın bir köşesinde balmumu ile terbiye edilmiş bezler var. Birkaç tanesini katlayıp üçgen hâline getirmiş, satışa hazır etmiş.

"Çocuğu olmayan gelinler, kocaya varamayan kızlar, dükkânına bereket isteyen esnaflar, hastalar, sağlar, şifa arayanlar..." adam bağırdıkça bağırıyor.

Bir seyyar muskacıyı, ofset baskılı muskaları yeni görüyorum. Sadrazam Ferhat Paşa'nın türbesine dönüyorum. Avluya girip adamın yapışkan sesinden kurtuluyorum.

Türbe harap. Camlar, açık, her yan pislik içinde. Meşruta yıkıldı, yıkılacak. İçeride üzerleri tozdan görünmez olmuş sandukalar. Avluda yazıları neredeyse silinmiş koca mezar taşları, kavuklar, sarıklar. Avlu duvarlarının bir yanı yıkılmış. Galiba burasını, diğer türbelerle birlikte onarım için yeniden ele alacaklar. Yıkılmış avlu duvarından geçiyorum. Türbenin köşesinde bir dede. Asırlar öncesinden çıkıp gelmiş, beyaz sakallı, gözlüklü, elinde baston. Yanı başında bir bacaklı sehpa, sehpada bir beyaz tavşan. Niyet çektiriyor tavşana. Bir iki konuşuyoruz. Yıllarca gemilerde gezmiş, kimi kimsesi yok. En büyük dostu tavşanı, ekmek kapısı. Kırk yıl sonra bir niyet de ben çektireyim diyorum. Tavşanı okşuyor, niyet kutusunu burnuna yaklaştırıyor. İşte bana çıkan niyet: "Aşk neticesinde bir izdivaç sizin için muhakkaktır. Fakat buna nail oluncaya kadar epeyce zahmet çekeceksin. Cefayı çekmeyen âşık, sefanın kadrini bilmez".

Buyurun bakalım. Gazetelerin fal köşesine benzemiyor tabii. Biraz eskilerde kalmış bir dil. Çekelim bahtımıza düşen cefayı, bakalım sürebilecek miyiz sefayı.

Diyerek çarşıyı geçiyorum. Son dükkân dikkatimi çekiyor. Defler, darbukalar, daireler. Kim alıyor bun-

ları. Tabii turistler. Bir daire soruyorum. 12.000 TL. Eh, fena değil. Demek turizm Eyüp ve çevresini de ziyaret etmeye başlamış.

Şeyhülislâm Üryanizâde Ahmed Esad Efendi (1814-1898) ve yanı başında Sadrazam Siyavuş Paşa (1601) türbeleri arasından Eyüp Sultan Camii önündeki meydana bakıyorum.

Meydana girmemiz mümkün değil, çünkü inşaat var. "Eyüp Meydanı ve Çevresi Tanzim İnşaatı - I" başlamış, bütün hızı ile devam ediyor.

Dozerlerin sesi, kompresörün gürültüsüne karışıyor. Eyüp Sultan'ın komprador güvercinleri değil kompresör sesinden, havan topundan bile korkmuyorlar artık. Yemlenmeye alışmışlar.

Kalabalık İstanbul'u sıkıştırıyor. Turistler sıkıştırıyor. Bir türlü bitmeyen büyük şehre akın sıkıştırıyor.

Eyüp semti artık nohut oda-bakla sofa küçük ahşap evleri ile bu akını durduramaz. Ne olacak? İnşaat faaliyetlerini seyreden bir iki yaşlı semt sakinine soruyorum. Meydanı çevreleyen eski binaları yıkacaklarını söylüyorlar. Hatta Ramazan'a yetişebileceği iddia ediliyor.

Vay be... Demek artık Lokmacı İbrahim Sokağı kalmayacak, sokak içindeki o küçümen "Küçük Saray Lokantası" yıkılacak. Son bir kez olsun yemeklerinden tatmak için giriyorum lokantaya. Bir sütlaç istiyorum. Lokanta sahibi yıkım işine pek inanmıyor, umutsuz bir gülümseme ile "Bakalım" diyor sadece...

E.F. Schumacher'in "Küçük güzeldir" tezi burada sökmemiş anlaşılan. Türbeler, mezarlar, serviler semti olan Eyüp'ün ahşap dokusu ile birlikte, küçük lokantaları, fırınları, evleri de yok olacak. Yerine bir beş yıldızlı otel yapmasalar bari.

En çok da şundan korkuyorum. Hani bazı turistik mahallerde hikâyesi olan bazı havuzlar vardır. Ya gerçekten vardır veya uydurulmuştur. Ziyaretçiler havuza para atarak dilek dilerler. Hepimiz görmüşüzdür, yolda izde böyle havuzlar. Cepten bir metal para çıkarılır ve garip bir gülümseme ile havuza fırlatılır. Eyüp Sultan inşallah böyle bir "uğur havuzu" durumuna düşmez. Yerli ve yabancı turistlerin hücumu ile asli varlığından uzak bir mâna kazanmaz.

Bir serviyi kesebiliriz. Bu kesim işini türlü pragmatik sebeplere bağlayabiliriz. Bundan çok yüklü kazançlar elde edebiliriz. Lakin kesilen servinin yerine üzerinde Coca-Cola yazan bir gölgelik oturtarak aynı işlevi sağladığımızı sanmayalım. Burada bir mâna-madde ayrımı yapmayalım. Servinin maddesi ile mânası aynı vücuttadır. Keserseniz onu, ne mâna kalır ne madde.

"Küçük Saray Lokantası"ndan çıkıyorum. İnşaat sebebi ile zaten dar olan cadde iyice daralmış. Belediye otobüsleri, taksiler, gelin arabaları, bu arabalar önüne kendilerini atan, para isteyen bir sürü çocuk, gürültü, patırtı, motor sesi...

Bunlar da diner elbet. Caminin önündeki meydan tamamlanır. Gelip geçenlere "Oh be, ne güzel yap-

mışlar burasını" dedirtebilir. Lakin tarihi mekânların turistik hâle getirilmesinde hep şu "kesilen servi" hikâyesini hatırlayalım. Hay vah demek para etmez sonra. Bir gün bakarsınız Koca Eyüp Sultan çevresine tünemiş bezirganlar için bir "uğur havuzu" olup çıkmış. Havuzun kirli sularında parlayan metal paraların parıltısına kurban olmayalım.

ALELÂDE İLE FEVKALÂDE

Eyüp'te sadece türbeler, mezarlar ve serviler yok.

Yani yirmi beş otuz yıl öncesine kadar Eyüp'te başka şeyler de varmış. Ne acı... Neredeyse "bir varmış, bir yokmuş" diyeceğiz. İstanbul için sık sık bu tabiri kullanmak, her geçen gün onun bir köşesini nisyana terk etmek, ne acı. Hayıflanmak veya nostaljik duygulara kapılmak bir şey ifade etmiyor.

Evet, Eyüp'te mesela *kebapçılar* varmış. Özellikle tandır kebabı çok ünlü imiş. Ne de olsa ziyarete gelenler var. Bunca konuğu nasıl ağırlayacak Eyüp esnafı? Geleni aç acına geri mi gönderecek?

Reşat Ekrem Koçu'nun anlattığına göre Hacı Baba diye anılan son Eyüp kebapçısı altmışlı yıllara kadar tek başına icray-ı sanat ediyormuş. 1958 istimlâkinde bu son dükkân da yıkılınca artık kebap falan kalmamış.

Peki, varsın kapansın kebapçı dükkânları. Yerine ne konacak acaba? Yeri boş mu kalacak?

Şöyle bir dolaşıyorum çarşı içini, birkaç "Karadeniz pidecisi" var. Hemen her yerde görünen dönerciler,

büfeler sıralanmış. Sıradan alelâde dükkânlar. Korkum şu: İnşallah Eyüp Sultan Camii'nin karşısında ünlü kırmızısı ile gün gelip bir *Mc Donald's* açılmaz. Bayezid Camii'nin karşısına açıldı çünkü. Olmaz olmaz demeyin.

Kebapçılar dışında Eyüp'te bir vakitler *kaymakçılar* da varmış.

Evliya Çelebi, Eyüp kaymakçıları için şunları aktarıyor: "...yoğurdu ve kaymağı pek lezzetlidir. Erbab-ı safâ kaymakçı dükkânlarının şahnişinlerinde oturarak kaymak yerler, halis süt içerler, bal yerler."

Pek tabii kebapçılar gibi *kaymakçılar* da sırra kadem basmış. Son kalan kaymakçılar altmışlı yıllarda kaypanmış. Sahi acaba kaymak kültürü ile ilgili olarak hâlâ bir şeyler hatırlıyor muyuz? Yoksa "Çokoprens" yemeye alıştırılan çocuklarımız kaymak dürümlerini gördüklerinde şaşırıp "anne bu ne" diye gözlerini iri iri açıp bakıyorlar mı?

Kebapçılar ve kaymakçılardan sonra Eyüp Sultan'a başka bir özellik katan ünlü Eyüp *oyuncakçıları* da bir bir yok olmuş. Oysa ki Eyüp'te yapılan yerli oyuncaklar bütün memlekete nam salmıştır. Evliya Çelebi Eyüp oyuncakçılarının yüz dükkân kadar olduklarını kaydediyor.

Bunda anlaşılmayacak bir şey yok.

Tabii ki türbe ziyaretine pek çok vesile ile çocukları getiriyorlardı. Düğünde, nişanda, kurbanda, sün-

nette, bayramda velhasıl her sevinçli günde çoluk çocuk Eyüp Sultan'a akın ediyordu. Hâlâ da öyledir.

Eyüp Sultan ziyareti çocuk muhayyilesinde sadece bir mezar, türbe ve cami görüntüsü taşımıyordu. Esnaf türlü türlü oyuncaklar ile çocukları sevindiriyor; Eyüp, çocukların zihninde her zaman gidilecek, gezilecek ve güzel bir oyuncakla geri dönülecek hulyalı bir yer olarak kalıyordu.

Eski oyuncaklar çokluk ahşaptan-topraktan imal ediliyordu. Testiler, küçük testi şeklinde sulu düdükler, şişirme kursak düdükler, küçük davullar, tahta arabalar, tahta beşikler, yapma bebekler, fırıldak, topaç, hacı yatmaz gibi bol çeşidi olan bu oyuncakların akıbeti niçin böyle oldu? Niçin yerini plastiğe terk etti? Yani Eyüp'ün *Oyuncakçılar Çarşısı* yaşatılamaz mıydı?

Müşterisi hazır olan bir pazar değil mi burası? Eee, geriye ne kalıyor? Geriye benliğini muhafaza kalıyor. Benliğin muhafazası oyuncağa kadar düştü mü demeyin. Oyuncak çocuğun ruhunda uzun yıllar yaşayan bir imajdır. Hele Eyüp Sultan gibi bir yerden alınmışsa. O oyuncağın hatırasıdır ki, sizi uzun yıllar sonra garip bir şekilde Eyüp semtine çekecek, bu vesile ile türbeyi bir kez daha ziyaret etmiş olacaktınız. Toprağa, coğrafyaya, kültüre bağlanmak nasıl olur başka?..

Böyle böyle Eyüp'ün fevkalâde olan, özellik arz eden yanları törpülendi. Sadece Eyüp'ün değil, bütün ülkenin. Yıkılanın yerini silik, özentisiz, derme-çatma,

köksüz, sıradan şeyler aldı. Hayatımız fevkalade taraflarını bir bir yitiriyor. Vasıfsız, kalitesiz, gel-geç bir görüntü kazanıyor. Bu silik şahsiyet bizi nerelere sürükleyecek daha, bakalım?..

Geçti ömrüm hicranlı bir rüyada

Mezarlıklar arasından yokuşa vuruyorum kendimi. Sağda solda yıkılmış kavuklu, güzelim yazıları ile Osmanlı'dan kalma mezar taşları. Geçmiş hayatımızın ölümle noktalanan bütünlüğünü o nesih, o sülüs, o talik yazılardan görmek, okumak mümkün. Hayata gösterilen itina ölüme de gösterilmiş.

Ya şimdi...

Şimdiki mezarlar garabet arz eden hayatımızın bir aynası. Kaba, gösterişli, özensiz ve sıradan. Bir mezar taşına işlenen şiirin ilk mısraı şöyle: "Geçti ömrüm hicranlı bir rüyada".. İnsanı nereye alıp götürüyor bu sade dilli mısra...

Yol boyunca tanıdık simaların mezarları da var. Cihan Pehlivanı Kara Ahmed, ünlü bestekâr Zekaî Dede vb. gibi.

Bu mezar taşlarına gerekli itina gösterilemez mi? Hayatımızın güzelliği, dengesi, kıymeti ölüme yansıyamaz mı? Belli ki yok böyle bir şey. Olsa idi örneği yanı başımızda duruyor. İnsan o her biri bir sanat şaheseri olan mezar taşlarından biraz ilham alır.

Geçmişte kalan hayatımızın çizgisi dünya ile âhıreti birleştirmiş, ölümü ve mezarı bir menzil, bir dinlenme yeri olarak anlamıştı.

Ölüm ve mezarlık korkulacak şeyler değildi. Bu yüzden güzeldiler, güzel kaldılar. Şimdi yaşanan hayat dünya ile âhıreti giderek birbirlerinden koparıyor. Âhıreti yaşarken hatırlamayanların mezarı pek tabii bu kadar kaba saba olur.

Mezar taşlarındaki bu bariz fark mimaride de gözükmüyor mu? Eski mimarimizden ufacık bir nasip alsa idi mimarlarımız, Koca Sinan'ın kemiklerini sızlatacak karakoncolos binaları her köşe başına dikebilirler miydi?

Gümüşsuyu Tepesi'nde çoklarımızın bilmediği bir mescit ve tekke var. *Kaşgarî Tekkesi*...

Buranın bânisi *Mürteza Efendi*. Tersane ruznamesinde çalışmış ve 1746'da vefat etmiş. Mescidin ilk görevlisi *Abdullah Kaşgarî* hazretleri. Onun ismi ile anılıyor burası. Daha sonra oğlu *Ubeydullah Efendi* ve sonra *Geylanî Efendi* hizmet vermişler. Bir ara III. Selim burayı ihya etmiş. En son vazife yapan ise *Seyyid Abdülhakim Arvasî* hazretleri.

Şimdilerde tekke, mescit ile birlikte bir tamir geçiriyor. Yalnız güzelim, küçümen bahçesinin ortasına türbe yeşiline boyanmış, fevkalade çirkin, bir şadırvan yapmışlar. Bunu yapanlar mescit ve tekkenin ahşap yapısını görmemişler mi, insan hayretler içinde kalıyor. Yine de el atanlara, yardımcı olanlara teşekkür etmek gerek. Bahar geliyor... Beyaz sakallı

bir dede bahçeyi tanzim ediyor. Yakında çiçekler açar, Kaşgarî Tekkesi bütün görkemi ile bir daha tabiatı kucaklar.

Büyük şehrin gürültüsünün, tozun-dumanın, hayat kavgasının sizi bezdirdiği bir zamanda yolunuzu bu tekkeye düşürün. Bahçesinde bir soluklanın şöyle. İki rekat namaz kılın. Erenlerin himmeti size de yetişecektir, buna eminim.

Mezarlıklar arasından geçen bu taşlı, incecik yol bizi sonunda *Pierre Loti* kahvesine ulaştırıyor. Girişin solunda Ressam Avni Lifij'in kabri var. Loti'ye de yakışmış yani. Batılı havası olan bir ressamdır Lifij, enteresan bir hayat hikâyesi vardır. Öyle ki eski harflerle ve bozuk bir yazı ile adını yazdıkları taş, mezarın ortasında yan yatmış duruyor. Keşke ressam olduğu da belirtilse idi.

Dalan'ın peysajı

Pierre Loti Kahvesi'nin asıl adı "Ragıb Ağa'nın Kahvesi" 1880'lerde kurulmuş. Haliç'i ayaklar altına uzatan bir tepeye yan gelmiş ve karşı sahilleri seyre dalmış. Loti'yi buraya bağlayan bu nefis peysaj olmalı. Tabii o yıllarda buraları çiçekler ve ağaçlarla kaplı tam bir cennet manzarası arz ediyordu. Kahvenin önünden sahile kadar uzanan bayır eskiden mezarlık idi. Şimdilerde tek tük mezar taşları kalmış. Her yan çimenlerle süslü, papatyalar açmış, nefis bir yel hafif hafif çiçekleri okşuyor. Bayırın ortasın-

da çocuklar uçurtma uçuruyor. Birisi uçurtmasının ortasına "Dilek" diye yazmış, ne güzel? Allah bu çocuğun ne muradı varsa versin. İstanbul'un içinde artık kafa dinleyecek, az-biraz yeşillik görecek sadece mezarlıklar kaldı galiba. Ortadirek aileler yemeklerini alıp gelmişler. Mezar taşlarının çıkıntıları arasında buldukları bir boşluğa, bir ağaç altına oturup piknik yapıyorlar.

Aşağılarda Haliç; açılan ve yeşil alanlarla kaplı iki yanında spor tesisleri, parklar ile uzanıp gidiyor. Buralara dikilen ağaçlar gün gelip yeşerecek ve büyüyecekler. Hatta Haliç'in bu en pis ve bakımsız bölgesinde yer alan iki adacığın üzeri bile bakarsınız bir bahçeye dönüvermiş. Dalan'ın en hayırlı işlerinden biri olduğuna şüphe yok. Kahveden aşağılara doğru baktığımızda bunu görüyoruz. Sadece karşı sahilde yer alan Sütlüce Mezbahası pis sarı dişleri ile sırıtıp duruyor. Onu da oradan kaldırsalar manzara tamamlanmış olacak.

Kahvenin içinde Pierre Loti'nin resimleri asılı. Kahve tam turistik bir görüntü kazanmış. Neyse ki ahşap yapısına ve bahçesinin el değmemiş hâline dokunmamışlar. Umarım böylece kalır. Aksi takdirde bu Eyüp'ün elde kalan son tepesi de arabalar için park yeri, aileler için alışveriş merkezi ve turistler için ayrılan reyonlarla halktan koparılıp bir avuç azınlığın "dinlence" mekânı hâline getirilebilir. Hafazanallah.

Çayın 500, kahvenin 1200 TL olduğu kahvede turistler çoğunlukta. Bitişiğinde bir de turistik eşya satan

bölüm açılmış. Daha çok çini tabaklar, hediyelik eşya falan var. Asıl güzel olanı kahvenin bitişiğindeki bina. Mor salkımlı akasyalar açtığında ahşapla tam bir izdivaç yaptığı, geniş ve çiçekli bahçesi ile bu ev ne kadar âsude bir hayatı temsil ediyor. Umarım bunu da yıkmadan muhafaza etmeyi becerirler.

Çayımı yudumlarken tuhaf bir olayla karşılaşıyorum. Birden kahvenin önünde beyaz gelinliği ile bir yeni gelin ve siyah takım elbisesi ile genç bir damat beliriyor. Yeni evlilerin Telli Baba'yı ziyaret ettiklerini biliyordum ama, Pierre Loti Kahvesi'ne gelin telleri ile gelindiğini bilmiyordum. Gelin ve damat arkadaşları ile bir süre kalıyor, fotoğraflar falan çekiliyor. Turistler dudak uçlarında mânalı kıvrımlarla gülümseyerek manzaraya bakıyor. Bu nedir? Bu gelin ve damadın, yakınlarının en mutlu günlerinde, İstanbul'un en güzel manzarası-panoraması önünde bir unutulmaz fotoğraf elde etme arzusu olabilir ki; yerindedir.

Az sonra buradan ayrılacağım. Yeniden mezarlık içinden geçen o ince uzun yola dalacağım. Serviler ve türbeler semti Eyüp'ü terk edeceğim. Geriye ne kalacak bu geziden. Korumaya alınmış ahşap evler, caminin önünde sürüp giden meydan inşaatı, onarım bekleyen türbeler, konup kalkan güvercinler...

Dilerim Eyüp'te taşa, serviye, kuşa ve çiçeğe sinmiş olan ve hâlâ kokusu sezilen manevi hava artsın, eksilmesin.

AKAR ÇEŞME

Susuz bir çeşme kadar insana hüzün veren başka ne olabilir?

Yapraksız bir ağaç, çocuksuz bir anne; neredeyse Nihat Hayri'nin şiirindeki gibi "Parçalanmış bir tablo/Ve yaralı bir ceylan" diyeceğim.

Su için yazılanlar o kadar fazla ki. Hangisini sayayım? Fuzulî'nin ünlü "Su Kasidesi''nin sadece bir beyti yeter. Ecdadın suya verdiği değer yüzünden çeşmeler o kadar güzel. "Su gibi aziz ol" sözü boşuna söylenmemiş.

Suları barajlarda topladık; işte o günden beri su, su olmaktan çıktı, modern dünyanın alınıp-satılır metalarından biri oldu. Ne tadı kaldı, ne rayihası. Ancak TV reklamları ile pet şişelere zorla sokulup, darda kalınca içilir oldu.

Su da toprak gibi, hava gibi insan ile olan asli bağlarından sıyrıldı. Mevsimler değişiyor, kaynaklar kuruyor. Belki de insanın bu vefasızlığı, hoyratlığı gün gelecek suyun bizden iyice ürküp toprağın derinliklerinde bir yerlerde saklanmasına, orada eski günlerini yâd edip içli içli ağlamasına sebep olacak.

Şimdi biz akmayan çeşmeleri "kurtarma" kampanyaları açabiliriz. Zarfı kaybettik ya, mazrufla oyalanabiliriz. Hemen her sahada olduğu gibi.

Eyüp'ten Defterdar'a doğru uzanan daracık Zal Sokağı boyunca yürüyorum. Sağda solda "korumaya alınmış" ahşap, döküntü binalar. Binalar gibi sefalete yuvarlanmış insanlar. Tek tük mezar taşları, duvarları yıkık hazireler. Üzerleri bir karış toz türbeler, kırık sandukalar.

Dalan'ın sahilde gezinen ve geçtiği yerleri şimdilerde kırmızı, beyaz, sarı laleleri kesen elleri buralara ulaşamadı. Ulaşsa idi ne olacaktı acaba? Turistler için konaklama tesisleri mi oluşacaktı, yoksa "Soğukçeşme Sokağı" gibi bir filim platosu mu?

Zal Mahmud Paşa Camii'nin avlusunda kirli çamaşır suları. Medrese odalarında kalan fukaralar. Kırık sarıklı mezar taşları arasında çiçek açmış bir elma fidanı.

Zal Mahmud Paşa Camii'nin karşısında minicik bir mescit. Şipşirin bir minare. Aslında ahşap olmalıydı bu minare, lakin değil. Taşı ahşap gibi işlemişler. Sadece bu minare bile hazineler değerinde.

Önüm sıra bir ihtiyar yürüyor. "Nedir bu mescidin adı" diye soruyorum. *Salih Paşa Mescidi* diyor. Otuz üç yıldır bu semtte oturuyormuş ihtiyar. Mescit hep kapalı. Belki adını da yanlış hatırlıyor. Aman Allahım, ne kadar mezar, ne kadar hatıra! Oto tamircilerinin, manavların, kahvelerin, evlerin duvarlarında, kenarda köşede kırık mezar taşları, kallavi kavuk-

lar. Bir istila görmüş sanki bu semt veya burada oturanlar evlerini terk etmişler. Başka bir kabile gelip yerleşmiş sanki buralara. Ne kadar bakımsız, ne kadar terk edilmiş. Ölülere sahip çıkamayanlar, dirilere sahip çıkabilir mi?

Ola ki, buraların da yıkılacağı söyleniyordur. Bu sebeple kimse tutup bir çivi çakmaya yanaşmıyordur.

Az ileride *Cezerî Kasım Paşa Camii* var. Bazı kaynaklarda "Cezrî" diye yanlış kaydedilen bu Cezerî Kasım Paşa'nın bir de Cağaloğlu'nda mescidi varmış. Tam Cağaloğlu Meydanı'na bakan bu mescitten eser kalmamış idi. Eminönü camilerinin ihyası hamlesi sırasında bu İstanbul Reklâm'ın karşısındaki mescit ele alındı, kısa süre içinde inşası tamamlandı. Sanıyorum bu Ramazan'da ibadete açılabilir. Alt katı ise boydan boya Diyanet Yayınları'na ayrılmış bir salon olarak düzenlendi. Kitapçılığın ve yayın işlerinin merkezinde ve bu merkezin de en merkezî yerinde böyle bir satış yeri açılması bizleri hayli sevindirdi. Sebep olanlardan Allah razı olsun.

Akar Çeşme, Zal Sokağı'nın, Haydar Baba Sokağı ile kesiştiği köşe başında. Karşısında eski bir ahşap ev, alt katında bir manav. Çeşme kim bilir ne zamandan beri akmıyor? Adını bu semte vermiş, lakin kendini nisyana terk etmiş.

Bir süre dillerim lâl olmuş bakıyorum karşısında. Kim bilir bu çeşmeden kimler tasını doldurdu? Kaç susamış yolcuya su verdi? Gün gelir onu da oradan alırlar, ne ismi kalır, ne cismi.

Defterdar'a doğru giderken sağ kol üzerinde bir de hamam bulunuyor. Tabelası yerinde ama, hamam çalışmıyor artık: *Akarçeşme Hamamı*.

Bu semte aynı zamanda "Çömlekçiler" denirmiş eskiden. Dolayısıyla hamamın bir diğer adı da "Çömlekçiler Hamamı". Türk hamam mimarisinin güzel örneklerinden biri. Lakin o da hamamların işlevini yitirmesi ile kapılarını kapamış anlaşılan.

Defterdar neresi?

Defterdar'a geldiğim hâlde ortalarda Defterdar yok. Yol geçmiş bu semtin üzerinden, koca bir köprü geçmiş. Koca bir semti birlikte alıp götürmüş sanki. Haliç Köprüsü'nün altında kalan Altınyıldız'ın kumaş fabrikası da yıkılmış, birkaç damperli kamyon molozları taşıyor.

Defterdar'ın eskiden bir iskelesi vardı Haliç'te. Haliç'in artık "kayıp" olan iskelelerinden biri. Semte buradan girilirdi. Bu vapur iskelesinin yanında da bir "kayık iskelesi" vardı. Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde verdiği bilgiye göre bu iskeleye bağlı 1966 yılında 4 sandal kayıtlı imiş. Haliç'in karşı yakasına, Halıcıoğlu'na adam başına 25 kuruş alarak dolmuş yapar imişler. "Sandalcılar namuslu fukaradan olup işsizlik yüzünden bir kişiyi 10 kuruşa da sevinerek götürür" imişler o yıllarda. Bakın nasıl otuz senede bir semtin masalı oluşuyor. Bu galiba sadece bizim ülkemize has bir durum.

Her otuz yılda bir yıkılıp yeniden yapılan bir başka memleket bulmak kolay değildir.

Neyse ki Defterdar'ın yıkımı üzerine Mimar Sinan yapımı *Defterdar Camii* görünür hâle gelmiş. Adını bânisi Defterdar Nazlı Mahmud Çelebi'den alan bu cami görünür hâle gelmiş ama bütün perişanlığı ile. Haliç'e bakan tarafında bir alçak kapısı var. Başımı eğerek giriyorum avluya. Aslında burada galiba bir de çeşme varmış, çukurda kalmış teknesinden anlaşılıyor.

Cami'nin mihrap duvarı önünde bânisi Mahmud Çelebi'nin güzel, şirin bir açık türbesi var. Baklava başlıklı dört mermer sütun arasına kenarları dantelli dört kemer atılmış ve bu kemerler üstüne küçük bir kubbe oturtulmuş. Kabrin baş tacı kırılmış. Ayak taşı kitabesi şöyle: "Merhum ve mağfur sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenat Defterdar Mahmud Çelebi Efendi ruhu için Fatiha; sene 953 (1546-1547)."

Cami'nin doğru dürüst cemaatı da kalmamış. Etrafında Anadolu'nun kim bilir nerelerinden gelmiş, seyyar satıcılıkla hayatlarını kazanan kişilerinin oturduğu derme-çatma barınaklar var. Üst yanda uzanan bir küçümen sokakta bir levha: "Yayıkağıl Köyü Dayanışma Derneği."

Defterdar artık şehir değil. Daha doğrusu şehirli nüfusunu yitirmiş, tipik olarak büyük şehrin köyleşmesini gösteriyor. Derneği bile var.

Sahilde eski "Feshâne", daha sonra "Defterdar Mensucat Fabrikası" olarak görev yapan tarihî bina kalmış.

Etrafını sac perde ile çevirmişler. Sac perdenin üzeri ise türlü çeşitli acaibü'l-garâib resimlerle donatılmış. Buralar hep park ve bahçe oldu ya, renklendi ya, bu çirkin görüntüyü de renklendirmek istemişler. Civardaki vatandaşlara soruyorum, "Galiba burasını restore edip bir deri-tekstil fuarı açacaklar" diyorlar.

Eh, yakışır yani. Eskiden beri Defterdar'da debbağlar ve dokumacılar bulunmuştur. Bu güzel görüntünün içinde, lale bahçeleri arasında böylesine bir alışveriş merkezine kimsenin bir diyeceği olmaz, semt sakinlerinden başka.

Bu müessese 1836'da II. Mahmud tarafından "*Feshâne-i Âmire*" adıyla kuruldu. Asakir-i Mansûre-i Muhammediye ismi ile kurulan yeni kara ordusu ile donanma efrad, zabitan ve erkânına resmî serpuş oyarak fes giydirildi.

Fes başlangıçta (7-8 yıl) Tunus'tan ithal edildi. Daha sonra yerli fes imaline başlandı. Bu olay için düşülmüş bir tarih de şu:

Yapılub iclâlle Feshâne çıktı başa fes
Ayıntablı Aynî (1252)

İmalethane'nin başına "Feshâne Nazırı" unvanı ile İlkin Ömer Lütfi Efendi tayin edilmişti.

Önce Kadırga'da kurulan Feshâne 1839'da Eyüp/Defterdar'a nakledildi. Konu ile ilgili geniş bilgi için Ahmed Seyfeddin Şimşek'in *Feshâne Mensucat Fabrikası* (1960) adlı eserine bakılabilir.

BİR ŞEHRİN RUHU

Haliç Köprüsü'nün dibindeyim, Ayvansaray önündeyim.

Aslında *Yâvedûd* (Şeyh Abdülvedûd) Türbesi'ndeyim.

Burada bir türbenin olduğu, etrafının mezarlarla kaplı bulunduğu pek anlaşılmıyor. Koca köprünün ezici kütlesi her şeyi karartmış. Mezarlığı çalılar, fundalar basmış, öyle ki yılan geçmez olmuş.

Buhara'dan gelip İstanbul'un fethine katılan erenlerden biri Yâvedûd hazretleri. Buraya bir mescit ve zaviye yaptırmış, vefat edince Fatih'in emri ile zaviyesi yakınına defnedilmiş.

Kapısı kilitli, camları ve pancurları olmayan, çamur ve tozdan görülmeyen bir türbe.

Tam karşısında *Yâvedûd Camii*. Etrafından kopmuş, yapayalnız. Kapısı bile kilitli. Tarihi eser diye orada sipsivri kalıvermiş. Acaba cemaatı da onu terk etmiş mi? Bu merak ile aranıyorum, birilerini bulup soracağım lakin nerede?

Dalan'ın Haliç Projesi uyarınca yeşillenen, lalelere, çiçeklere boğulan sahilde bir bahçıvan çalışıyor. Es-

mer, kavruk biri. Yaklaşıp soruyorum. Zaralı'ymış. Sivas'ın Zara'sından. Caminin ismini bilmiyor. Ancak namaz vakitleri açıldığını söylüyor. İmam Eyüp'te oturuyormuş. Zaralı hemşehrime Yâvedûd Türbesi'ni gösteriyorum. Orası diyor, ulu bir zatın mezarı. Bu köprü yapılırken bir iki yıkmaya kalkmışlar ama dozer işlememiş.

Kendisine dozer işlememiş olan Yâvedûd Sultan oracıkta nisyana terk edilmiş duruyor. Karşısında parklar, beri yanında surlar, üst yamacından yollar ve köprüler inşa edilirken neden bir elin kendisine uzanmadığını merak edip duruyor.

Bir şehrin imarına çalışırken o şehri bize emanet edenlere biraz olsun saygı göstermemiz gerekmez mi?

Ayvansaray sur dipleri sahabe kabirleri ile dolu. Bunlardan Halid b. Zeyd'in gaza yoldaşı *Muhammed Ensarî*'nin sembolik türbesi yolun sağında kalıyor. II. Mahmud yapısı bir türbe içinde yatıyor. Türbe kapısında kitabesi duruyor. Burada da bir imtihan var işte. Surların inşaatı bakalım buraya bir nebze el atabilecek mi? Yoksa bu türbeyi kendi perişanlığına terk edip geçecek mi?

Ayvansaray sahilinde, Musevi Hastanesi ile vapur iskelesi arasında Haliç'in ve belki de İstanbul'un en büyük kalafat yeri vardı. Buraya 150-200 tonluk tekneler çekiliyordu. Şimdi yerinde serin bir rüzgâr esiyor.

İskeleye doğru iniyorum. İki yanımda iğdeler, akasyalar. Alabildiğine yeşillik. Lakin çınar fidanlarını göremiyorum. Yoksa unutuldu mu? Lalelerin bazısı, ağaçların çoğu yaprak açmadan kurumuş. Pek tabii büyük bir mekânı yeşil saha yaptı Dalan. Şimdi iş, bakımında. Malumunuzdur böyle yeşil sahaları yapmak kadar, onu yaşatmak, temiz tutmak, bakımını yapmak da zordur. Görelim, dikilen ağaçların kaçı yeşil kalacak; beş on yıl sonra bu cennet misali çevre neye dönecek.

Lacivert beyaz küçümen bir iskele. Esneyen bir iki memur. Bugün hava serin, Haliç'in o çirkin kokusu da yok. Gel de sevme şimdi şu bülbül yuvası gibi iskeleyi.

Dalan dünya, yalan dünya... Bedrettin Bey Haliç'in suyunun gözleri kadar mavi olup alamayacağını göremeden devrildi gitti. Reis olarak kalsa idi Haliç'in sularında yüzecek miydi acaba? Şimdilik sanmıyorum. Çevrede güller açmış, laleler parıldıyor ama Haliç'in suları henüz kirli-kara. Bakalım bu proje yeni yönetim tarafından ne kadar takip edilecek?

İskeleden yüzümü Ayvansaray'a döndürüyorum.

Bütün Haliç'in yüzü, yani sahile dönük yüzü yeni baştan ele alınmalı. Açıkçası sahil şeridi parklar, bahçeler bile ne kadar temiz ve şirin görünüyorsa; bu manzaraya bakan evler, iş yerleri, semtler o kadar fukara, tozlu, yıkık ve perişan.

Garip bir tezat oluşturuyor bu.

Caddeyi geçip Ayvansaray'a giriyorum. Kuyu Sokağı kavşağında bir çeşme. Akmıyor tabii. Yanındaki

manava, karşıdaki kasaba adını soruyorum; bilmiyorlar. Kitabeden *İskender Bey* tarafından yaptırıldığı anlaşılıyor. Çeşmenin yanı başında vaktiyle Ayvansaray Mescidi varmış şimdi yok. Sağ tarafta Toklu Dede Sokağı'na sapıyorum. Ayvansaray'ın denizle olan bağlantısı dramatik bir şekilde sürüyor. Sokak aralarında kızağa konmuş, yarılanmış tekneler var. Bir semtin ruhu kolay kolay yok olmuyor demek ki. Ayvansaray'ın kendi hâline terk edilmiş ahşap yapısına dalıyorum. Belki de İstanbul'da bu kadar kendini muhafaza etmiş bir semt yoktur. Ama nasıl muhafaza? Perişanlık diz boyu.

Evler yıkıldı yıkılacak.

Burayı... Evet, hiç olmazsa burayı bütünü ile muhafaza edebilsek. Şu surlara saçılan paranın bir kısmını bu evlere yatırabilsek. Hadi evlerden geçtim, hiç olmazsa sur dibinde yatan sahabe kabirlerini layık oldukları düzene, tertibe ve temizliğe kavuştursak.

Toklu Dede Haziresi'nde *Ahmed Ensarî*, *Hamîdullah Ensarî* ve *Ebû Şeybetü'l-Hudrî* gibi sahabeden zatlar yatıyor.

Toklu Dede, fetih sonrasında Hz. Şeybe'nin türbedarı olarak görevlendirilmiş. Burada kiliseden çevrilme bir de Toklu Dede Mescidi varmış, şimdi yok. Ama Toklu Dede'nin adı mahalleye isim olmuş.

Sur içinde bulunan mezarlığa büyük bir demir kapıdan giriliyor. Lakin kapı kapalı. *Hadikatü'l-Cevâmi* yazarı *Ayvansaraylı Hafız Hüseyin Efendi*'nin babası ve hocası da bu mezarlıkta yattığından Ayvansarayî bu konuda geniş malumat vermektedir.

Dileğimiz şehrin etrafında İstanbul'u bekleyen bu büyük zatların mezarlarına gereken ihtimamın gösterilmesi. Bizans'ın surları yeniden inşa edilirken, o surların dibinde İstanbul'u fethetmek için canlarını veren erenlerin, gazilerin mezarlarının böyle kilit altında yokluğa terk edilmesi hepimizi derinden yaralamalı. Surlara dökülen para, sahabe kabirlerinden esirgenecek mi? Surları dolaşan turistler ise, kabirleri dolaşan Müslümanlar. Böyle diyerek ben sesimi yükseltiyorum. Eğer bu kabirlerin ziyaretçisi kaldı ise, onlar da seslerini yükseltsinler.

Yine de bu ahşap yıkıntıların arasından leylaklar fışkırmış. Bir atmaca başımın üzerinde dolaşıp duruyor. Ahşap olan yerde fare bol olur, onun için mi acaba?

Yokuşa vurup *Kazasker İvaz Efendi Camii*'ne kadar çıkıyorum.

Bu İvaz Efendi Alanyalı'dır. Kendisine Manav İvaz derlermiş. 1581'de Anadolu Kazaskerliği'ne tayin edilmiş. Rumeli Kazaskeri iken 1586'da vefat etmiş. Caminin mihrabı önünde yatıyor. Camiden başka okul ve çeşme de yaptırmış. Çeşme hâlâ akıyor. İşin tuhafı Ayvansaray'da akar çeşmeler oldukça fazla. Demek henüz yapısı değişmemiş.

Alim ve fazıl bir zat olan İvaz Efendi; Hidâye, Miftah ve Beyzavî'ye haşiyeler yazmıştır. Kazaskerlikten azlolunduğu zaman bir tarih söylemişler ki, buraya almadan geçemedim:

Haber-i aslî gelince Manavın oğluna der
Beni öldürdü bu gam koymadı cismimde hayat
Bize şimden geru koz-kestâne satmak görünür
Didi tarihini oğlu a baba pestil sat (1582)

Mimar Sinan yapısı olan camiye girmek nasip olmadı. Lakin Sinan'ın elinden çıktığı belli caminin. Hakim bir tepe üzerinde muhkem duruyor. Surların üzerinden sahili selamlıyor.

Bahçeyi geçip, erguvan dallarını aralıyorum. Karşıda Haliç Köprüsü'nün uğultusu. Köprünün önündeki yolda, yolun yamaçlarında bir kadın ot biçiyor. Birden aşağılardaki Zaralı bahçıvanı hatırlıyorum. Bu kadın da Zaralı mıdır acaba?

Camiden çıkıyorum. Akar çeşmenin önünden Mahkeme Külhanı Sokağı'na dalıyorum. Ayvansaray'da sokak isimleri de bir hoş.

Derken daracık sokakta bir hamam tabelası yolumu kesiyor. Haydaa... *Hançerli Hamamı*...

Hemen ünlü "Hançerli hikâye-i garîbesi"ni hatırlıyorum. IV. Murad zamanında geçen, gerçekçi üslubu ile hayretler uyandıran bu halk hikâyesini. Bu hamamla bir ilgisi var mıdır acaba?

Kapısının üzerinde hoş bir kitabe. İnce talik yazı ile. Beyaz üzerine yeşil:

Taharetle erer Hakk'a erenler
Şifa bulur bu hamama girenler (Sene 1262/1846)

Gel de girme şimdi... Beni nur yüzlü, hoş sohbet bir Tokatlı karşılıyor. Hamamın müşterisi yok gibi. Tokat'ın Reşadiye'sinden olmalı bunlar. Yani Ramazan olmasa şurada oturup bir çay içerek sohbeti koyulaştıracağız ya... Zaman uygun değil... İçeriyi geziyorum. Ayvansaray'ın kiri, pası, yıkıntısı yanında bu hamam bir cennet. Ahşap camekânı bir güzel, içindeki aynalı çeşmesi bir başka güzel. Hayatımızın içinden çıkıp gitti hamamlar.

Hayatımızın içinden her geçen gün neler çıkıp gidiyor da haberimiz olmuyor.

Tokatlı hemşehrim bu mesleğe ömrünü vermiş. Ayrıca dükkân kapısı Hak kapısıdır demiş. İşte arada bir iki müşteri de olsa zanaatı terk etmiyor, Hançerli Hamamı'nın kapısına kilit asmıyor. Varol sen Tokatlı...

Hamamdan çıktım. Yokuşun başında duruyorum. Aşağıda yeşil ve bakımlı bahçesi ile Aya Vlaherna Rum Ortodoks Kilisesi yayılıyor. Bahçenin ortasında bir elma ağacı... Elmanın dibinde uyuklayan bir ihtiyar. Şurası muhakkak ki Hıristiyan cemaat mabedlerine Müslümanlardan daha ziyade titizlik gösteriyor; onların imarı temizliği için uğraşıyor. Aksi görüşte olanlara bir çift sözüm var: Gidip Türkiye'nin, hatta bütün İslâm âleminin en muhteşem camisi olan Süleymaniye Camii'nin bahçesini görsünler. (Bu konuyu bir başka yazıda ele alacağım).

Ayvansaray Roman vatandaşlarımızın bol olduğu bir yer. *Lonca* adı ile bilinen Ayvansaray'ın iç kısımları eskiden beri İstanbul'un en kesif Çingene kolonilerinden birini oluşturmuştur. Romancı Osman Cemal Kaygılı ünlü *Çingeneler* adlı romanında bu semtin çingenelerini tafsilatı ile anlatmaktadır.

İstanbul'un en eski gedikli meyhaneleri de burada imiş. Lakin şimdi yok. Ne meyhane kalmış, ne saz, ne söz... Her yanda terk edilmişlik, fukaralık, perişanlık.

Kilisenin önünden geçen Mustafa Paşa Bostan Sokağı'nı takip ediyorum. O beni Marul Sokağı'na çıkarıyor. Onun Ağaçlı Çeşme Sokağı ile kesiştiği yerde *Ebuzer Gıfarî Türbesi* yer alıyor.

Türbe yıkılmış, yıkıntılar içinde bir gecekondu. Kitabe çok güzel. Vasıf isimli biri yazmış. Ebuzer-i Gıfarî'nin mezar taşı da ayakta ve okunur vaziyette. Ağaçlı Çeşme dedikleri ise akıyor. Roman vatandaşlar önünde araba yıkıyor.

Türbenin üzerinde kuru bir çınar, çınara sarılı bir salkım akasya. Akasya domur domur. Yakında açılacak, bu yıkıntıları mor parıltıları ile kucaklayacak.

Kime sordumsa tanımadı türbeyi... Büyük bir zat yatıyor diyorlar o kadar. Tabii bunlar semtin insanları değil. İstanbul'da İstanbullu kaldı mı?.. Böyle bir semtin ruhundan bahsedilir mi?

Şehrimiz gecekondulaşırken, ruhumuz da gecekondulaştı galiba...

Gele gele *Hz. Cabir Camii*'ne kadar geliyorum. Kiliseden bozma bir cami. Aslında bir özelliği yok.

Lakin girişindeki camekânı, hele o camekândan bakan küpe çiçekleri, eskiden kalmış fenerleri görülmeli. Tam karşısında bir akar çeşme. Dedim ya Ayvansaray'da çeşmeler akıyor. Çeşmenin önündeki taşlar üzerinde kim bilir nerelerden kalkıp gelmiş taşralı oldukları her hâllerinden anlaşılan kadınlar kilim yıkıyor.

İşte böyle... Çeşmesinin önünde kilim yıkanan yerler de var. Hâlâ...

Yeniden Haliç'e indim. Musevi Hastanesi'ni geçtim.

Bir sürü futbol sahası, basketbol sahası.

Ne yazık ki bütün basketbol sahalarında futbol oynanıyor.

Futbol maçlarından birini seyretmek için saha kenarına oturdum. Yanımda oyundan çıkmış dinlenen bir genç var. Ona takımları soruyorum. *Şenbağlar Spor* ile *Güneş Spor* diyor. Hangi semtin takımları bunlar, diyorum. Biri Eserler'inmiş; öteki Kadıköy'ün...

Daha sonra delikanlı beyaz dişlerini göstererek samimi bir eda ile gülüyor. Aslında diyor abi, bu iki takım da Sivaslı'dır.

Allah, Allah...

Evet diyor Sivas'ın Suşehri Kazası'nın Akıncılar Nahiyesi'nin Şenbağlar Köyü'nden.

Gördünüz değil mi aziz okuyucular.

İstanbul'da Haliç kıyısında, Balat önlerinde bir futbol maçı. İki takım da Sivaslı, Sivas'ın neresinden...

Abi, diyor genç, bizim köyden böyle daha iki takım çıkabilir... Demek bütün köylü İstanbul'a akmış. Öyle değil diyor delikanlı. Burada çalışıyoruz ama köyü terk etmedik. Sonra gözleri dalıyor. Köyümüz güzeldir abi, diyor, her yaz gideriz.

Şenbağlar Köyü gençleri minibüsçülük yapıyorlar. Gün olur bir Esenler-Beyazıt veya Pendik-Kadıköy minibüsüne binerseniz, bilin ki bu minibüs Suşehri'nin Şenbağlar Köyü'ne aittir. Fazıl Hüsnü bir "Sivaslı Karınca"dan bahsederdi... Aradan yıllar geçti karınca minibüs oldu...

İstanbul'u tanımak gittikçe güçleşiyor.

YENİLENME ŞUURU

Yunus Emre bir şiirinde "Her dem yenileniriz / Bizden kim usanası" demektedir.

A.H. Tanpınar ise *Beş Şehir*'de eski İstanbul bayramlarından bahsettikten sonra, "İstanbul'a yeni hayat, yeni bayram, yeni eğlence şekli, yeni bir zaman lazım. İstanbul artık bundan böyle ekmeğini çalışarak kazanan bir şehirdir. Her şeyi ona göre düzenlenmelidir." der.

Balat'ta dolaşırken Tanpınar'ın bu cümleleri kafamda. Evet, buralarda ekmeğini çalışarak kazananlar oturuyor. Daracık sokakların, küçümen dairelerinde tıkış tıkış insanlar. Ancak onların yeni bir zamanda, yeni bir düzende durduklarına bin şahit gerek. Sivas'tan, Kastamonu'dan taşıdıkları zamanı buralara yaymışlar o kadar.

İnebolu pazarı

Esnaf Loncası Sokağı'ndan içeri giriyorum. Oralara galiba işportacıları yerleştirmek amacı ile küçük dükkânlardan oluşan, daracık bir çarşı yapmışlar. Lakin kimselerin gelip geçmediği bir köşede içinde kapalı bir çarşı nasıl çalışsın? Müşteri yok, iş yok. Belli bir iki dükkân açılmış, sonra devren satılık tabelasını asıp kapanmış. Yüz dükkândan doksan beşi boş.

Onun yerine dükkânların sokağa bakan yüzü önünde pazar günleri "İnebolu Pazarı" kurulmaya başlanmış.

Evet, her pazar İnebolu'nun sütü, yoğurdu, kaymağı, peyniri, çökeleği buraya taşınıyor. Bilenler gidip taze taze alıyorlar. Ayrıca hemşehriler birbirlerini görüyor.

Böylece Balat sokaklarında köylülük bir kez daha yeşeriyor.

Tezgâhlarda yumurta, pestil, elma kurusu, kiraz kurusu, erik kurusu, pekmez, mısır unu, pazı, ıspanak ve *ısbıt*.

Isbıt'ı tanımıyordum. Nedir bu, diye sordum. O sırada biri iki kilo tarttırıyordu, Sen yiyemezsin onu, dedi bana, acı gelir... Niçin o, dedim... Alışkın olmayan yiyemez imiş. Ispanak gibi haşlanıp yenilen bir sebze ısbıt.

Sokak boyunca yürüyorum. Bir otobüs yazıhanesi. Cide-Soğuksu-Kurucaşile-Fakaz...

Gele gele Ferruh Kethüda Camii'ne kadar geldim. Bahçesinde doğrudan geldikleri başlarındaki takkelerden, yün örme başlıklardan belli olan birkaç ihtiyar oturuyor. Avlu ve bahçe harap, bir yana temel eşilmiş, galiba bazı inşaat işleri var burada. Balat Camii diye de bilinen *Ferruh Kethüda Camii*, Mimar Sinan'ın eseri. Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın kethüdası Ferruh Ağa tarafından yaptırılmış. Ferruh Ağa'nın mezar taşı yok. Sadece kıble duvarı önüne yeni bir mezar yapılmış ve Latin harfleri ile orada yattığı belirtilmiş. Vefat tarihi 1562. Ferruh Ağa'nın *Hadikatü'l-Cevâmi'*de belirttiğine göre zaviyesi, mahkemesi ve çeşmesi de varmış. Caminin önüne bir son cemaat yeri ilave edilmiş. Bu son cemaat yerini ilave ederken caminin mimarisini göz önünde tutmak gerek. Ama fukara vatandaş, kendi kesesinden ancak bu kadarını yapabiliyor. İçi ahşap ve direksiz. Camlarında sade vitraylar var, irice ve tuhaf saçaklı bir avize sarkıyor tavandan. Erzurumlu müezzin ile dertleşelim biraz dedim, "Yanlış zamanda geldin abi" dedi. Belli ki cami ve bahçesi açısından bazı dertleri var ama, açamıyor. Caminin karşısında *Kahkaha Sokağı*... İstanbul'u dolaştıkça bu hoş sokak isimlerine adım başı rastlıyorsunuz. Umarım bir sivri akıllı çıkıp da bunları değiştirmeye kalkmaz.

Az ilerde *Sütlaç Sokak* ile *Gevgirli Sokak*'ın kesiştiği köşede bir küçük mescit daha var: *Hacı İsa Camii*.

Hacı İsa Camii'nin köşesinde bir çeşme belli ki vaktiyle gürül gürül akıyormuş, şimdi sessiz. Başındaki ulu çınar ile kaderine küsmüş öylece duruyor orada.

Kapıdan yavaşça giriyorum, avluda kimsecikler yok. Zaten avuç içi kadar bir avlu, bir köşede küçük bir mezar. Hacı İsa'nın merkadi. Taştaki yazıyı yeşile boyamışlar. 1465 miladi tarihini taşıyor. Demek ki fetih sonrası gazilerinden.

İçeride hanımlar için mukabele olduğunu anlıyorum. Kapı önünde bir sürü hanım ayakkabısı. Girdiğim gibi avludan yavaşça çıkıyorum. Caminin biraz yukarısında sahabeden *Abdullah Ensarî*'nin makamı var. Onun yukarısında da Osmanlı'dan kalma, her nasılsa taşları bile olduğu gibi duran *Pastırmacı Yokuşu*.

Yolunuz buraya düşerse yokuşu biraz tırmanın. Şöyle elli metre sonra yine çok eski zamanlardan kalmış bir ahşap İstanbul evini oracıkta bahçesi ile birlikte leylaklarına, mor salkımlarına sarılmış yaşıyor göreceksiniz.

Ferruh Kethüda Camii'nin yukarısında *Surp Hıreşdagabet* Ermeni Kilisesi var. Metin bir bina. Çok eski zamanlardan kalma olduğu belli.

Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın *İstanbul Tarihi*'nde bu semt için şu satırlar yer almaktadır: "Ayvansaray'a doğru yolumuza devam edelim. On dokuzuncu kapı Balatkapısı'dır. Dış tarafta Yahudiler oturur, iç tarafta ise muhtelif cemaatlara mensup kalabalık bir halk kitlesi ikamet eder. Burası büyük bir iskeledir

ve her türlü eşyayı hâmil gemiler buraya yanaşır. Buradan Kâğıthane'ye ve İstanbul'a sandallar gider gelir... Balat'ın iç tarafında Hıreşdagabet adlı kilisemiz vardır..."

Eseri baskıya hazırlayan Kevork Pamukciyan ise kilise hakkında geniş malumat vermektedir. Buna göre kilise IV. Murad zamanında Edirnekapısı'ndaki Surp Nikogos Kilisesi'nin camiye çevrilmesine (Kefeli Cami) mukabil, 1627 senesinde Ermenilere verilmiş metruk bir Rum Kilisesi imiş. Daha sonraları tamir görmüş, son şekli ise 1834 senesinde yapılan tamirle ortaya çıkmıştır. Bilhassa üzeri kabartma resimlerle bezeli demir kapısı enteresandır. Kevork Bey'le *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'ni çıkarırken tanıştık. Bize çok yardım etti, maddeler yazdı.

Bataklık çiçeği

Haliç kıyısında yürürken hep bir gerdanlığı düşünüyorum. Elmas üzerine yeşil zümrütlerle süslü bir gerdanlık. Haliç'in iki kıyısını bezeyip duruyor. Lakin bir yanda kirli-kara sular, öte yanda harap, yıkılmış mahalleler. Bu iki görüntünün ortasında uzanıp giden parklar, bahçeler. Her yanımız tezat. Bakalım nasıl bir zamanda bu tezatları kaldırabileceğiz.

Benimle birlikte Balat önlerinde yıkımdan kurtulmuş bir camiye yönelen iki kişiye soruyorum: Dalan'ı niçin seçmediniz? Baksanıza etrafı güllük gülistanlık yaptı.

Gözlerini kısıp yüzüme bakıyorlar, ikisinin de cevabı aynı: "Aç karnına gül koklanmıyor bey." Halkın bu hikmetli üslubuna, sağduyusuna güvenmeliyiz.

Yıkımdan kurtulan caminin adı *Yunus Şucaeddin Anbarî* Camii. Ahşap-kargir karışımı bir yapı. Ön kısmına türbe mi, çeşme mi olduğu belli olmayan bir şey yapmışlar. Cami'nin giriş kapısının yan tarafına da bir çeşme taşı monte edilmiş.

Dışı boyanmış, içi de tamir ediliyor caminin. Saime Hatun adlı bir hayırsever vatandaş lavabo, tuvalet kısmını onarmış. Bu caminin içini de gönül istiyor ki güzel bir şekilde, ahşaba uygun döşeyiverseler. Çünkü yol üstünde olduğundan cemaatı çok olur.

Yıkımdan kurtulanlar arasında Karabaş Mahallesi Muhtarlığı karşısında bir kilise ile üç bina daha var. Rum Kilisesi'nin giriş kapısında bir "el" resmi dikkatleri çekiyor. Oldukça harap olan kilise kapalı, etrafındaki binalar da tamire muhtaç. Ama bu yıkımdan kurtulan binaların tamiri sürüyor. Umarız İstanbul Belediyesi'nin yeni yönetimi bu ihya hareketine devam eder.

Artık Fener'e yaklaşıyoruz. Sahildeki parklar arasından geçerken tahtaları sökülmüş, kırılmış sıralara gözlerim takılıyor. Bu cinayet kimin eseri? Hangi zihniyetin? Daha senesi dolmadan şu parkların sıralarını kırıp götürenler bu gidişle buralarda ne ağaç ne de çiçek bırakırlar. Parkların, ağaçların, çiçeklerin insanları koruyup kolladığı kadar, keşke insanlar da onları koruyup kollasalar.

Bir kalabalık aile (otobüsle gelmişler) caddenin kenarında, parkın içinde bir uygun yer bulup yayılmış oraya. İnanmayacaksınız belki ama, parkın ortasında ailece halı yıkıyorlar. Günlük güneşlik bir nisan ayı. Hava tatlı-serin. Etrafta çiçekler. Halı yıkayan kadınlar neşeli... Erkekler otobüsün gölgesinde oturuyor.

Bu sırada içeri doğru giren bir sokak ismi daha, *Çilekli Bostan*... Şu işe bak sen... Demek bir zamanlar buralarda çilek bostanları varmış. Şimdi? Şimdi ise çayırlarda güneş altına yüzüstü uzanmış, uzun adamlar, zayıf kirli penyeli çocuklar, çamaşır suyu ile ıslak sokaklar, yıkıntılar, çöp.

Sahile bakan evlerin ön yüzleri beyaz badana ile üstünkörü boyanmış. Acıklı bir görüntüsü var bu evlerin. Sekseninde bir ihtiyarın kırış kırış yüzüne pudra, allık sürerek güzelleşmeye çalışması gibi. Bu evlerin yenilenmesi, bu parkların korunması, hayırların celbi, şerlerin def'i için ne lâzım? Hadi onu biz söylemeyelim de bu memleketi idare edenler bulsunlar...

Tahta minare

Oldu bitti tahta minarelere vurgunum. İleride bir caminin adı imiş. Hızlı hızlı o yana doğru gidiyorum. Gerçekten de bu adı taşıyan bir cami var. Ama ne yazık ki birkaç yıl öncesinde tamir görmüş, ne tahta kalmış, ne minare...

Acaibü'l-garaib bir cami olmuş. Caminin mihrabı, minberi, duvarları yarıya kadar banyo fayansı ile kaplı. Yarıdan sonra yine bir metre hamam mermeri (Marmara) döşenmiş. Duvarlara dikine floresanlar monte edilmiş. Şamdan mumları yeşil bir kâğıt ile kaplanmış ve üzerlerine çıkartma-parlak-yapışkan kâğıtlar ile küçük levhalar yapıştırılmış. Kavisli pencere camlarının üzerinde sarı, yeşil, portakal ve pembe camlar. Demir doğramanın yeşil boyası camlar üzerine akmış. Sadece pencere üzerlerinde küçük naif birer lale motifi kalmış. Sanıyorum caminin eski yapısından sadece bu laleler intikal etmiş. Gerisi camideki arabesk...

Oysa kitabesi, çeşme üzerindeki zarif talik yazısı ile bu caminin güzel bir yapı olduğu çıkarılabilir. Yanında aynı isimde hamamı var. Hamamda harika bir boy aynası gördüm. Tam saray işi.

Kim bilir nerelerden kalkıp bu Tokatlılar'ın işlettiği hamama gelmiş.

Tahta Minare Camii bitişiğinde bir de akar çeşme bulunuyor. Camiyi, hamamı ve çeşmeyi Sivaslı Ferhat Ağa oğlu Halil Ağa ihya etmiş. Çeşmenin az ilerisinde ise bir türbe. Etraftan geçenlere türbede kimin yattığını soruyorum. Bilen pek az. Türbe bitişiğindeki terzi, *Sadık Baba*, diyor ama kim olduğunu bilmiyor. Civardaki esnafa soruyorum tanıyan çıkmıyor. Nihayet caminin imamı İstanbul'un fethinde bulunmuş gazilerden biri olduğunu söylüyor. Baş ve ayak taşı olmadığı için, etrafta da türbede bulunan

zatın kim olduğunu gösterecek bir levha olmadığı için Sadık Baba orada semtin bile yabancısı durumuna gelmiş.

Daha enteresanı şu: Çeşme ile Sadık Baba türbesinin arasında bir büyük ağaç yükseliyor. Henüz yeni yaprak açmış. Bana göre haylandos ağacı bu, fakat emin olmak için oradan geçenlere, esnaftan kişilere, kahvede oturanlara soruyorum. Kimse bilmiyor ne ağacı olduğunu. Kimi akasya diyor, kimi çınar diye geçiştiriyor. Aman Allahım! Halkımız artık gölgesinde oturduğu ağaçları bile tanımıyor. Sonunda kasap imdada yetişti. Abi dedi ayıp bir ismi var o ağacın... Bizde ona "b..." ağacı derler dedi. Doğrudur, yapraklarını ezip koklarsanız böyle pis bir koku çıkarır. Demek ki yanılmamışım: Haylandos.

SÖNMÜŞ FENER

Eremya Çelebi'nin sıralamasına göre İstanbul'un on sekizinci kapısı Fenerkapısı'dır. Bu kapının eski adına ecnebi müverrihler de "Porta Phari", "Porta del Phoro" diyorlar. Kapının yanında bulunan mahallenin adı Bizans'ta "Fanari". Demek ki limanın bu kısmında o zamanlar bir fener var imiş.

Eremya Çelebi şöyle devam ediyor: "İç tarafta Patrikhane ile metropolitler vardır. Rumlar, bugün altı yedi yüz kese borç altında bulunmaktadırlar. Bunların patriklik mevkiini birbirinin elinden kapmak için yaptıkları çirkin hareketlere hayret ederim."

Yalı kısmında ise "Fenerli Beyler" diye Osmanlı tarihinde geçen zevat otururmuş. Bunlar Divan-ı Hümayun tercümanlıkları ile Eflak ve Boğdan beyliklerinde bulunan Rum asilzadelerine ait köşklerde ikamet ederlermiş.

Fener Rum evlerinden, onların birbiri içine giren, yakın duran, çıkmalı ve kasvetli kendine has mimarisi olan evlerinden numuneler var, bunlar da korumaya alınmalı.

Sahilde restore edilen bir binaya yanaşıyorum. Osmanlı yapısı olduğu belli. Sakalları yeni uzamış bir delikanlı, gölgede, plastik bir leğen içinde çamaşır yıkıyor. Yanık yüzünden, beyaz dişlerinden Doğu Anadolu'dan geldiği belli. Selam verip soruyorum. Bingöllü imiş. Burası, diyor, abi bir hamam imiş, şimdi kütüphane yapıyorlar.

Sahile bakan kapısına doğru amfiteatr usulünde yarım daire merdiven indirmişler.

İnşaata giriyorum. Her yan ışık içinde, ayrıca bir serinlik. Kıyı boyunca spor tesisleri yapılmıştı; futbol sahaları, parklar. İşte bu kütüphane de görüntüyü tamamlayacak. Ama kapısını açan olacak mı acaba? Spora yapılan yatırım, spora gösterilen ilginin onda biri, yüzde biri kitaba gösterilecek mi? Bekleyelim, görelim... Ömrümüz olur da bu kütüphanenin bitirilmiş hâlini görebilirsek, gelip bakacağız, kaç müşterisi var, kaç kitabı var?..

Bir duvar girintisinde yedi sekiz yaşlarında bir çocuk ayakkabısı unutulmuş. Bu minik ayakkabı beni duygulandırıyor. Nedense evcilik oynamaya gelmiş, mısır püskülü sarı saçlı bir kız çocuğu düşünüyorum. Kütüphanenin ilk okuyucusu o olsun diye dua ediyorum.

Caddenin öte yanında biri arabasını yıkıyor. İri yarı bir Karadenizli. Ona da binayı soruyorum. Gayretkeş bir şekilde bana mufassal malumat vermeye başlıyor. İleride başka bir restorasyon inşaatı daha var. Her ikisini de göstererek bunlar Kostantin'in şarap mahzenleri imiş, diyor. Trakya'nın ve İs-

tanbul civarının en iyi şarapları bu mahzenlerde saklanırmış...

Sahilden içeri giren bir sokağa saptım. Mahalle muhtarlığı tabelası. İçeride birileri var. Kapıdan başımı uzatıp onlara da aynı soruyu yöneltiyorum. Ak saçlı, yaşlı biri –galiba muhtar– binaların eskiden ne olduğunu bilmiyor. Lakin yeni durumları hakkında izahat veriyor. Birisi postane oluyormuş, öteki de kütüphane.

Oturduğumuz şehri tanımıyoruz.

Aslında semti tanıyanlar, orada doğup büyüyenler zamanla mahalleyi terk etti. Şehir bir baştan bir başa istilaya uğradı. Taşranın istilasına. İstanbul'un eski sahipleri, eski salikleri burada bir medeniyet kurmuşlardı. Osmanlı medeniyeti. Onun binaları, yazıları, sokakları, çeşmeleri, türbeleri, ağaçları ve mahallesi vardı. Şimdi bu mahalleler taşralı işgali altındadır. Bakalım bu taşralı istilası şehre nasıl bir kimlik kazandıracak.

Şimdi her yan harabe.

Eyüp'ten Cibali'ye kadar yürüdüm, dolaştım, her yan harabe... Ötede Sivaslılar, Kastamonululer var idi, Fener'de de Siirtliler oturuyor.

Ali Yazıcı Camii'ni tamir ediyorlar. Ramazan olduğundan mıdır nedir camilerde bir faaliyettir gidiyor. Kimi boyanıyor, kimi tadilat geçiriyor. Eh rahmet ayıdır, insanlar gibi binalar da bundan istifade edecek. Bir de şu söylenebilir: Taşralı şehre indiğinde ilk iş olarak bir ibadethane arıyor. Bulduğunu onarıyor,

bulamaz ise bir yenisini inşa ediyor. Ama mimarisi bozukmuş, üslubu arabeskmiş ne yazar, ihtiyacı karşılasın yeter şimdilik. Göçle gelenler mekâna intibak edememiş. Çadırda oturuyorlar sanki. Bir türlü sahiplenememişler evleri, sokakları, yaban duruyorlar. Ne de olsa bir ayakları köyde. İkinci, üçüncü nesilleri beklemek gerekecek.

Ali Yazıcı Camii'nin girişi esrarlı. Daracık bir kapıdan, daracık bir koridordan geçiliyor. Alt kat tuvalet, üst kat cami. Dışarıdan türbe yeşiline boyamışlar. Tam köşesinde çift taraflı Camel sigara reklamının süslediği bir büfe var.

Parkı geçip sahile, çocuk bahçesine doğru yürüyorum.

Laleler kurudu, galiba bu gidişle çimler de kuruyacak. Ağaç fidanlarının dalları yer yer kırılmış, koparılmış. Bu parklar, bu bahçeler bu köylülere bakalım ne kadar dayanacak. Çünkü kendi dikmedi onları, kendi yetiştirmedi. Camiyi onardığı gibi bahçeleri tanzim etmedi. Yapımına katılmadığı bir parka muhafızlık yapabilecek mi? Yoksa buraların korunması ağzında düdük sağa sola koşan şu ihtiyar park bekçisine mi kalacak?

Ağaca, çayıra, çiçeğe, oturulan tahta sıraya, kaldırıma, çeşmenin musluğuna, tel örgüye, boyalı çöp kutularına ancak oraların sakinleri sahip çıkabilir. Onların şuuru, onların dirayeti. Seyirci kalacaklar gibi geliyor bana. Daha o kıvama gelmediler. Onların gayesi şimdilerde şehrin bir kıyısında tutunmak. Bir

ev, bir iş ayarlamak. Bütün bu bayındırlık unsurları sonradan geliyor.

İskele yanındaki denizyollarına ait karakol binası boyanıyor. Ahşap güzel bir bina. Fildişine boyuyorlar. Nasılsa kesimden kurtulmuş birkaç çınar ağacı altında bu fildişi bina bir biblo gibi duruyor.

Sahilde bir banka çöküyorum. Ailesini alıp parka gelmiş, lacivert takım elbiseli biri fotoğraf çekiyor. Başörtülü, pardösülü kadınlar, çekingen, büzülmüş oturuyor. Çocuklar arada bir fırlayıp denize doğru gidince bir telaş bir telaş. Denizden çok korkuyorlar besbelli... Ah bu deniz görmemiş Anadolu insanı. Nedense Kemalettin Kamu'nun "Bingöl Çobanları" şiirini hatırlıyorum:

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum
Bu dağların eskiden âşinasıdır soyum
Bekçileri gibiyiz ebenced buraların
Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi
Her gün aynı pınardan doldurup testimizi
Kırlara açılırız çıngıraklarımızla...

Mezara dönüşen çeşme

Miralay Nazım Bey Sokağı'nın Haliç'e bakan köşesinde bir taş. Kim bilir kim tarafından yeşile boyanmış. Taş toprağa gömülmüş, gömülmüş, öyle ki açıkta kalan kısmında birkaç satır yazı kalmış. Bunu gören galiba mezar taşı sanmış ki üzerini yeşile boyamış.

Oysa ki taşın açıkta kalan yüzünde şu satırlar zar zor okunuyor:

Elhac Ahmed Ağa inşa etti bu çeşme-i latifi.....

Ahmed Ağa zevcesi Fatma hatunu da katarak rahmet ve dua istiyor. Şu çeşmenin kaderine bakın siz. Gelip geçenler belki de başında durup burada yatan kişinin ruhuna Fatiha okuyacaklar. Yine de Ahmed Ağa mezarında rahat uyuyabilir. Çeşmesi akmasa da ona dua edenler eksik olmayacak. Yeter ki şu gelip geçen ömrümüzde bir hayır işleyebilelim. O hayır dönüp dolaşıp bir yerinden bize rahmet okutacaktır.

İstanbul'un güzelim sokak isimlerinden *İncebel Sokağı* başında bisikletli çocuklar. Bunlar da nereden çıktı?

Soruyu şunun için soruyorum: Çünkü bu bisikletler Nûh-ı Nebî'den kalma sanki. Eski püskü şeyler, ne fren kalmış, ne didon. Çocuklar neşe içinde bir o yana, bir bu yana sürüp koşuşuyorlar. Az sonra bir bisiklet tamircisinin önünde oluyorum. Oradan bir bisiklete binip çocukluk günlerime dönüyorum.

Top sahasına o yıllarda bir bisikletçi amca gelirdi. Kira ile bisiklete binerdik. Yarım saati on kuruşa. Lakin on kuruşu bile bulamaz, bisikletle dolaşan çocuklara ağzımızın suyu aka aka bakardık.

Buradaki çocuklar bisikleti olmayan dağ köylerinden gelmiş besbelli. O hurda bisikletlerin peşi sıra koşup duruyorlar. Yakında onlar da şehrin sokaklarına dağılır. Bisikletten iner arabalara binerler. Ama

şu İncebel Sokağı'nı ömürleri boyunca benim gibi hatırlayacaklarına eminim.

Kiliseden bozma *Gül Camii* girişinde "Sirkecibaşı Şeyh İsmail Efendi Merkadi (öl. 1611)". Yeşillikler içinde yatıyor. Kapısı kapalı olduğu için bahçeye giremedim. Bir Fatiha okuyup geçtim.

Bizans'ın ünlü kapılarından Ayakapı'yı *Aykapı*'ya çevirmişiz. Kapının sağ yanında Fatih'in Sekbanbaşısı Abdurrahman Ağa adına bir taş dikilmiş. O köşede de kapıya bitişik bir mescit olmalı. Tam alnında bir padişah tuğrası yeşil yeşil parlıyor.

Hadikatü'l-Cevâmi'nin kaydına göre adı Ayakapısı Mescidi. Bânisi Ahmed Çelebi adında bir zat. Lakin içeride sunta yığılı. Bina da galiba Kızılay'a intikal etmiş.

Haraççıbaşı Sokağı'nın başında bir çeşme. Görkemli yapısı ile dikiliyor: *Cumhuriyet Çeşmesi* (1341) eski harflerle kitabesi duruyor.

Küçükmustafa Paşa'ya girerken tuhaf bir huzur kaplıyor her yanımı. Belki de *Gül Camii*'nin önünden geçen sokağın pitoreski yüzünden. İleride küçük dükkânları ile eski günlerden kalmış bir çarşı. Duvardan duvara atlayan sarmaşıklar, mor salkımlar. Caminin önünde koca bir çınar. Çınarın gölgesinde şadırvan. Çoğu Rizeli cemaat abdest alıyor, ikindi yakın. Adile Sultan'ın Mahalle Mektebi şimdilerde kütüphaneye çevrilmiş.

Gül Camii'nin tezhipleri de eskiden kalma. Oldukça

yüksek kubbeli, karışık sütunlu, karanlıkça bir cami. Bakıma muhtaç.

Cibali'nin adı *Cebe Ali Bey*'den geliyor. İstanbul Fetih Cemiyeti kapının girişine bir mermer levha astırmış. Üzerinde şunlar yazıyor: "29 Mayıs 1453 günü Bursa Subaşısı Cebe Ali Bey buradaki sur kapısını kırdırıp içeri girdiğinden halk bu civara *Cibali* demiştir".

Kapının Haliç'e bakan kısmında küçümen bir park var. Haliç projesinin başlangıç noktalarından biri burası. Ortasında bir mermer havuz ve havuzun başında Latin harfleri ile küçük bir kitabe: "Hedefimiz en kısa zamanda Haliç ile etrafını bu saha gibi temiz, bu havuzun suyu kadar berrak yapmaktır. İstanbul Belediyesi. 6.7.1984".

Aradan beş yıl geçmiş. Eyüp'ten Cibali'ye kadar dolaştığımız Haliç şeridi elhak söylenenler kadar temiz ve berrak olmuş. Umarız bu temizlik her geçen gün artarak devam eder, Haliç'in suyu da çimenleri çiçekleri gibi durulur, berraklaşır. Aslında bu küçümen mermer parçasını yeni Belediye Reisi Nurettin Sözen'e göstermek gerekir. Cibali Tütün Fabrikası'nı geçerken Orhan Kemal'i hatırlıyorum. Bu civarda oturmuştu uzun yıllar, işçileri, işçi çocuklarını yazmıştı. Neredeyse bir Orhan Kemal romantizmi çıkaracağım. Belki de ellili yılların beni de içine alan çocukluk günlerinden, yahut şu güzelim sokak isminden: *Fukara Babası Sokağı*.

Bu sokak kıvrıla uzana, İstanbul'un bir ucundan bakınca öbür ucu görünmeyen gizemli sokakları gibi beni Üskübî Çakır Ağa Camii önünden geçirip *Nâlinî Mehmed Mimî Dede Türbesi* kapısına kadar getiriyor. Tam karşısında Haraççı Kara Mehmed Camii var. Küçük bir mescit. Buralarda ne kadar çok türbe, ne kadar çok mescit var. Bir yanda kapısı yeşile boyalı *Şeyh Ahmed Buhari Türbesi*, öte yanda *Yeşil Tulumba Sokağı*.

Bir pazar gününün bütün sükûneti içinde türbelerin, mescitlerin, yıkık ve harap binaların arasından geçerek Unkapanı'na vardım. Tekel Genel Müdürlüğü'nün sol gerisindeki *Şazeli Camii*'ne ulaştım. Burada da tamirat var. Hatta camiyi yeniden yapıyorlar desek yeridir. Minaresi bile yenileniyor. İçeri girdim. Nefis bir ahşap işçilik. Sakallı bir imam karşılıyor güler yüzle: "Allah izin verirse eskisinden güzel olacak" diyor.

İnşaatı bitince bütün okurlarımdan rica ederim. Bir vakit namazı kılmak üzere Şazeli Camii'ne geliniz, bir ihya hareketinin bütün güzelliğini göreceksiniz. Kitabesinde bir yangın sonrası II. Abdülhamid Han tarafından onarıldığı belirtiliyor.

Artık Eyüp'ten başlayan yolculuğumuzun sonuna geldik. Bütün bu geçtiğimiz yerlerde, Haliç kıyısı boyunca imar, inşa, park, bahçe, lale, çimen, çiçek, spor sahası, ferahlık ve güzellik gördük. Ama ya evler, ya sokaklar, ya mahalleler, ya oralarda oturan insanlar? Onların dertleri, geçimleri...

İstanbul'un yüzüne makyaj iyidir. Kimsenin bir diyeceği olamaz. Ama önemli olan o mahalde oturan insanların vaziyetidir. Ne yiyip ne içtikleri, nerede çalıştıkları, nasıl bir sosyo-ekonomik çerçeve içinde bulunduklarıdır.

Bizim tespitimiz şu: Gün gelecek sur içinde kalan İstanbul'un bir baştan bir başa imarı için bir seferberlik yapılacak. Bu eğer bugün olmaz ise yakın bir gelecekte kapımıza dayanacak. Yoksa yapılanlar ancak *üstü kaval, altı şeşhane* diye anılır. Suriçi İstanbul –ki asıl şehir budur– aslî ahalisini yitirmiş, 72,5 milletin barınmaya çalıştığı, hüviyeti kayıp, çökmüş semtler mahşeri olarak kalacak.

Bundan böyle Unkapanı Köprüsü'nden karşıya geçip, bir de Haliç'in karşı geçesini dolaşmayı düşünüyorum. Bakalım o mahallelerde ne gibi değişiklikler olmuş; neler gitmiş, neler kalmış. Yalnız karşıya geçmeden önce köprü ayağı altında kurulan "Kuş pazarı"nı ve garibanların mekânı "Uzunçarşı"yı görmeliyim.

UZUN ÇARŞI

İlk yaz başlangıcı. Kavaklar pamucuklarını dağıtıyor. Güneşli, sıcak bir gün. Mercan Yokuşu'ndan iniyorum. Uzun Çarşı'ya doğru yürüyorum. İş günleri bu sokaklar cıvıl cıvıl; hatta kalabalık o kerteye varıyor ki yürümek mümkün olamıyor. Bu durumda insanın etrafını görmesi de imkânsız.

İstanbul'u gezeceklere pazar gününü tavsiye ederim. İşte böyle bir günde sokaklarda in cin top oynuyor. Her gün gelip geçtiğiniz o sokak arasında bir hamam olduğunu fark ediyorsunuz. Eski İstanbul'dan kalma bir havagazı lambası gözünüze ilişiyor. Bir kitabeyi okumak için vaktiniz oluyor. Size kimse "Ne aradın hemşehrim" diye zort zort konuşmuyor.

Öğle ezanı. Sokak arasında bir cami minaresi. *İbrahim Ağa Camii* imiş. Geniş bir bahçesi var. Lakin cemaatı da, imamı da yok. İstanbul'un orta yerinde böylesine bir bahçe. Erikler, şeftaliler, dut ağaçları. İnsan birden kendini Eğin'de, Geyve'de falan sanıyor. Dutlar irileşmiş, vişneler domur domur. Etrafta kimseler yok. Sadece cami bahçesinde sallanan çamaşırlar.

Oradan ayrılıp Uzun Çarşı'nın başındaki *Yavaşça Şahin Mehmed Ali Paşa Camii*'ne girdim. Sakallarından, giyim kuşamlarından, başlarındaki takkelerden taşralı oldukları belli ihtiyarlardan oluşan bir tek saf. Öğle namazını kılıyoruz.

Yavaşça Şahin Fatih'in kumandanlarından. Kabri de caminin bitişiğinde. Minberini Süleymaniye hatibi iken padişah imamı olan Hacı Seyyid Mehmed Efendi koydurmuş.

Kesme taştan tek kubbeli olan cami 1950 yılına kadar kapalı imiş. O sene esnafın teşebbüsü ile esaslı bir tamir görmüş. Minberi ve ahşap kısımları cevizden, harika oymalı, stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri var. Ne yazık ki bu şirin caminin duvarları da yarıya kadar hamam fayansı ile döşeli. Cemaattan birine soruyorum, rutubeti önlesin diye dizmişler.

Cami'nin giriş kapısının yan tarafından da iri bir Kanada kavağı. Ben kavağa bakar iken beyaz sakallı ama çalışmanın verdiği enerji ve dik duruş ile bir ihtiyar yanaşıyor, kısık sesi ile cami ve oradaki tek kavak hakkında bilgiler veriyor. Kavağı kendisi dikmiş. Caminin sağ yanı hep kabristan imiş, sonraları dükkânlar yapılmış oralara. Kendisi de esnaftanmış, yorgan imali yaparmış, ama kader, şimdi o kavağın dibinde ayakkabı tamir ediyor. İşte gölgesinde barınıyoruz bu ağacın diyor ve ağacın kadrini biliyor. Aksekili Şükrü Usta aynı zamanda Kuva-yı Milliye ve Muharip Gaziler Derneği üyesi, kavağa çakılı çivide fotoğrafları, pazubendi ve ceketi

asılı. Tarık Buğra ilgilenmiş kendisi ile, *Küçük Ağa*'yı nasıl buldun" diye sormuş. Cemiyetin faaliyetlerini durdurmuşlar. O konulara fazla girmek istemiyor.

Şükrü Usta'nın uzattığı tabureye oturup Uzun Çarşı'ya bakıyorum. Beni buraya çeken ne?

Eski ayakkabılar, eski elbiseler, eski ceketler, eski eşyalar, eski adamlar. Eh işte bir eskiciler çarşısı. Daha çok Nevşehir, Niğde, Akseki ve Konyalı esnaf barınıyor. Lakin pazar günleri, pazar günleri bütün bir Anadolu coğrafyası oraya toplanıyor.

Tüketimin rengi

Eski ayakkabı, toplayıcılar, çuval çuval getirip bırakıyor. Kim alıyor acaba bunları? Bu tanesi 1500 TL olan gömlekleri kimler alıyor? İşçiler, yoksullar, inşaatlarda çalışanlar, 1500 lira için pazarlık yapanlar... (Bu satırların tashihini yaparken okurları uyarayım dedim. Gömlek günümüz parası ile 150 kuruş)

Ne kadar çok eski ayakkabı var. Eğilip bakıyorum. Çoğu sağlam. Lakin kirli görünüyor. Biraz bakım olsa daha uzun zaman giyilir. Bunları alanlar, kullananlar, eskimeden, yırtılmadan, bozulmadan niçin sokağa atmış acaba? Tüketim toplumu olup çıktık mı?

Genel anlamda ülkede yamalı pantolon kalmadığı gibi, yamalı çorap bulunmadığı gibi, pençeli ayakkabı da çok az. Demek ki biraz kullanıp hevesimizi aldıktan sonra bir yenisini almak üzere atıyoruz

onları. Bir çorap reklamı hatırlıyorum. "Eski çoraplarınızı atın, atın" diye tepinip duruyordu reklamlara çıkan kadın. Biz toplum olarak "Kanaat en tükenmez hazinedir", "İşten artmaz, dişten artar", "İsraf haramdır" gibi düsturları çoktan terk etmişiz. Bu satırları okuyanlar kendi ayakkabılarını, gömleklerini gözden geçirsin, ne kadar fazla olduğunu hayretle göreceklerdir. Durum böyle iken yine de yenilerini almak için çırpınıp duruyoruz. Memleketteki tüketim ekonomisi bütün elemanları ile bize bunu dayatıp duruyor. Neyse ki uzak dağ köylerinden, yaylalardan, kerpiç evlerden, bulgur aşı-soğan yemekten henüz kalkıp gelmiş olanlar var. Onlar bu devre dışı kalmış olan eşyalara yeni bir hayatiyet kazandırıyor. Üç bin, beş bin liraya ayakkabı alıp, işte-güçte giyiyorlar. Ama şuna inanıyorum ki, bu gidişle iki bin yıllarına doğru artık *Uzun Çarşı* benzeri çarşılar kalmayacak.

Şükrü Usta ile sohbeti kesip aşağıya Rüstem Paşa Camii'ne doğru yürüyorum. Sağ yanımız marangozlar. Boya sandığından, elbise askısına, eski yazı ahşap levhalardan mutfak aletlerine, turistik tahta edevata kadar türlü şeyler. Beton katlarımıza bir nebze sıcaklık verecek olan ahşap çiçeklikler. Sünger yataklar, portatif sandalyeler. Bir boya sandığının fiyatını soruyorum, 17.000 TL. Sandıkların başlarında elleri ceplerinde, ayaklarında yırtık lastik ayakkabılar küçük çocuklar dolaşıyor. Kim bilir nasıl hevesleniyorlar. Bir sandık uydurabilseler, gidip çalışacaklar, akşama evlerine birer sıcak ekmek götürecekler.

Çarşının alt başında bir üçkâğıtçı. Başında kalabalık. İki taşralı genç habire para basıp kaybediyor. Üçkâğıtçı zevkten dört köşe. Nedense *Sülün Osman*'ı hatırlıyorum. Taşradan gelenlere Galata Kulesi'ni satmakla ünlü idi. Eskiden böyle dolandırıcıların, ünlü yankesicilerin şöhreti vardı. Yaptıkları dilden dile dolaşırdı. Neredeyse birer halk kahramanı olup çıkmışlardı. Şimdi o kadar dolandırıcı, hayalci var ki, Sülün Osman onların yanında masum kalır. Yahu gerçekten yankesicilerin de kökü kurudu galiba. Gazetelerde yıllar var ki böyle bir habere rastlamadım. Belki de artık birinin yankesici tarafından parasının cebinden aşırılması haber değerini kaybetti. Öyle ya, yankesici fukara, başka bir fukaranın cebinden aşırsa aşırsa bu enflasyon ortamında ne kapar ki, elli bilemedin yüz bin lira. Pöh. Deveyi hamudu ile yutanların, milyarları vuranların yanında ne yazar...

Bolkepçe Lokantası, garibanlarla dolup taşıyor. Pazar günleri Uzun Çarşı böyle müşteriler, ameleler, izne çıkmış askerler, ihtiyar satıcılar, önüne dört tane eski ayakkabı koyup müşteri bekleyenler ile gününü geçiriyor. Başkaca eskici pazarlarından farkı en alttakileri bağrında barındırması.

Kuş pazarı

Bu civarın enteresan mekânlarından biri de Unkapanı Köprüsü ayağı altında kurulan "Kuş Pazarı". *Mardin, Başko, Bağdat, Sabune, Konya* adları ile bilinen güvercin türleri pazarın gözdeleri. Saka, Florya gibi

ötücü kuşlara da rastlanıyor. "Kuş Pazarı" önce köprü altında idi. Şimdi Manifaturacılar Çarşısı'nın bitimindeki sokak arasına taşınmış. Pazar günleri burada, Çarşamba günleri Topkapı'da sur dibinde kuruluyor.

İstanbul'un hava kirliliği ile her geçen gün griden siyaha doğru giden semalarını bu beyaz güvercinler nokta nokta deliyor. *Güvercin* bizim kültürümüzde oldukça mühim bir yer tutuyor. Kelimenin Moğolca *kügercin*'den geldiği söylenir.

Hz. Peygamber'in hicreti sırasında saklandığı mağarada örümceklerin ördüğü bir ağ üzerine yuva kurarak peygamberimizin gizlenmesine yardım ettiğinden dolayı mânen makbul bir hayvandır. Ayrıca insanlar arasında *barış ve sevgi* timsali olduğu kabul edilmektedir. Özellikle Osmanlı dönemi mimari eserlerinde özel *kuş evleri* yapılmıştır ki, bunların hoş bir örneği Laleli Camii bitişiğinde III. Mustafa Türbesi üzerindedir.

Tevrat'ta, Hz. Nuh ve tufan olayı münasebeti ile geçer. Hz. Nuh tufanın dinip dinmediğini anlamak için her yöne güvercin uçurmuş, ağzında bir zeytin dalı ile dönen güvercin artık suların çekilmiş olduğunu müjdelemiştir. Her hâli ile saflığı, inceliği, ürkekliği, temizliği temsil ettiğinden şairlerimize ilham kaynağı olmuştur. Necatî Bey'in ünlü "döne döne" redifli şiirinde geçer:

Şâm-ı zülfünle gönül Mısrı harâb oldu deyû
Sana iletti kebûter haberi döne döne

Kebûter, güvercin'in Farsçasıdır.

Beş bin liradan, 500.000 liraya kadar kuşun alınıp-satıldığı pazarda satıcı olanlar, yılın belli mevsiminde Urfa-Mardin civarına gidip oralardan kuş getirir. Güvercin merakı Güneydoğu bölgemizde bütün ihtişamı ile sürüp gidiyor.

Sekiz on yaşlarında çocuklar kuşlara sevgi ile bakıp duruyor. Kuş ve çocuk arasındaki bu masum ilişkinin güzelliği Kuş Pazarı'nda iyice ortaya çıkıyor. Profesyonel satıcılar dışında kalan kalabalık ticaretten ziyade bir tutkunun bir sevdanın peşindedir. Bir boyacı çocuğun, güvercinini koynunda saklaması insanın gözlerini yaşartıyor. Günümüzde böylesine sevgi ve sevda sahnelerini adım başı görmek mümkün değil artık.

Satıcılar ayaklarına ip bağladıkları cins kuşlarına ara sıra gösteri yaptırıp müşteri kızıştırıyor. Bu kuşların uçuşu sırasında gözlerini heves, arzu, heyecan ve ihtiras ile kuşa çeviren meraklıları izlemek gerçekten kayda değer. Böyle bir merakı sürdürenlere "hasta" denmesini de hazmedemiyorum doğrusu. Şehrin dağdağası arasında, kimsenin karşılıksız bir iş için parmağını oynatmadığı bir vakitte, bir beyaz güvercinin kırmızı gözlerini görmek için pazara koşanlara yan gözle bakmayalım.

Kuşları, çiçekleri, ağaçları, hayvanları sevmeyen, onlara ilgi göstermeyen bir toplumun insanlara ilgi göstereceğini, insanları sevebileceğini ummak ham bir hayal olur ancak.

KÂĞITHANE SAFÂSI

Eyüp'ten başlayıp Haliç'in İstanbul kıyılarında süren gezimizin güzergâhı belki de Eminönü'ne ulaşıp Sarayburnu'nu dolaşarak devam etmeli idi. Lakin bu yazıları okuyanların hatırlayacakları üzere büyük bir değişikliğe sahne olan *Haliç* üzerinde fazlaca duruyorduk. Eh, buna da hakkımız vardır sanıyorum. İstanbul İstanbul olalı, Haliç Haliç olalı böylesine büyük bir imar hareketine rastlamamız kolay değildir.

Yine okuyanların bu yazılardan kolayca çıkarabilecekleri gibi ben tarih yazmıyorum, sanat tarihine girmiyorum; şehircilik ve sair meseleler gibi uzmanlık alanlarına dalmıyorum; benim yaptığım değişen İstanbul ve bu değişiklik üzerine intibalar nakletmek, toplum hayatımızın bu kesiminde olup bitenlere dikkat çekmek. Bu vesile ile geleceğe ışık tutmak, içinde yaşadığımız bu koca kenti kıyısından köşesinden hemşehrilerimize tanıtmaya çalışmak. Yaşadığımız şu günlerde iyice tanınmaz hâle gelen şehrin nasıl bir yapı kazandığını kavramak.

Ayrıca İstanbul'u bir hikâyeci olarak kendim için keşfe çıktığımı daha önce söylemiştim. Bu sebeple Haliç'in karşı kıyısını dolaşmaya başladım. İlk olarak *Kâğıthane*'yi gördüm. Hani şu Lale Devri'nden beri mektep kitaplarından tanıdığımız *Sadabad*'ı.

Eminönü'nden bindiğimiz Kâğıthane halk otobüsünde giderken dudaklarımda ister istemez Nedim'in ünlü şiirinin, ünlü nakaratı dolaşıyordu:

Gidelim serv-i revanım yürü Sadabad'a

Kâğıthane'ye bu ismin verilmesi o bölgede Bizans döneminden beri bir kâğıt imalathânesinin bulunduğu sebebiyledir. Evliya Çelebi ünlü eserinde bu konuda şunları yazıyor: "Kefere zamanında burada kâğıt imaline mahsus, kârgir kubbelerle mebni kâğıdhâne varmış. Hâlâ dolablarının biri Dâye Hatun Camii'nin altında nümâyandır".

Halk otobüsü Eyüp Sosyal Sigortalar Hastanesi'nde hasta görmeye gidenler, izinli askerler, işçiler, başlarındaki takkelerden, güneş yanığı yüzlerinden doğulu oldukları anlaşılan köylülerden oluşan bol çocuklu kalabalık yolcuları ile hırlaya hırlaya yürüyor. Yurdun dört bir köşesinden gelmiş muhacirlerden oluşan bir kalabalık. Şoför mahallini Fenerbahçe'nin bayrakları, kartpostalları, sarı-lacivert renkleri ile süslenmiş delişmen şoför teybine bir arabesk kaset koymuş, habire çalıp duruyor. İçkiden-sigaradan kalınlaşıp, erkekle kadın arası bir ton tutturan ses gözyaşları ile inliyor, sızlanıyor:

İhtiyacım var. Benim de mutluluğa ihtiyacım var...

Bu "ihtiyaç" bir başka kasette, hırıltılı bir erkek sesi ile "itirazım var" şekline dönüşüyor. Arabesk müzik, işte şu otobüsün içindeki insanların umutlarını, arzularını, ihtiyaçlarını ve itirazlarını dile getiriyor, onlarla örtüşüyor.

Haliç, Eyüp-Sütlüce karşıtlığında bitiyor. O kavşakta bir yandan Alibeyköy deresi, öte yandan Kâğıthane deresi gelip birleşiyor. İki yağlı, kara su... Buna su demek bile fazla. Her iki dere de ıslah edilmeye çalışılıyor, o kavşaktaki birikinti, bataklık, kurutulmak isteniyor. Bu sebeple etrafındaki bütün fabrikalar, işyerleri yıkılıyor, açılıyor. Açılan sahalar süratle yeşillendiriliyor, spor tesisleri ile kaplanıyor. Bu minyatür sahalardan pek yakında Sivaslı, Malatyalı, Erzurumlu nice futbolcular zuhur edecek, buna eminim. Alibeyköy pazarında her nasılsa oralarda kalmış bir sinemanın (çünkü artık kenar semtlerde sinema salonu kalmadı) afişi gözüme çarpıyor: *King Kong Yaşıyor...*

Dudaklarımda buruk bir gülümseme. Bu bölgeyi böylesine hızlı bir şekilde yerle bir eden, kıyıda yıkılmadık yapı bırakmayan King Kong kimdi biliyorsunuz. Zavallı King Kong yıkıntıların altında kaldı. Oysaki yıktığı kadar yaşayacak, yıktığı kadar yükselecek sanıyordu. Silahtarağa'yı falan geçiyoruz. Kâğıthane deresinin girişine varıyoruz.

Bundan birkaç yıl önce bu civarda şimdi *Nokta* mecmuasında çalışan *Sefa Kaplan* ile tuhaf bir maceramız olmuştu. Efendim o sıralarda bendeniz televizyo-

nun ikinci kanalında "Pazartesi Hikâyeleri" için senaryolar yazıyordum. Orhan Kemal'in *Uyku* adlı hikâyesi filme çekilecekti. Yönetmen *Naci Çelik* ile çalışıyorduk. Naci'nin dünya tatlısı Gürsel adlı bir genç asistanı vardı. Çocukcağız bütün bu bölgeyi taramış, filme uygun çok güzel, eski mi eski, Nuh zamanından kalmış bir dökümhane bulmuştu. Kış. Her taraf sulu-sepken kar, diz boyu çamur. Bize adresi verdiler ama buraların acemisiyiz. Çekim günü orada olmak üzere yola çıktık. Yanımda Sefa Kaplan. Meğer mekânın çok uzaklarında inmişiz. Ara babam ara... Her yanımız buz kesti, ayakkaplarımıza sular doldu. Sefa geldiğine bin pişman. Sonunda –kaç saat sonra– atölyeyi bulduk. Naci gocuğuna gömülmüş, ağzında piposu, çalışıyordu.

Şimdi o atölyelerin, dökümhanelerin yerinde yeller esiyor. Hepsi yıkılmış, yerlerine yeşil saha, spor tesisleri yapılmış. Hatta filim çekilen antika dökümhanenin üzerinde futbol maçı yapılıyor. O civarda inek falan besleyenler olmalı ki, birtakım kadınlar yeşil sahaların çimlerini biçiyor. Şuraya bak sen, Sivas'tan, Kastamonu'dan kalk gel, İstanbul'un orta yerinde çayır biçmeye devam et...

Gazhane'den itibaren Kâğıthane deresi, eski günlerinin kalıntılarını hatırlatan iri ve bakımsız ağaçları ile uzanıp gidiyor. Her yan yeşile kesmiş.

IRCICA'nın yayımladığı *İstanbul Albümü*'nde ve Sedat Hakkı Eldem'in o muazzam eseri iki ciltlik *İstanbul Hatıraları* kitabındaki Kâğıthane fotoğraflarını hatırlıyorum.

İki yandan yeşil tepeler, ortada akıp giden billur su, iri çınar ağaçları, meşeler, ıhlamurlar. Daha asrın başlarında bile ayakta duran bir mesire yeri. Sandalla sefaya çıkmış kadınlar, kenarda köşede sofralarını açmış ortadirek aileler, kır gazinoları, atlar, arabalar...

Bizans devrinden itibaren çok rağbet gören bu dere kıyısı İstanbul'un en güzel mesirelerinden biri idi. Osmanlı devrinde de şöhreti artarak devam etti. Kanuni zamanında orada köşkler yapılmıştı ve sünnet düğünleri oluyordu. Kâğıthane'nin en mutantan devri III. Ahmet zamanı olmuştu. Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, burada Versailles ve Fontainebleau sarayları tarzında, *Sadabad* adı verilen meşhur padişah kasrını inşa etti. Derenin kıyılarında bugün dahi bakıyeleri görülen ağaçlıkları oluşturmuş, havuz ve fıskiyeler yapılmış, birbirinden güzel köşkler yer almıştır. 28 Eylül 1730'da başlayan Patrona Halil İsyanı bu debdebeli hayatı sona erdirdi, saraylar ve köşkler yerle bir edildi. Sonraları burası III. Selim ve II. Mahmud zamanlarında yine eski ihtişamına kavuşturulmaya çalışıldı. Bugün ağaçlar arasında ayakta kalan tek yapı Sultan Aziz zamanından kalma *Sadabad Camii*...

Derenin girişinden, Kâğıthane'ye kadar bu alan epeyce bir zamandan beri askerî bölge. Her yan tel örgüler ve "girilmez" levhaları ile kaplı. Ancak yakın bir zamanda bu bölgedeki askerî birlikler kaldırılmış. Boş barakalar, koğuşlar, talimgâhlar yıkılacakları günü bekliyor. Caminin yanında ise metin bir İstihkâm Okulu binası var.

Kim bilir bu ağaçların altında nice vatan evladı sılayı hatırlayarak askerlik görevini yaptı?

Sadabad Camii'ni görmek için otobüsten iniyorum. Yolda kim yok, kimse yok. Kuş sesleri, yabani nane kokusu. Dereyi istinad duvarları ile bir nebze olsun tahkim etmişler, taşkınları önlemeye çalışmışlar. Tahta bir köprüyü geçerek camiye doğru gidiyorum. Ortaköy ve Dolmabahçe camilerini hatırlatıyor. Aynı barok mimari.

*Hadikatü'l-Cevâmi'*de verilen bilgilere göre camiyi önce Nevşehirli Damad İbrahim Paşa yaptırmış. Daha sonra Sadabad'ın tahribi ile galiba cami de zarar görmüş. Son yenilenme II. Mahmud zamanında olmuş, kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla da Sultan Aziz zamanında elden geçirilmiş.

Hâlen mevcut tel örgüler arasında kıvrılan yoldan yıkık bahçe duvarından geçerek camiye vardım. Avluda, karşı duvarın ve kavakların gölgesinde birileri oturuyor. Ben yaklaşınca içlerinden sakallı olan bir genç bana doğru geliyor, gülerek elini uzatıyor. Tanışıyoruz. Caminin imamı, Ordu'nun Gülyalı kazasından Bayram Öztürk. Gayretli, güler yüzlü, tatlı bir genç. Göztepe'den misafirleri gelmiş. Birlikte tahta masanın başına çöküyoruz.

Biraz sohbetten sonra Bayram kardeşimizle birlikte camiye girdik. Ferah, aydınlık, yüksek kubbeli bir cami. İki yanında meşruta kısmı var. Birinde imam, ötekinde genç müezzin kalıyor. Ne yazık ki Sadabad Camii'nin cemaatı yok. Zaten etrafında

ev yok, ocak yok. Eski tantanalı günlerin hatıraları ile bir başına yaşayan, kuşların, böceklerin zikrine ortak olan garip, kimsesiz bir cami. Sıvaları yer yer dökülmüş, zeminine serecek halı bile kalmamış. Bu güzelim caminin içi hasırla kaplı. İnanmayacaksınız belki ama, öyle. Bayram Öztürk derenin taşkınları sırasında iki kez camiye adam boyu su dolduğunu anlatıyor. Olacak şey değil. Neyse ki son zamanlarda vakıflar bu cami ile ilgilenmeye başlamış. İlk iş olarak taşkınları önlemek için setler yapılmış. İmam inşaatın sürdüğünü, yakında boya badana yapılacağını, caminin ihya edileceğini söylüyor. Bu ecdat yadigarı, kısaca, müminlerin yardımını bekliyor.

Bahçede oturup çay içiyoruz. Böyle birdenbire bir ziyaretçinin çıkıp gelmesi onları nasıl sevindiriyor. Bayram, bu temiz Anadolu çocuğu, ikram için ne yapacağını bilmiyor, tatlı bir gayret içine giriyor. Derenin boydan boya yeni imar planına alındığını, buraların tekrar ihya edilerek eski parlak günlerine kavuşturulacağını falan konuşuyoruz. Gerçekten de derenin üzeri kapanınca, bu asırdide ağaçların, çayırların yeniden bir mesire yeri hâline gelmesi işten bile değil.

İmam ve müezzin ellerinden geldiği kadarıyla caminin bahçesini şenlendirmeye çalışmışlar. Toprağı işlemişler. Onlara burada sebze yetiştirebileceklerini söylüyorum, hatta meyve ağaçları dikmelerini. Bu yıl iki elma, bir vişne dikmişler. Beni onaylıyorlar ve gelecek yıl epeyce meyve fidanı dikeceklerini söylüyorlar.

Olacakla ölecek bilinmez. Gün olur Sadabad ihya olur, tepelerde dikilen apartmanların sakinleri sıcak yaz günlerinde sepetlerini, semaverlerini alarak aşağıya, dere boyuna inerler buraları yeniden şenlendirirler.

Bayram'a ve arkadaşlarına veda ederek yeniden ıssız yolu tutup Kâğıthane'ye doğru yürüyorum.

Eski köyden eser kalmamış. Sadece merkezde duran *Dâye Hatun Camii*. 1531'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından dâyesi adına yaptırıldığını belirten bir yazı konulmuş kapı kenarına. *Hadikatü'l-Cevâmi*'de ise şu bilgiler veriliyor: "Kanuni'nin şehzadelerinden Mehmed'in adına dâyesi –süt annesi– tarafından yaptırılmıştır. Dâye Hatun'un mezarı caminin haziresindedir. Kapısının kemerinde şu tarih manzumesi kayıtlıdır:

Dâye-i Sultan Mehmed'dir bu mescid sahibi
Hak Teâla eyleye irzani rahmetler ana
Cennet-i Firdevste olan Resûle hemnişîn
Her ki mescid sahibini Fatiha birle ana (1544).

Dâye Hatun'un adı bilinmemektedir.

Öğle namazını bu küçük mescitte kıldım. Tokatlı, Erzurumlu ve en çok Sivaslı olan cemaatla konuşuyorum. Gelecekten umutlular. Bilhassa Sivaslılar. Bu umudun dibini eşeliyorum. Altından hemşehrilik gayreti çıkıyor. İstanbul Anakent Belediye Başkanı'nın (N. Sözen), Kâğıthane Belediye Reisi'nin ve daha başkalarının hep Sivaslı olduğunu söylüyorlar. Hatta biri Fatma Girik'in bile Sivaslı olduğunu söyleyerek gülüşmelere yol açıyor.

Cami'nin avlusundaki çınarın dışarıya düşen gölgesine biri yanaşıyor. Elinde bir sepet. Sepeti duvarın üzerine yerleştirip üzerindeki örtüyü sıyırıyor.

Birdenbire ortalığı taze silkilmiş, beyaz, köpük gibi dut kokusu sarıyor.

Kâğıthane bahçelerinden kalmış bu dut kokusunu duyunca nedense çocukluğuma dönüyor, çimen yeşili, bulut beyazı, kuş kanadı gök mavisi gibi şeyler hatırlıyorum.

Dallarına uzanıp dut yemeyeli yıllar olmuş.

ZAMANI DURDURANLAR-DURDURAMAYANLAR

Sütlüce'ye Eyüp'ten sandalla geçtim.

Bu sandalcılar hakkında geçende, TV'de bir program gösterildi.

"Zamanı Durduranlar" adındaki program gerçekten ilgi çekici idi. Haliç'in iki yakası da alabildiğine değişmiş, eski günlerden kalan bir işaret bırakılmamıştı. Ama bu insanlar, bu saldalcılar...

İşte yüzlerce yıldan beri yaptıkları işe devam edip duruyorlar. Bir bakıma zamanı durdurmuşlardı sanki. Eski, kırık dökük sandalları, kırçıl sakalları, hep maziye dalıp giden gözleri ile. Çoğunluğu Ardeşenli idi ve Eyüp-Sütlüce arasında babadan oğula geçen bir meslek gibi taşıyıp duruyorlardı yolcuları.

Haliç'in bu bölgesinde su aramak nafile. Sandalın üzerinden uzatsam elimi zifte bulanacak sanki. O kadar ağırlaşmış, o kadar su olmaktan çıkmış. Kayıkçıya soruyorum: Bu su, gerçekten su olabilir mi, diye... Umutsuz... Başını sallıyor sadece, "Hayır" mânasına.

Su da toprak gibi. Nasıl bir kayanın ufalanıp toprak olması için, yeryüzünde bir santimlik toprak oluşması için yüzyıllar gerekiyorsa, sudan uzaklaşmış bu zift renkli ağır ve pis kokulu mayi de o kadar yüzyıl geçerse belki yeniden suya dönüşebilir. Eski Haliç'e kavuşmak, suyunda yüzmek ham olmasa dahi bir tatlı hayal olarak geçip gidecek hayatımızdan.

İş Bankası Sütlüce tarafında, tam Mezbaha'nın yanında bu sandalcılar için deniz üzerinde bir küçümen bina kondurmuş. Kışları korunsunlar, ısınsınlar, çaylarını yudumlasınlar diye. Mavili-yeşilli bu portatif yapı Haliç'in kirini-pasını silip atmış sanki.

Mezbaha da artık çalışmıyor. Ötelerde kesilen et, burada pay edilip dağıtılıyor. Semt sakinleri bu binada bir kültür hizmeti verileceğini söylüyor.

Haliç kıyısında kültürel bakımdan hizmet verecek binalar planlanıyor, lakin bence zor bu iş. Haliç'in kokusu da, rengi de pek kültüre, estetiğe müsait değil.

Son günlerde Marmara'nın kirliliği tartışılıyor. Haliç'i kurtaralım derken Marmara boyutlarına çıktı kirlilik.

Aslında bu *çevre meselesi* kendi içinde halledilecek bir şey değil. Sadece *çevre* olarak ele alınması, tam bir aldatmaca, tam bir fiyasko. Bu iş *merkez* meselesi olarak ele alınmalı, *merkezin zihniyeti* olarak. Çevreciliğin kapitalizmin fiyakası olduğu malum. Ağaca, toprağa, havaya, bitkiye, hayvana ve insana karşı

yürütülen yüzlerce yıllık düşmanlığın sonucudur bu. Ben bunun da temelinde Hududullah'a karşı bir isyan görüyorum. Haddi aşmayı görüyorum.

İnsanoğlu ne zaman ki petrol çıkarmaktan, motorlu taşıtlardan, nükleer enerjiden, sanayileşmekten falan vazgeçerse yani bütün bunların kendi kuyusunu kazmak anlamına geldiğini kabul ederse o zaman yüzünü Yaradan'a döndürmüş olabilir. (Yahu ben de, bu çağ atlanan günlerde neler söylüyorum).

Rahmetli *Süheyl Ünver*, Sütlüce'ye *Setlice* derdi. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre o mahalde eskiden set set bağlar, bahçeler varmış. Eremya Çelebi'ye göre ise o civarda sütü yeterince olmayan kadınların şifa aradığı bir ayazma varmış ki adı buradan geliyormuş. Hasılı otu, yeşilli bol ve sütü halis bir yer olmalı imiş.

Mezbaha'nın kalıntılarından olacak civarda hâlâ adak ve kurban için koyunlar var. Gübre kokusu duyuluyor.

Yukarıya *Sütlüce Tekkesi*'ne doğru çıktım. Caddenin sağında bir ahşap hamam. Tokatlılar çalıştırıyor. Harap ve artık müşterisi de kalmamış. Sahibi bir kısmının yakından yıkılacağını söylüyor.

Tekkeye vardığımız kavşakta bir akmayan çeşme var. Hayli eski olsa gerek kitabesi bile okunmuyor. Çeşmenin karşısında, set üzerinde bir mezarlık. Solda Mahmud Ağa Camii. Mezarlıkta ilk gözüme çarpan *Sîneçâk Yusuf*'un mezarı oluyor. Etrafı çevrili, mezar taşı yazıları okunaklı.

Yusuf Sineçâk Yenicevardarlı'dır. Meşhur şair *Hayretî*'nin kardeşidir. Önce Gülşenî, ardından Mevlevî olmuştur. Burada konaklamış ve feyzini dağıtmıştır. Aynı zamanda şairdir. *Hadikatü'l-Cevâmi*'de mezarını II. Mahmud devri ileri gelenlerinden Mevlevî Hâlet Efendi'nin onardığı kayıtlıdır.

Daha sonra burada Sâdiye tarikatından *Hasirîzâde Mustafa İzzî* Efendi bir tekke kurmuş. Bu zaviyeyi III. Selim yenileyip genişletti. II. Mahmud döneminde tekke elden geçirildi. Şeyhlerden Hasirîzâde Şeyh Mustafa Efendi 1824'te vefat edince zaviyeye bakan özel türbesine defnedildi. Onun yerine oğlu Şeyh Süleyman Efendi şeyh oldu. Burası onun için *Hasirîzâde Tekkesi* diye de anılır. En son şeyhi *Elif Efendi* 1926'da vefat etmiştir.

Tekke 1984 yılında yanmış.

Sokak tarafındaki büyük kapısı ve kitabesi duruyor. İçeriye, bahçeye giriyorum. Etrafı çalılar, otlar başmış. Yangın yeri olduğu gibi kalmış. Simsiyah kalaslar, çökmüş duvarlar. Semahane kısmı ise mucize mukabili yangından kurtulmuş. Kapıları ve pancurları kapalı duruyor. Bu yanmış, yıkılmış tekkeye daha fazla bakmaya gönlüm razı olmuyor. Civarda rastladıklarıma soruyorum. Hayret... Kimse ne olduğunu bilmiyor. Yüzyıllar boyu feyiz kapısı olmuş olan bu mekân artık anlamsız bir harabe sanki.

Sonunda semtin eskilerinden bir fırıncı ile karşılaşıyoruz. Bu meselelere yakın ilgi gösterdiği belli. Tekkenin intifa hakkının *Hasırîzâdeler* ailesinde

olduğunu, onların ve vakıfların ilgisizliği yüzünden buranın böyle harap bir vaziyette kaldığını söylüyor. Kendi gayretleri ile camiye, semahaneye, mezarlığa sahip çıkmaya çalışmış mahalleli ama, elden fazla bir şey gelmemiş.

Semahanede kim bilir neler var?..

Vakıflardan ve Hasırîzâde sülalesinin son fertlerinden ricamız bu ecdat yadigârına sahip çıkılmasıdır.

Mezbahaların falan kültür sitesine dönüştürüldüğü bir dönemde asırlık *Sütlüce Tekkesi*'nin böyle boynu bükük, yanmış yıkılmış bir mekân olarak kalması içimizi kahrediyor.

Tekkenin bitişiğindeki cami Mahmud Ağa tarafından yaptırıldığı için onun adını taşıyor. *Sütlüce Camii* diye de biliniyor. Kanuni dönemi Babüssaade ağalarından (Kızlarağası) Mahmud Ağa burayı 1538'de yaptırmış. Daha sonra 1889'da Tophane Nazırı Seyyid Paşa tarafından onarım görmüş.

Mahmud Ağa, cami kapısı önündeki mezarlıkta gömülü.

Bu mezarlıkta ayrıca *Şeyh İshak Karamanî* (öl. 1527) de yatıyor. Onunla birlikte *Hadikatü'l-Cevâmi*'de verilen bilgilere göre; Mimar Sinan'ın öğrencisi olup, Süleymaniye Camii'ne bina emini olarak atanan *Turnacıbaşı Yetim Baba Ali Efendi* (öl. 1553), Sümbüliye ulularından *Uyunî Seyyid Şeyh Mehmed Efendi*, Toklu Dede abdallarından *Aynullah b. Abdülfettah Efendi* tekkenin haziresinde bulunuyor.

Kim bilir başka kimler var bu mezarlıkta?..

Caminin genç müezzini ile konuşuyoruz. Tarabya Camii'ne tayini çıkmış, gidecekmiş. Gitmeden önce bu cami avlusuna bir kütüphane kurmuşlar imam ile birlikte. Allah razı olsun. İnsanlar gider, eserler kalır. Lakin bu İstanbul gezilerimde sık sık karşılaştığım bir hususu belirtmeden geçemeyeceğim. Camilerin imam ve müezzinleri görev yaptıkları cami hakkında, onun haziresinde gömülmüş olanlar hakkında, çevredeki tarihi yerler hakkında yeterli malumata sahip değiller.

Bu çok önemli bir eksikliktir. Müftülüklerin bu konuda çaba göstermesi, imam ve müezzinleri görev yaptıkları camiler hakkında aydınlatması, onları teşvik etmesi gerekmektedir.

Tekkenin önünden yukarılara doğru çıkıyorum. Tepenin yakınlarında dört duvarı kalmış bir cami daha var: *Kaysunîzâde Camii*.

Bu zat Reisü'l-etıbba olup 1611'de vefat eden *Kaysûnî* (bir tür bitki anlamına geliyor) Mehmed Efendi'dir. Yaptırdığı mescit civarında medfundur. Lakin bu cami de kendisine el atacak himmet erbabını, müminlerin yardımını bekliyor.

Düşünüyorum da eski şehirlerimizin, köy ve kasabalarımızın bir önemli özelliği var. Genellikle bir cami, bir tekke, bir dergâh etrafında oluşmuşlar. Mahalleler de öyle. Demek ki esasen oradan yayılan ışığın aydınlığında yaşamak istemişler. Camiyi ve tekkeyi merkez alan bir yerleşim biçimi doğmuş. İşte buna biz "uhrevî" yapı diyebiliriz. Modern şehir-

leşme ise buna boş vermiştir. Camileri, mescitleri apatmanların bodrum katlarına tıkıştırmıştır. Bu da pek tabii ki "dünyevî" bir yapıdır. Aradaki fark bu...

Bir tekkenin civarında nohut oda, bakla sofa, bağlar ve bahçeler ile yıllar yılı yaşamış olan *Sütlüce*, belli ki bir zaman sonra mezbahanın geliri ile geçinmeye çalışmış, onun da sükut etmesi sonucu kaderine terk edilmiştir.

Tekkeden aşağı inerken gülerek bana yaklaşıp elimi sıkan, bana ta 1960'ta, bir 27 Mayıs yarbayına verdiği iş dilekçesinin hesabını soran *Gazi Dede*, onun boynu bükük duruşu bunun isbatı. Sağda solda çalışarak geçimini temin ettiğini belirtiyor Gazi Dede. Semt sakinleri belli ki ona yardımcı oluyor. Ama yaş gelmiş kapıya dayanmış. Beni bir hükümet görevlisine benzetti anlaşılan. Otuz yıl önce verdiği dilekçenin ne olduğunu soruyor.

Gazi Dede'nin mazlum bakışlarından kaçıyorum. Sahil boyunca yürüyerek, askerî binaları geçip köprü dibinde çifte minaresi ile kurulmuş olan *Valide Mihrişah Sultan Camii* (Humbaracıyan Kışlası Camii)'nin serin tenhalığına atıyorum kendimi.

Modern şehrin, nasıl geçmiş medeniyetimizi hiçe saydığını görmek isteyenler bu camiye gidebilir. Onun görkemli kubbesi altında durup pencerelerden görünen Haliç Köprüsü'ne bakabilir.

Köprü ve yol bütün ağırlığı, hantallığı ve zalim baskısı ile caminin üzerinden geçip gidiyor. Altında duranlara uğultulu, korkutucu bir sesle ihtar ediyor.

Oracıkta bir karınca gibi kal...

Ne dersiniz sevgili okurlar...

Köprülerin altından akan sular, camileri, sebilleri, tekkeleri, evleri, insanları sürüp götürüyor değil mi?..

Nereye götürüyor peki... Nereye?..

ŞEHİR VE FUTBOL

Fenerbahçe şampiyon...

Evet, 1988-89 sezonunda Fenerbahçe ligin bitimine bir hafta kala şampiyonluğunu ilan etti ya, bayram bir hafta öncesinden başladı. İşyerleri, sokaklar sarı-lacivertli bayraklardan geçilmiyor. Arabaların pencerelerine oturmuş, ellerinde flamalar bağıra çağıra geçiyor gençler, çocuklar. Şehir yediden yetmişe ayağa kalkmış. Bu pazar, Halıcıoğlu'ndan Hasköy'e doğru uzanan gezimizde adım başı bu coşkunluğa şahit olduk. Gayr-ı ihtiyarî: "Allah, Allah, bu nasıl sevmek" diye söylenip durduk. (İ. Tatlıses'in meşhur şarkısını hatırlayın)

Haliç kıyı düzenlemesinde parklar bahçeler arasında haklı olarak çok sayıda spor tesisi yapıldı. Daha önceleri de belirttiğimiz gibi basketbol ve futbol sahaları var. Yalnız hemen bütün basketbol sahalarında futbol oynanıyor. Basın ve televizyonun da katkıları ile başta devlet ricali olmak üzere futbola çok geniş ilgi gösteriliyor. Aldığımız son haberlere göre birinci lige çıkan İstanbul takımlarının kulüp başkanlıkla-

rına SHP'li Belediye başkanları talip olmuş. İlginin odağında olmak politikanın gereği tabii...

Şimdi bu geniş girizgahın gelip dayanacağı yer şurası:

Günlerdir Haliç kıyısında geziyorum. Eyüp'ten Cibali'ye kadar, sonra Kâğıthane'den Hasköy'e kadar dolaştım bütün sahili. Bir tane kitapçı dükkânına rastlamadım. Doğru dürüst bir tek tane kitabevi yok...

İşte bütün mesele.

Bu kadar spor tesisine karşı, bir kültür sitesi, bir konferans salonu, bir kütüphane, kitabevleri, hani nerede?.. Gereksiz mi? Yoksa bu meseleyi de arz-talep konusu olarak mı ele alacağız?

Bu şehre, şehrin insanlarına, memlekete spor tesislerinin yapacağı hizmetin yanında kitabın hiç mi hizmeti dokunmayacak? Niçin bu gaflet, neden?..

Ortalığı velveleye veren Fenerbahçe taraftarı gençlere bakarken hep bunu düşündüm durdum. Spora yapılan yatırımın onda biri, yüzde biri niçin kitaba yapılmıyor? Bir kasıt mı aramalıyız bunda?

Bu gidişle memleketi futbolculara emanet edeceğiz demektir. Gençlerin vücutlarını geliştirirken kafalarının gelişimini hepten terk etmek akıl almaz bir şey.

Komplo teorilerini üretenler seviniyordur. Futbolun insanları uyutmak için bire bir olduğunu düşünenler. Biz, iyiniyet sahipleri olarak ilgilileri gücümüz yettiğince, dilimiz döndüğünce uyaralım. Bu mem-

lekete futbolcudan önce düşünen adam, bilen adam, futbol sahasından önce kitap ve kütüphane gerek.

Bilgili, kültürlü futbolcu, bilgili, kültürlü seyirci gerek. Hafta sonlarında atölyelerden, fabrikalardan, okullardan, mahallelerden boşalan gençlerin bir kısmının da kütüphanelere koşması gerek. Bütün bunları yarı fanatik bir Fenerbahçeli söylüyor, dikkat isterim.

Halıcıoğlu'ndaki ilk durağımız *Abdüsselâm Mescidi*. Defterdar Abdüsselâm Efendi yaptırmış burayı. Kendisi Küçükçekmece'deki medrese ve imareti yanında medfundur. Önceleri burada bir Nakşî tekkesi var imiş. Avlusunda Şeyh İsmail Efendi ile kızı yatıyor.

İkinci sevimli mescit *Turşucuzâde Hüseyin Ağa Cami*. Küçük, güzel, yeşil ağaçlar gölgesinde ahşap ve bozulmamış bir cami. Oradan kıyıya iniyorum. Halıcıoğlu'ndan itibaren kıyı boyunda yer yer parklar, bahçeler. Lakin bazı yıkımı tamamlanmamış tesisler hâlâ duruyor. Bunların en önemlisi tersaneler. Denizyollarının tersanesi yanında yıkılmış lakin enkazı kaldırılmamış bir un değirmeni var. İçerilere Kalaycıbahçe'ye doğru gidiyorum. Gerçekten de dere içinde etrafı çevrili, içinde karalahana, marul falan ekili bir büyük bahçe... Etrafta atölyeler, dökümhaneler. Bu semtlerin daha gevşek bir dokusu var. Yer yer ahşap ve küçük, eski evler duruyor. Uzaklarda, Okmeydanı taraflarında göklere yükselen çifte minareler seçiliyor. Yeni semtlerde de yeni camiler yapılıyor, lakin bunların minare ve kubbe

oranı eskilerden çok değişik. Galiba bu oranı yüksek apartmanlar tayin ediyor. Camilerin kubbeleri alçak olsa da minarelerin seçilmesi için oldukça yüksek yapıldığı anlaşılıyor.

Dönüşte *Kiremitçi Ahmet Çelebi* mescidine rastlıyorum. Kırmızı tuğladan bir enteresan minaresi var. Adı ile müsemma. Hicri 860'ta inşa edilen cami sonraları II. Abdülhamid tarafından ihya edilmiş.

Kiliseden bozma gibi görünen bu camiye giremedim. Ancak dış duvarlarının mozaikle kaplanması tuhafıma gitti.

Eremya Çelebi'nin *İstanbul Tarihi*'ni baskıya hazırlayan Kevork Pamukciyan, Hasköy hakkında şunları yazıyor: "Hasköy, Bizans devrinde 'Arabind' ve yahut oradaki Aya Paraskevi Kilisesi'ne izafeten "Paraskevi" tesmiye edilirdi. Bu kilise, fetihten sonra Rumlara bırakılmış olup bugünkü Rum kilisesi ve ayazma aynı adı taşır... Bir zamanlar Yahudi nüfusunun çok kesif bir hâlde bulunduğu Hasköy, bazı Bizans kaynaklarından anlaşıldığına göre, Osmanlı devrinden evvel de Musevilerin sakin oldukları bir yerdi. Halıcıoğlu sırtlarında görünen geniş mezarlıkları o zamandan kalmış bulunuyor."

Evliya Çelebi ise Hasköy'ü şöyle tasvir etmekte: "... Bazı bağlarında limon ve turunç ve kebbat hasıl olur. Amma havası lâtif bir cây-ı sürûr ve huburda vaki olmuş deryaya nazır kat kat evlerdir... Yahudi hanelerinin bağ ve bahçeleri öyle limon ve öyle legan narlar verir ki bir bağda misli bulunmaz..."

Hasköy'de bugün bu bağlardan, bahçelerden eser yok... Lakin yine de iç kısımlarda, tepelere doğru yeşil bir örtü görülüyor.

Kıyıda, Camialtı Tersanesi'ne varmadan gördüğüm son cami *Handan Ağa Camii*... Kıble duvarı baştan başa kıymetli çinilerle kaplı. Handan Ağa, Fatih Sultan Mehmed zamanında yetişmiş biri. Bahçesinde fetih hatırası için dikilmiş bir mermer kitabe var. 1453 yılında Fatih Sultan Mehmed askerinin bu noktadan Haliç'in karşı geçesine bir seyyar köprü kurarak geçtiği belirtiliyor.

Cami için *Hadikatü'l-Cevâmi'* de şu bilgiler verilmekte: "Bu mescit Tersane Sarayı bitişiğinde, deniz kıyısında fevkanî olarak yapılmıştır. III. Ahmed devlet adamlarından Kıblelizâde Mehmed Bey, Tersane Emini iken padişahın sünnet düğününde yeniletmiş. Tersane Sarayı III. Selim'in saltanatının sonlarına doğru tamamıyla yıktırılıp tersaneye katılmıştır. Daha sonra bu saray I. Abdülhamid döneminde Koca Yusuf Paşa'nın sadrazamlığı zamanında yeniden yapıldı."

Caminin karşısında bir de tarihî akar çeşme var. XIX. a.yapısı. Az ileride atölyeler arasında bir tabela gözüme çarptı: *Hasköy Spor Klübü, 1923*. Oldukça eski olan bu spor klübünün faal olup olmadığını çıkaramadım. Lakin camlarında perde dahi yoktu.

Tersanenin taş duvarları boyunca yürüyorum. İleride kıvrılıp kaybolan ucunda, ıhlamurların gölgesinde dinlenen birkaç ahşap konağın çekimine kapılarak yokuşa sardıran bir sokağa giriyorum.

Acaba bu yokuş beni nereye çıkaracak?

Çıka çıka bir başka spor tesisi ile karşılaşıyorum: *Şükrü Uycan Kapalı Spor Salonu*. Pırıl pırıl bir tesis.

Bahtımız bu kez spordan açıldı. Her yan bayrak ve flamalarla kaplı ya... İşte sahilde spor tesisleri, tepelerde yine öyle...

Bakalım bu gezimizde kitaba ve kültüre ilişkin bir yapıya ne zaman rastlayacağız?

İstanbul'un yeni yapılan haritasında böyle bir şey yok mu?..

BİR BAŞKA TEPEDEN

Yolumuz Hasköy'den Kasımpaşa'ya doğru giderken artık ayağımız Haliç kıyısına basamaz oldu. Kıyının o kısmı Aynalıkavak Kasrı ve diğer tesisler sebebi ile gezilmeye müsait değil ve yerleşim tepelere doğru kayıyor.

Bu defa tepelerden birine çıkmayı denedim. En iyisi *Kulaksız*'a gitmeli diye düşündüm. Hem tarihî bir mezarlığı vardır, gezerim, bu tarihten geriye neler kalmış görürüm dedim. Evliya Çelebi semtin adını açıklıyor: Burada bulunan hamamın hizmetkârları sağır imişler ve güya bu sebeple semte Kulaksız denilmiş.

Kasımpaşa'da beni bir garip pankart karşıladı: *I Love You Kasımpaşa*. Haydaaa... Meydanın ortasında, manavlar çarşısında caddeyi bir baştan bir başa kesmiş, beyaz üzerine mavi yazılı kocaman bir bez. Yahu Kasımpaşa'nın efeleri, leventleri ne zamandan beridir İngiliz dili ile tekellüm etmeye başladılar. Birden Özal'ın mitinglerini hatırlıyorum, aynı sloganların kullanılışını, tişörtleri...

Özal dönemi gerçekten Türkiye'nin boylu boyunca *arabeske* battığı dönemlerden biri oldu. Kasımpaşa'yı anlatırken bu arabeskin boyutlarına döneceğim.

Minibüs "Nalıncı Bayırı"nı tırmanıyor. Sağda solda tek tük ahşap evler. Ahşap evlerin küçük arsaları üzerinde göklere yükselen daracık apartmanlar. Bu nohut oda, bakla sofa evlerin apartmanlaşması iyice zavallı bir mimarî doğurmuş. Nüfus yoğunlaşmış, her yan tıkış tıkış. Kim bilir bundan elli sene önce buralarda nasıl dutlar, erikler, gül bahçeleri, bostanlar sıralanıyordu.

Kulaksız'ı böylesine tepe üzerinde kendi yağı ile kavrulan küçük ve mütevazı bir semt olarak hayal etmiştim. İstanbul artık hayale bile sığmıyor.

Meydana vardık, indim.

Daralmış, küçülmüş, içine kapanmış bir meydan. Kenarda köşede kahveler. Akasyaların daracık gölgesine sığınmış müşteriler, sarı taksiler. Ne oturacak yer kalmış, ne geçecek yer. Kulaksız'ın da hesabı çoktan görülmüş.

Meydanın ortasında yere batmış bir çeşme eskisi. Üzerinde bir spor klübünün tabelası. Akmıyor. Sonradan öğrendiğime göre bir çeşme değil, bir kuyu imiş bu. Tulumbalı bir kuyu. İptal edilmiş ve oracıkta kalakalmış.

Tam karşıda daracık bir apartman, dört beş katlı. En alt katta bir kasap. Tabelasında "*İş merkezi*" yazıyor, üst katlarda "kiralık" yazıları. Şuraya bak sen... Kulaksız'ın daracık meydanında, daracık bir arsaya

kurulmuş, beş katlı bir apartmana "İş merkezi" tabelası koymuşlar. Bunu koyan zihniyete ne demeli?..

Bu zihniyet işte İstanbul'u şahsiyetinden soyan zihniyettir. İstanbul bir iş merkezi olarak şekilleniyor güya...

Bedbaht ona derler ki elinde cühelânın
Kahrolmak için kesb ü kemâl-i hüner eyler

Daha fazla kalamadım meydanda. İçim sıkıldı... Kulaksız Mezarlığı'na doğru yollandım... Bu semtte daha çok Karadenizliler var. Giresun ve Görele... Ama mezarlıkta Bitlisli, Bingöllü, Kiğılı mezarlara rastladım. Tarih ise yok olmuş... Kenarda köşede birkaç kırık mermer sarık, birkaç fes. Ama bir şey dikkatimi çekti. Şehrin diğer mezarlıklarına, onların mutantan, "aile kabirleri" yerine burada küçük, taşralı, gurbette kalmış ve onun hüznünü yansıtan, "sıla özlemi" fışkırtan mezarlar var. Zeytin dallarından, meşe yapraklarından, söğüt dallarından, karanfillerden uyarlamış stilize motifler kullanılıyor. Yeşile boyalı dallar arasından küçük, kırmızı benekler gülümsüyor. İşte onlardan biri: "Bingöl'ün Kiğı Yayladere Köyü". Gençliğine doymadan ölen İsmail kızı Nezahat'ın mezarı. Bir de garip bir mezar taşı dikkatimi çekti. Üzerinde büyükçe bir denizci çapası var. Altında iki karanfil goncası. Deniz Hastanesi emekli hemşirelerinden Fevziye Kızılışık'ın mezarı. Adının altındaki küçümen harflerle düşülen not beni hüzünlere, tarifsiz duygulara götürdü: "*Hiç gülmedi*" diye not düşülmüş. Fevziye Hanım'a

rahmet diledim, öbür dünyada güler inşallah... Kim bilir bu fani âlemde nice ızdıraplar çekti ki, mezar taşına "Hiç gülmedi" diye yazdırdı.

Kulaksız Mezarlığı'nda, bir servi gölgesine oturup karşıya, İstanbul'a bakıyorum... Sisler arkasından Fatih ve Yavuz Selim camilerinin minareleri seçiliyor... her yan bina denizi... kirli gri... Şehrin üzerini bir duman kaplamış. Bu duman yaz-kış artık bu şehrin insanlarını örtüp duracak. Onlara kim bilir ne hastalıklar, ne sıkıntılar aşılayacak...

Mahalle öldü... bunu biliyoruz... dutluklar, elmalar, söküldü. Nar ağaçları kurudu... Ne mahalle kahvesi kaldı, ne bizim çocuklar, ne futbol oynanan arsalar ne de bahçe sinemaları...

Ellili yıllardan bu yana İstanbul'un işgali devam ediyor. Gelenler bu istila hareketinden kendilerine düşen payı kapmaya çalışıyor. Bir hazine arazisi çevirip istikbali garantiye alıyor. Rant ekonomisi tüm ülkenin geçim kapısı. Bu saldırının önünde hiçbir şey duramaz ve duramadı zaten. Ne zamana kadar sürecek bu hareket? Galiba artık işgal edilecek bir yer kalmayıncaya kadar. İşte o zaman insanlar dönüp durumlarına bakacaklar. Neyi kazanıp, neyi kaybettiklerini anlamaya çalışacaklar. Belki o zaman karşılıklı oturup konuşabilirler. Bu şehri ne yapalım diye... Ama şimdi... Şimdi kimselerin oturup konuşmaya, tartışmaya, düşünmeye vakti yok... Bütün dengeler alt-üst olmuştur, ne dost bellidir, ne düşman. Yeniden bir denge kuruluncaya kadar

İstanbul âşıklarının elleri böğründe kalacak... Toz duman dağılınca da zaten ortada üzerinde konuşulacak pek bir şey kalmayacak...

Nedense Yahya Kemal'in ünlü şiirini hatırladım:

Sana dün bir tepeden baktım Aziz İstanbul...
Görmedim, gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer...
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul,
Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer...

Nerede bu büyük şaire bu güzel şiiri yazdıran İstanbul? Onu artık sade şiirlerde, şarkılarda anacağız... Muradım nostaljik duygular uyandırmak değil... Ama Kulaksız tepesinden bakarken İstanbul'a, "görmedim gezip de acı duymadığım bir yer"...

Geçmişe *hayvah*, demek yerine ben bu yazılarla geleceği bir köşesinden yakalamaya gayret ediyorum. nasıl mı?..

İşte *Kulaksız Tekkesi*... Semt sakinleri tarafından sahip çıkılmış *mescit ve türbe*... Pırıl pırıl... Orada, tepenin üzerinde, şehrin manevi sahiplerinden biri olarak bekliyor bizi...

Hâşimî Emir Osman Efendi, "Saçlı Emir" lakabı ile bilinir. 1543'te Sivas'ta doğmuştur. İlk tahsilini Sivas'ta, medrese öğrenimini Amasya'da yaptı. İstanbul'a gelip Fatih Medreseleri'ne devam etti.

Gördüğü bir rüya üzerine Rize'ye giderek Bayramî-Melamî şeyhi Alaaddin Ali'ye intisab etti. Daha sonra İstanbul'a dönerek Kasımpaşa / Kulaksız'da bir dergâh açtı. Gördüğü geniş rağbet yüzünden kendisine bazı suçlar isnat edildi. O da devrin tanın-

mış şeyhlerinden Nureddinzade Mustafa Muslihiddin Efendi'ye sığındı. Böylece Halvetî olup icazet aldı. Yeniden Kasımpaşa / Kulaksız'daki dergâhına döndü. *Hâşimî* mahlası ile yazdığı şiirler *Divançe-i Hâşimî Emir Osman Efendi* adı ile Seyyid Mehmed Süreyya tarafından yayımlandı (1913). Ancak bu şiirler arasında Üsküdarlı Haşim Baba ile Ahmed Sarban'ınkiler karışmıştır.

Hâşimî Emir Osman Camii önünde bir de eski mezarlık var. Etrafı duvarlarla çevrili... Girip kimler yatıyor acaba diye tetkik edemedim. Lakin bahçesindeki incirler ve dut ağaçları arasında bir çeyrek dakika huzurla oturdum. Bu camiyi ve türbeyi mamur hâle getirenlere dua ettim...

Herhâlde İstanbul'a, taşına, toprağına böyle sahip çıkılacak...

"İş merkezi" kurmak ise bir bahs-i diğer...

I LOVE YOU KASIMPAŞA

Kasımpaşa'ya girdiğimizde bizi bu pankart karşıladı. Meydanın ortasında, manavların orada, sokağı bir baştan bir başa kesiyordu. Beyaz üzerine mavi renklerle yazılmıştı.

Kasımpaşa'nın efeleri, kabadayıları ne zamandan beri İngilizce tekellüm etmeye başladılar? Besbelli gençlerin Ümit Besen dinlemeleri ile paraleldir bu. Yahut ANAP ile, yani Güneş Taner'in "No problem" yazılı tişörtleri ile.

Yine de fazla yüklenmemeli Kasımpaşa'ya; çünkü biz Gülhane'ye damlayan Taşlıtarla'dan, Cankurtaran'dan gelmiş, ellerinde koca koca teypler ile Michael Jackson dinleyen, coşup oynayan nicelerini gördük.

Birlikte Kasımpaşa'yı dolaştığımız kadim dostum *Bekir Erdem*: "Aman diyor, şunun bir fotoğrafını çeksen", Kasımpaşa'da böyle bir pankart, hayret doğrusu.

Meğerse Kasımpaşa II. lige çıkmış. Bu coşkunluğun eseri o pankart. Lakin çok ibretli bir eser. Belki de

diyorum güçlü olan dayatıyor. Evet, evet. Muhakkak. Sade biz değiliz uluslararası lisan olan bu İngilizce'nin peşine düşen. Hasan Celâl Güzel'i de oldukça uğraştırdı ve yıprattı. Doğrusu onun, "Türkçe öğretimin esas alınması" tezini yürekten destekliyordum. Yazık oldu. Dünyanın dört bir köşesindeki insanlar bir zafer kazandıklarında parmaklarını iki yana açarak "v" işareti yapıyorlarsa bunda bir hikmet vardır. Güçlü olanın işaret sistemini, aslında yine o kendini isbat etmek için tutulan bir yol bu.

Ayrıca işin "*arabesk*" bir yanı da var. Bu yazıları takip edenler yakinen bileceklerdir. Bir şu kadar zamandan beri İstanbul'un Haliç kıyılarını dolaşıyorum ve buralardaki köylü nüfusun nasıl korkunç bir yoğunluk kazandığını anlatıyorum. Daha dün köyden gelen gençlerin, daha dün Avrupa'dan akın akın gelen turistlerle karşılaştıklarında, onlara bir şeyler satmaya kalkıştıklarında öğrendikleri birkaç kelimenin içinde elbette ki *I love you* klişesi de var. İşin arabesk yanı gençlerin bunu Kars, Adıyaman, Rize, Çemişgezek, Ağrı, Alucra, ağzı ile telaffuz etmeleri. Cümleyi cıbıl turiste fırlatıp peşinden gülmeleri.

Kasımpaşa'nın merkezinde ne kadar kahve var bilemezsiniz. Bir pazar günü bütün bunlar o sıcakta ağzına kadar tıklım tıklım dolu. Bazı kahveler video filim oynatıyor. Sandalyeler televizyon ekranına karşı sıralanmış, kahve âdeta küçük bir sinema salonu hâline getirilmiş. Bahriyeli askerler, işçiler, gençler, büyük bir kalabalık. Ben de dışardan takı-

lıyorum onlara. Bir *Ferdi Tayfur-Necla Nazır* filmini birlikte seyrediyoruz. Başı sonu olmayan, kopuk, silik, feryad ü figan bir arabesk. Ferdi, her üç dakikada bir şarkı okuyor. Seyirci pür dikkat.

Nedense uzun kış gecelerinde, köy kahvelerinde, çıtır çıtır odunların yandığı iri sac sobaların başında, dışarıda kar kıyamet iken, içeride anlatılan kurt masallarının, av hikâyelerinin, eşkıya destanlarının, Âşık Garip-Köroğlu masallarının görüntüsü beliriyor zihnimde. Arabesk üzerine daha önce *Zaman* ve *Tercüman*'da yazdığım yazılarda onu *"çağdaş bir masal"* olarak tarif etmiştim. Yine aynı fikri savunuyorum. Temaları, özü, aslı, geçmişi, müziği ile bir şark masalı. Olağanüstüye dayanan, gerçeklikten uzak hikâyeler bunlar. Seyirci hiç de filimdeki olayların gerçekle ilintisini araştırmıyor. Onu daha çok kahramanların psikolojisi, aşkı, acıları, sevinçleri çekiyor. Masallardaki şehzadeler, fakir kızlar nasıl çeşitli engellerle karşılaşıyorlarsa; cinlerin, ejderhaların, cadı karıların şerrine uğruyorlarsa Ferdi'nin önüne de bir sürü engel dikiliyor. En başta kara talih. Alınyazısı. Sonra dünyanın fani oluşu. Ardından aşkın en yüce değer oluşu. Paranın ve dünya malının insan onuru, aşk, sevgi, fedakârlık karşısında hiçbir değer taşımaması.

Evet Ferdi çok feryat ediyor, çok acılar çekiyor ama seyircinin gözünde de o kadar yükseliyor. Ne demişler: Prensese kavuşmak için Kaf Dağı'nın ardındaki elmayı kapıp gelmek gerek; yoksa masal kahramanı olunamaz.

Bence Türk köylüsünün geçmişten, köyünden, ta Hint'ten, Maveraünnehir'den, Orta Asya'dan Arabistan çöllerinden, kısası bütün bir şark dünyasından getirdiği temel duygular ve buna eşlik eden müzik çok bozulmuş bir yapı içinde de olsa devam ediyor. Burada ayrıntılarına girmeyi gereksiz görüyorum. Ama özellikle "Halk kültürü, edebiyatı, folkloru" araştırıcıları bu paralelliği yakalayabilirler. Akademisyen olsa idim; halk kültürü ile arabesk arasındaki bu münasebeti inceleyen bir tez yapardım herhâlde.

Kasımpaşa İstanbul'un eski ve köklü bir semti. Bütün yıkılmışlığına, bozulmuşluğuna rağmen yine de bu gözüküyor. Yer yer eski ahşap evlere rastlanıyor. Hamamlar ayakta. Hatta merkezde, caminin yanında olan hamam belki de İstanbul'un en işlek halk hamamı. Merkez Kasımpaşa Camii de öyle, cemaatı fazla, bakımlı ve Müslümanların zinde olarak göründükleri bir yer.

Evliya Çelebi Kasımpaşa'yı şöyle anlatıyor: "...Eyyâm-ı devlet-i Süleyman Han'da İstanbul şehri bir âdem deryası kesilip omuz omuzu sökmez olunca vüzeradan Kasım Paşa'ya, Sakız fatihi Piyale Paşa'ya, Ahıska fatihi Ferhat Paşa'ya, Alaüddevle fatihi Ayas Paşa'ya, fermân-ı padişah südur ederek Kasımpaşa şehrini mamur etmeğe memur oldular. Ve binlerce âyan-ı devlet dahi sarf-ı makderet ederek o şehri hakkıyla mamur ve âbâdan eylediler. Taraf-ı şer'iden hakimi Galata mevleviyetidir. Taraf-ı avamdan hakimi Kapudan Paşa ve Tersane Kethüdası ve Subaşısı'dır. Hâlâ on bin seksen beş

kadar etrafı hadikalı evi vardır. Merhum Koca Piyale Paşa çire-dest-i cihadî olarak on iki bin esire malik olduğundan Kasımpaşa'nın ta nihayetinde bir cami ve medrese ve tekye inşa ettirmiştir. Lakin caminin cemaatı olmadığından cemaat peyda etmek için otik tersane boğazında deryayı kesip ta camiye kadar deryayı götürmüştür. O zaman Haliç'in iki tarafı bağ ve bahçeli evlerle dolu ve caminin etrafı mamur olarak cemaatı çoğalmıştı. Lakin Piyale Paşa'nın vefatından sonra Haliç tathir olunmayarak baran-ı rahmet selinin götürdüğü hâs ü hâşâk ile pür edip kayıkların girip çıkması muattal olduğunda, herkes hânesini ileri bina edip hâlâ Haliç'in o tarafı muattal kalmıştır..."

Evliya Çelebi'nin tanıtımını geniş olarak aktardım. Dikkat edilirse Haliç'in o yıllarda da bir "kirlenme" meselesi olmuş ve Piyale Paşa Camii'ne kadar giden deniz, sel artıkları ile dolunca oralar bayındır hâlini yitirmiştir.

Yine Evliya Çelebi'ye göre o zamanlar Kasımpaşa'da pek çok saray bulunduğu gibi 360 kadar dükkân varmış. Ayrıca 300 kadar büyük debbağhâne bulunurmuş. Buralarda imal edilen sarı sahtiyan ve kırmızı kösele ile tutkal çok meşhur olmuş, kısacası Kasımpaşa sadece denizci, tersane mensubu kişilerden ibaret değilmiş.

Kasımpaşa şu günlerdeki görüntüsü ile imara ve bakıma muhtaç bir semt manzarası arz ediyor. Özellikle merkezde yeni bir yapılanma vücut bulmadığı

gibi eskisi de muhafaza edilememiş. Yine de küçük bir müdahale sonucu Kasımpaşa'nın merkezi, tarihin yaşandığı İstanbul havasının teneffüs edildiği bir mekân hâline gelebilir. Camileri, hamamları, akmasa da taşı ve güzel yazısı ile Hamidiye Çeşmesi, tarihî binaları, Nalıncı Bayırı'ndaki Kaptan Gazi Hüseyin Paşa Çeşmesi ve daha sayamadığım bir sürü zenginliği, çınarları ve hele hele insanları ile buna hazır.

Yeter ki oralara lüzumsuz "İş hanları", "turistik hoteller" vb. gibi ucube binalar dikmeyelim.

Bir de merkezdeki camiinin tezyinatı elden geçmeli derim. Bahçesini, şadırvanlarını o kadar güzel ve temiz tutan cemaat, müftülük, dernek bu işi neden tehir ediyor acaba? O ferah camiye, o kirli sarı ve biçimsiz tezyinat hiç yakışmıyor.

Bu gezimizde *Bekir Erdem* sayesinde motorize olduğumuz için *Piyale Paşa Camii*'ne kadar uzanıyoruz.

Kanuni döneminin meşhur Kaptan-ı Derya'sı Cerbe fatihi Piyale Paşa tarafından yaptırılan bu cami İstanbul'da enteresan mimarisi olan, görülmeye değer camilerden biri. İki büyük sütun üzerine altı kubbe konularak dikdörtgen biçiminde inşa edilen cami, Anadolu'daki Selçuklu ulucamilerini hatırlatıyor. Mihrabının çinileri harika, ne yazık ki bunların bir kısmı sökülerek çalınmış ve yerine sonradan yenileri monte edilmiş. Kubbelerin altında çepeçevre dolaşan lacivert üzerine beyaz çini yazılar görülmeye değer güzellikte. Tek minaresi orta

kubbenin hemen yanından yükseliyor. Son cemaat mahallinin bir kısmı galiba tahrip olmuş, sütunlar duruyor sadece. Ancak bir tamirat da var, buranın üzeri örtülecekmiş. Piyale Paşa'nın türbesi caminin kıble duvarı önünde. İç tezyinatı yok gibi. Sonradan yapılma kemer üzerlerindeki süslemeler pek kötü, sırıtıyor. Bu cami İstanbul'un kenarda kalmış ve galiba bu yüzden ihmal edilmiş mühim mimari eserlerinden biri. İlgi odağı olunca ziyaretçilerinin çoğalacağını sanıyorum.

Cami duvarındaki bir zabıt varakasını günün hatırası olarak buraya dercediyorum: "Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığı'nın emri ile 30.6.1989 tarihinde Kasımpaşa Büyük Piyale Camii'nde toplanan para 700.000 TL'dir."

Piyale Paşa'nın Kasımpaşa semtinde bir "Küçük Piyale Camii" ile Sakız Adası'nda bir camii daha varmış, Allah rahmet eylesin.

SÜLEYMANİYE CAMİİ'NİN AVLUSU

Mart ayından itibaren sürdürdüğümüz "Haliç gezisi" sona erdi. Bunca zaman gidip gezdin, Haliç'te neler gördün, diye sorulsa: Parklar, laleler, spor sahaları ve köylüler gördüm derim. Bir de o artık kara katran kesilmiş su. Aslında bu "Haliç gezisi"nin bir özetini yapmak, çıkardığımız neticeleri bir bir sıralamak belki yerinde olacaktır. Ama ben gördüklerimi naklettim zaten, bu yazıları takip edenler Haliç'te olup-bitenleri okudular. Yeniden ahkâm kesmeyi de doğrusu istemiyorum.

Bundan böyle İstanbul yakasını, Sarayburnu'ndan başlayarak, yine sahil boyunca gezeceğiz. Kısmet olursa Yedikule'ye kadar uzanıp, oradan surları takiben Ayvansaray'a ineceğiz. Böylece İstanbul yakası çepeçevre dolaşılmış olacak. Belki ondan sonra içerilere doğru gideriz.

Ancak yaz sıcaklarında birkaç hafta gölgede kalmak istiyorum. Birkaç noktayı, birkaç kendine has mahalli anlatacağım. Bunlardan ilki *Süleymaniye Camii'nin avlusu*. Onun peşinden *Eminönü* ve *Gülhane Parkı* gelecek.

Ulu mabedin sefil avlusu

İslâm aleminde en ünlü mimari yapı hangisidir diye sorulsa, herhâlde yüz kişiden doksanı İstanbul'da Süleymaniye Camii'ni gösterir. Sadece yurt çapında değil dünya çapında bir şaheser. Sinan Usta'nın bu eserini "gülü tarife ne hacet" kabilinden anlatmayacağız tabii. Bu görkemli yapının içler acısı avlusunu gözler önüne sereceğiz.

Belki bir Allah'ın kulu çıkar da ilgilenir diye.

Önce tuvaletlerden başlayalım. Deniz tarafına bakan duvarların her iki köşesinde ilk yapıldıkları günden kalma iki tuvalet var. İkisi de evlere şenlik. Derme çatma bir tamirat ile hizmete açılmış. Birini işleten Doğulu aile önüne birkaç erik fidanı dikmiş. E-5 Karayolu üzerindeki alelade bir benzin istasyonunda bile bundan daha temiz ve bakımlı tuvaletler vardır.

Bahçe kendi kaderine terk edilmiş. Hiçbir düzenleme, Süleymaniye'nin şanına yakışır bir ağaçlandırma, çiçeklendirme vb. yapılmamış. Caminin giriş olarak kullanılan Süleymaniye Kütüphanesi tarafında, ön kısımda belli ki müstahdemler tarafından kotarılmış, onlar tarafından söğüt, akasya, çam, elma, dut, şeftali vb. gibi ağaçlarla gelişigüzel yeşillendirilmiş bir bölüm var. Oranın da baharda tazelenen çimenleri kurumuş. Ondan ötesi sefalet. Kim bilir ne zaman dikilip kalmış ve kaderine terk edilmiş serviler, çınarlar.

Caminin etrafını çepeçevre dolaşıyorum.

Gazete artıkları, naylon torbalar, plastik şişeler, teneke Coca Cola kapları, tuvalet kâğıtları, süpürülmeyen kuru yapraklar, kuru otlar, meyve kabukları, sigara izmaritleri ve nihayet gözden ırak köşelerde serilmiş yatan işsiz-güçsüz adamlar. Sakalları uzamış, kanlı kanlı bakan ne idüğü belirsiz garibanlar.

Açılmayan avlu kapıları, kenarda köşede granit sütun parçaları, ne olduğu anlaşılmayan dikili taşlar, kör kuyular. Tuhaf karga sesleri... Evet, evet... Kara karga sesleri. Haliç tarafından rayihalı kerih bir esinti... Turistler... Turistler. Satıcılar... Dışarıda ayıcı, içeride satıcı...

İç avlu bomboş... Revaklar altında güvercin pislikleri, toz... Ortadaki şadırvan kullanılmıyor. Şadırvanın etrafını geziyorum. Garip. Su akıtacak ne musluk, ne çeşme lülesi. Meğer 1950-60 arası tamiratında şadırvanı eski hâlinden kurtarmış, böyle çepeçevre mermerle kaplamışlar. Kasten su akıtılmak istenmemiş sanki. Ne biçim şadırvan bu?..

Cami avlusunun müftülüğe bakan cephesi ile kullanılmayan deniz tarafı tam bir terk edilmişlik içinde. Müftülük tarafındaki duvarın dibinde çöplük, inanılmaz bir pislik, dışkılar, ışıklandırma direğinin yanında bodur bir fıstık çamı. Gözlerime inanamıyorum. Bu müftülükten çıkıp Cuma namazına gelen başta Müftü Efendi olmak üzere görevliler, yetkililer, Müslümanlar nasıl katlanıyorlar bu manzaraya? İçlerinden biri çıkıp da: "Yahu İslâm aleminin en

büyük ve muhteşem mabedine, Sinan'ın bu ünlü eserine bu muamele reva mıdır?" demiyor mu? Bu arzuyu yetkili mercilere ulaştırmıyor mu?..

Şimdi hemen mevzuat, tahsisat, bürokrasi, vakıflar, içişleri, dışişleri diye beceriksiz memur mazeretleri sıralamayalım.

Süleymaniye Camii'nin avlusunun bu içler acısı hâlini hiçbir mevzuat ve yönetim izah edemez. Bunun tek bir izah tarzı vardır: Saygısızlık...

Fıstık çamının dibinde semtin çırakları galiba çift kale top oynuyor. Taştan kale direkleri var. Tuvaletin önünde gerçek bir kuyu. Eğilip bakıyorum, çöp kuyusu olmuş. Kokuyor, yazık. Müftülüğün önünde, kokan bir çöp kuyusu. Boğaza bakan tarafta birkaç çitlembik ağacı. Molozlar, köşede Mercan'a inen dehliz açık. Duvara kara tebeşirle "Açıktır" yazılmış. Bu kısımda da yerlerde yatan kırık sütunlar, biçilmiş otlar.

Süleymaniye Camii'nin avlusu bizim için büyük bir ayıptır. Lütfen bu işi de turistlerin hatırına ele almayalım. Bu caminin avlusunu camiye yakışır bir güzellikte ve temizlikte yeniden düzenleyelim. Sarayların ve müzelerin bahçeleri, bahçıvanlar ve görevliler ile cennet gibi yapılırken, Süleymaniye'ye reva mıdır bu?

Türbe kısmı bir dereceye kadar düzenli. Türbenin tabelası, türbe kapısı önündeki servi ağacına çakılan bir çiviye iple sallandırılmış. Rüzgârda bir o yana bir bu yana gidip geliyor. Türbe ile Hürrem Sultan

Türbesi arası bakımlı. Güller falan var, çimenler henüz yeşil. Mezarlığın o kısmına Başkan'ın validesi defnedildi. Sanıyorum geçenlerde de bu sebepten orada bir düzenleme yapıldı. Gidip bakıyorum ne yapmışlar diye. Mezarlar arasına siyah çakıl taşı dökmüşler, otları yolmuşlar, orası yarı-resmî bir hüviyet kazanmış gibi. O siyah çakıllar mezarlığın uhrevî havasını alıp götürmüş gibi geldi bana.

Süleymaniye Camii avlusundan çıkarken şunları düşündüm: Camilerimize turistler kadar ilgi göstersek galiba her şey yoluna girecek. Sonra da bu düşüncemden kendim utandım.

EMİNÖNÜ'NDE BİR ADA

Yazının başlığını görenler Eminönü deniz değil ki adası olsun diyecekler ya, demesinler. Eminönü bal gibi deniz: İnsan denizi. İrili ufaklı binalar denizi. İşportacılar denizi. Kirli hava, gürültü denizi.

İşte bu denizin ortasında nefes alacak bir ada var. Yeni Cami'nin arkasındaki park. Bu pazar sabahın erken saatlerinde oradayım. Yeni Cami minarelerinin üzerinde leylekler dolaşıyor. Az sonra çoğalıyorlar, geniş daireler çizerek uçuyorlar. Bunlar neden yuvayı terk etmişler acaba, daha Ağustos'un yirmisi. Bir süre sonra neden toplandıkları anlaşılıyor. Göç var, göç.

İyice kalabalıklaşıyorlar. Kafile başkanının verdiği istikamet doğrultusunda Üsküdar'a doğru uçup gidiyorlar. Gidin bakalım. Yolunuz açık olsun. Bu gidişle gün gelecek yorulup ineceğiniz, yazlayıp kışlayacağınız, şöyle kenarı yeşil otlarla süslü uzanıp giden bir göl kıyısı bulamayacaksınız galiba. İnsanoğlu elini attığı yeri kurutuyor.

Yeni Cami arkası *Çiçekçiler Çarşısı*.

12 Eylül'den sonra Mısır Çarşısı'nın etrafı barakalardan, çıkmalardan temizlenmiş, işportacılar kovalanmıştı. Nedense Çiçekçiler Çarşısı'na dokunmadılar. Aslında yakışıyor oraya. O insan ve bina denizinin ortasında nefes alacak bir ada gibi parlayıp duruyor.

Dalan döneminin "iş bitirici" sürati ile çarşıya bir çeki-düzen verildi. Klasik ahşap yapılaşmanın modern bir uygulaması yapıldı. Lakin projede bir terslik olsa gerek.

Dükkânlar aslında sırtlarını Mısır Çarşısı'na verip, çiçeklerini ve güzelliklerini meydanda oturanlara doğru açmaları gerekmez miydi? Hayır. Tam tersi oldu. Dükkânlar meydana sırtlarını döndüler. Tabii çiçekler ve tohum çuvalları ile fideler, o bir sürü levazımat taş duvar ile dükkânlar arasında kaldı. Eh, bizim esnafımız "kanaat en tükenmez hazinedir" sözünü unutalı çok oluyor. Bir karış yer daha kazanmak, bir iki saksı daha koymak için gıdım, gıdım ilerleyip; duvarla dükkân arasında bırakılan yolu tıkayıverdiler. Şimdilerde buradan geç bakalım geçebilirsen.

Çiçekçilerin aynı zamanda kuş satmaları da güzel. Çiçek kokuları kuş seslerine karışıyor. İnsan bir an olsun şehrin havasından çıkıp kırlara açılmış gibi oluyor. Lakin bakıyorum da her alanda olduğu gibi çiçekçilik alanında da batı taklikçiliği, bir sosyetik züppelik almış yürümüş. Artık kimse küpeye, cam güzeline, fesleğene, karanfile aldırmıyor. Gelsin tropik bitkiler, o kalın yapraklı yağlı sıvaşık şeyler, küçültülmüş ağaç taklitleri, salon bitkileri.

Eh ne de olsa nohut oda-bakla sofadan kurtulduk. Salon- salomanjelere kavuştuk. Buraları da pek tabii pahalı ithal salon bitkileri süsleyecek. Antika merakı ile çiçek merakını karıştırmaya başladık anlaşılan.

Meydan, Dalan döneminin süper-sürat inşaat mevsimini kapamış ve eski CHP'nin şimdiki SODEP'in iş yerine teori üretme ve çekişme hastalığına yakalanmış gibi. Çiçekçiler Çarşısı'nın olduğu taraf tamam, anladık, ama bir de öbür yan var. Türbe tarafının dükkânları. Onlar hâlâ salaş vaziyetlerini koruyor. Elbet bir gün onlar da yıkılacak ve restore edilecek. Umarız bu restorasyon tez vakitte olur. Yoksa bir taraf eskiyip yıkılacak.

Meydana gelişigüzel ağaçlar dikilmiş. Bakımsızlıktan akasyalar az zamanda ihtiyarlamış, çınarlar cılız kalmış. Neyse ki türbe civarında bir ulu çınar var. Bir de meydanın ortasında uzayıp gitmiş garip bir karaağaç. Meydanın ağaç işleri bir elden geçmek istiyor. Gelelim zemine. Akıl alacak gibi değil. İnsan burada bir tutam yeşillik görmek, birkaç çiçek koklamak istemez mi? Hayır. Yeşil alanlar betonla kaplanıyor. Sade ağaç diplerinde bir miktar çayırlık bırakılmış. Çok merak ediyorum, eğer biterse bu meydan nasıl bir görüntü kazanacak acaba? Eminönü gibi insan ve bina denizinin ortasında nefes alacak bu avuç içi kadar yere gözümüz gibi titrememiz gerekmez mi?

Turhan Sultan Türbesi'nin avlusu –kapı kapalı olduğu için içeri giremiyoruz– kereste ve inşaat malzemesi dolu. Kültür ve Turizm Bakanlığı burayı restorasyon

işlerinin deposu gibi kullanıyor anlaşılan. El-insaf! Başka bir yer bulamadılar mı? Tarih önce bakanlık eliyle tahrip ediliyor galiba. Dahası var. Doğrusu rabıtalı bir iş. Bu türbenin de meydan ile birlikte ele alınması ve pırıl pırıl bir tarihi eser olarak ziyarete açılması gerekir. Bizden söylemesi.

Türbenin karşısında camiye bitişik şirin mi şirin bir muvakkithâne var. Düşünüyorum da kaç İstanbullu orada bir muvakkithâne olduğunu biliyor? Kaçımız "muvakkithâne"nin ne mânaya geldiğini biliyoruz? Şöyle eğilip demir parmaklıklar arasından bahçesine bir göz atıyorum. Cami müstahdemlerinin kaldığı bu bina da pejmürde bir vaziyette. Bahçeyi ot bürümüş, baktığım pencerenin üzerinde belli ki kedilere atılmış kemik artıkları sürünüyor. Aslında İstanbul Camileri arasında belki de en çok temizliğine dikkat edilmesi gereken cami, *Yeni Cami*.

Malum Eminönü meydanında güvercinler. Yem satanlar, yem atanlar. Eh, bunlar da oranın sembolü olmuş, varsın beslensinler. Lakin merdivenler güvercin pisliğinden geçilmiyor. Ayağını basan yallah camiye. Şimdi bu meydanı, bu merdivenleri her gün bir iki kere bol su ile pırıl pırıl yıkamak gerekmez mi?

Gerekir üstadım, gerekir ama, *su nerede*?

"Bir dokun bin âh işit" hesabına dönüyor bizim şu İstanbul gezimiz.

Meydanın yeni şekli Galata Köprüsü'nün yenilenmesi ile meydana çıkacak anlaşılan. Lakin ne olursa

olsun ortada ağaç gözükmüyor. Ağaçsız bir meydanımız daha olacak desenize.

Yine de ağaca falan gelmeden, evvel-emirde bu meydanın insan kalabalığının azaltılması lazım. Galiba yeni projelere göre vapur iskeleleri Eminönü'nden Yenikapı-Kumkapı istikametine taşınacakmış. İşte o zaman kalabalık azalacak demektir. Şimdilik dişimizi sıkmaktan başka yol yok.

Sabahın erken saatleri olmasına rağmen, her iki dakikada bir omzunda sandığı, bir boyacı çocuk "Boyyalımmabi" diye sataşıyor. Meydandaki iki kahve, turist müşterileri kapmaya çabalıyor. Bir turist aile garsonlardan birine "Yerebatan Sarayı"nı soruyor, garson başını kaşıyıp, sağa-sola bakınıyor. Şivesinden Adıyaman taraflarından geldiği anlaşılıyor. Kendi bilmediği için arkadaşlarını yardıma çağırıyor. Onlar da aynı yerden gelmiş galiba "Yerebatan Sarayı"nın nerede olduğunu çıkaramıyorlar. Turist aile, garsonlara küçümseyerek bakıyor, sonra sırt çantalarını sırtlayıp gidiyorlar.

Sahi, Yeni Cami'nin ardında, körüklü makinası ile "İstanbul Hatırası" çeken bir fotoğrafçı vardı. Hatırladınız değil mi? Niyetçi gibi, şerbetçi gibi, Çiçekçiler Çarşısı gibi İstanbul'un sembollerinden biri de o değil miydi? Ne oldu acaba?..

Yerebatan Sarayı gibi yere batarak ortadan kaybolmadı ya...

GÜL BAHÇESİNDEN PANAYIR'A

Eylül...

Gülhane Parkı'nda dolaşıyorum... Kuru yaprak hışırtıları, Mehmet Rauf'un ünlü *Eylül*'ünden geçerek bende bir Selim İleri hassasiyeti oluşturuyor sanki. Her şey çürüyor... Böyle diyordu Mehmet Rauf *Eylül*'de... Etrafıma bakıyorum da, evet, gerçekten bir çürüme var. Garip bir çürüme bu, sanki yükselirken batıyoruz.

Yaz bitti.

Gülhane Şenlikleri sona erdi. Şimdi görevliler enkazı kaldırıyor. Bir bakıma Gülhane Bahçesi'nin bu şenliklere, şenlik zihniyetinin girişimciliğine kurban edilen "Gül Bahçesi"nin enkazını kaldırıyorlar. Sağda solda baraka kalıntıları, demir doğrama artıkları, boyalı suntalar, bidonlar, yerli yersiz sıralar, eski döküm fener demirleri, plastik şişeler, alabildiğine çöp, çöp, çöp.

Park, Batılı bir kavram. Modern şehirlerin getirdiği bir şey. Ayrıca hayatın demokratikleşmesi ile doğrudan bir ilişkisi var. Eski şehirlerimizde, bu

arada İstanbul'da da evlerin küçük de olsa bahçeleri vardı. Hatta yakın zamanlara kadar şehrin sakinleri meyve ve sebzelerini bu bahçelerden sağlıyorlardı. İstanbul modern bir şehir hüviyetini kazanınca (ne kadar kazanmıştır acaba?) bahçeler yok oldu. Yerine parkların geçmesi gerekirdi. Heyhat...

Yine de Reşit Paşa'nın Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu büyük bir merasimle okumasından bu yana, bahçenin orta malı olduğunu, bir park hüviyetini belki ta o zamandan kazandığını düşünüyorum. Oysa burası muhtemelen sarayın "Gül bahçesi" idi.

Tanımak ve bir dönem yakınında bulunmakla iftihar ettiğim, rahmetli hocamız *Nurettin Topçu* ile zaman zaman buraya gelirdik. Yaz sıcaklarının kavurduğu günlerde Gülhane serinlik saçardı etrafına. Kukla oynatılan bahçenin ortasındaki havuzun kenarına ilişirdik. Havuzun iplik gibi ipince su fışkırtan bir fıskiyesi vardı. Nurettin Bey suyun sesini dinleyerek dalgınlaşır, bizlere insan tabiat ilişkilerinden bahsederdi. Sanki dün gibi. Evet, sanki daha dün bu park yine bir "Gül bahçesi" idi. Yeşilin her tonuna rastlanıyordu.

Şehre saldıran barbarlar, el değmedik bir yer bırakmamak için galiba sonunda burasını da *işletmeye açtılar*.

Bu parkın sırtından, çimen ve çiçeklerin kokusundan, ağaç yapraklarından, kuş seslerinden istifade ederek bahçeyi bir baştan bir başa talan etmenin planlarını hazırladılar.

O güne kadar orta sınıf insanların, fakir fukaranın, çoluk çocuğu ile gelip rahat bir nefes aldığı iç açıcı bir mekândı burası. Henüz büyük kalabalıkların hücumuna uğramamıştı. Uzak İstanbullar çığ gibi büyüyüp asıl İstanbul'u kuşatınca Gülhane artık kalabalığı çekemez oldu.

Yine de kurallara uyularak burada yaşanabilir, yeşili korunabilir, çiçekleri muhafaza edilebilirdi.

Gülhane Şenlikleri, tam bir *panayır*'a çevirdi burasını. Yaz boyunca arabesk oluşumun bütün nüanslarını yaşandı durdu. Yağmadan pay kapmak isteyen bütün kuruluşlar hücum etti. Ne de olsa bakir sayılırdı bahçe, kapanın elinde kalıyordu.

Her yanda yollar açıldı, her yere sıralar kondu, bahçenin ortasına amfiteatr biçiminde bir konser mahalli yapılıverdi; öyle ki gecede elli, altmış bin kişilik konserler tertiplendi. Karagöz korkusundan bir köşeye saklandı, kuklanın rengi soldu.

Ağaçların dipleri çiğnenmekten betona döndü, çok küçük bir kısım hariç tutulursa, çimenden çiçekten eser kalmadı.

Sarayburnu'nu gören bir yerde genişçe bir alana şadırvan-restaurant-disco-cafe bar açıldı. Görmemiş olanlar için söylüyorum. Meşhur Gotlar Sütunu'nun dibindedir bu yer. Beyaz şemsiyeler altında hasır iskemleler, bir gecekondu ahşap-köşk karışımı, bir uyduruk dekor, ama yine de kavisli pencereleri vitraylı, Çelik Gülersoy'u çatlatacak kadar arabesk.

Bununla da yetinilmedi. Parklar ve Bahçeler Müdürlüğü'nün önüne bir de *Lunapark* konduruldu. Korkunç bir gürültü kapladı ortalığı. Küçük kuşlar kaçıştılar, börtü-böcek saklanacak yer aradı. Bu *Gülhane Şenliği*, bu ne idüğü belirsiz panayır İstanbul'un fukara halkının tek mekânını da elinden almıştır artık. Onu da ezip büzecek ve ruhunu toprağa gömecektir. Şimdiden ağaçların bir kısmı kurumaya başlamıştır. Çimen-çiçek kokusu kalmamıştır. Kafeslerin içinde makus talihlerini yaşayan hayvanat dışında kalanlar alıp başlarını gitmişlerdir.

Eylül...

Havada kuru yapraklar uçuşuyor. Tenha köşelerde el ele tutuşmuş oturan genç çiftlerin, kendilerine her nasılsa bir ağaç altı bulmuş oturmuş, yemeklerini yiyen haminnelerin, pazar iznine çıkmış askerlerin, etrafa şaşkın şaşkın bakan elleri bellerinde köylü ailelerin, satıcıların arasından geçiyorum. Bu tarz kullanımı ile bu bahçe bu insanların gerçek bir alışverişe giremeyecekleri iğreti ve iğrenç bir konuma yuvarlanıyor. Zorla binilmiş bir halk otobüsünün tıknefes havasını soluyor; kuyrukta beklemenin tedirginliğini yaşatıyor, insanı tabiattan bir şeyler kapıp kaçmaya teşvik ediyor.

Demokratikleşen sosyal hayatın parkları, geniş yığınların hizmetine açması değil bu. Bu kural tanımaz kapkaççılığın elde kalan son kırıntıları da sömürmesi. İnsanlara tanımadığı insanca yaşama hakkını şu küçümen tabiat parçasına da tanınmama-

sı. Kaldırın şu şenliği, şenlik adı altındaki şu kepazeliği; köyünden kopup gelmiş insanları, onların çok iyi bildiği çiçek ve kuş, ağaç ve su ortamına kavuşturun. Bakın nasıl yavaşça çökeceklerdir bakmaya kıyılmaz gül bahçelerinin kıyısına. Onlara bu ruhu veremezseniz elde kalan fırsatı da kaçırmış olursunuz.

SARAYBURNU

Sarayburnu'nda Aile Çay Bahçesi'ndeyim. Bu çay bahçesinin geniş ve kapalı bir mekânı var. Denize bakan ön tarafı tamamen açık. İçinde yaklaşık yüz masa bulunuyor. Bordo-beyaz damalı masa örtüleri rüzgârda hafifçe kıpırdıyor.

Bahçe dedikse aldanmayın. Demir bahçesi sanki mübarek. Masalar demir, sandalyeler demir, tavanı tutan yüzlerce demir aksam, salonun içinde yüzlerce demir direk, lambalar demir, cam çerçeveleri demir, her nereye baksanız demirin soğuk yüzü karşılıyor sizi. Bilmem ki ahşaptan, eski İstanbul'un o sıcak, âşina tarafından niçin bu kadar uzaklaştık? Evet, ömrü kısa, biliyoruz. Lakin bizim ömrümüz de kısa.

Çay bahçesinin sağ yanında bir de açık kısım var. Birkaç salkım söğüdün altına masalar atılmış. Burada da baştan ayağa kıpkırmızı plastik sandalyeler sıralanmış. Bu plastik sandalyeler bir iki yıldır piyasayı tutmaya başladı. Eh, hafif ve herhâlde dayanıklı. Korkarım yakın bir gelecekte evimizi, ocağımızı bu plastik sandalyeler dolduracak. Zaten sanayi medeniyeti sayesinde plastik yiyip, naylon içer olduk.

Önümüzde, iskelede Tekirdağ Feribotu. Yolcularını alıyor. Bu feribotların dizaynı da çok garip. Küt, kübik bir şey. Şehir hatlarının vapurlarında gördüğümüz zerafetten eser yok. Her yanından tahliye sandalları sarkıp duruyor.

Kıyı boyunca balık tutanlar. Çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, balık tutmaktan çok şöyle bir hava almaya gelmişler.

Sarayburnu, yaz kış esen bir İstanbul köşesi. Efsaneye göre bir padişah (Muhtemelen Hz. Süleyman olmalı) bütün kuşlara emretmiş: Tez uçup gidin, üç gün içinde dünyanın en güzel yeri neresidir, bulup gelin bana, demiş. Kuşlar uçup gitmişler, üç gün geçmeden teker teker dönmüşler. Bütün kuşlar hep bir ağızdan: "Dünyanın en güzel yeri İstanbul'da Sarayburnu"dur diye haber vermişler.

Ben bu efsaneye inanıyorum. İnanmayan varsa bir bahar günü Gülhane'nin Sarayburnu'na bakan kısmındaki çay bahçesine gidip otursun, bir çeyrek dakika dinlenip, bir demli çay içiversin. Oradan denize, karşı sahillere, bütünüyle önüne açılıp giden boğaza doğru bakıversin.

Eskiden burada sahil-saraylar var imiş. Sedat Hakkı Eldem'in o muhteşem, büyük boy *İstanbul Hatırası* adlı fotoğraf albümünde bu sahil-sarayların (XIX. a. kadar oradadır) resimlerini görebiliriz. Hatta bunların yandığı da, o sıralarda İstanbul'da bulunan ve yangın sırasında, Galata Kulesi'nden yangının resmini çizen bir Batılı ressam tarafından tespit edilmiş. Yangın resmi dahi albümde yer alıyor.

Bahçeden sahile iniyorum. Suların çırpıntısı arada bir dalgaya dönüşüyor, kıyıya çarpan dalgalar yan yana oturan sevgilileri ıslatıyor.

Bir de günümüzün modası var. Otomobillerini ta oralara kadar çeken, burnunu denize verip arabadan inmeden keyif çatan, sonradan görme zenginlerimiz var. Acaba bunlar sahiden zengin mi? Yoksa gösteriş budalası mı?

Şehir içinde bütün yaya kaldırımlarını arabaların tuttuğu yetmiyormuş gibi, gelip buraya, yayaların dolaşıp oturacakları yere dahi konmuşlar. Gerçekten ülkemizde bir başıbozuk araba saltanatı sürüp gidiyor. Bazı arabaların içindekiler demlikle bahçeden çay getirmiş içiyor, bazıları bira şişelerini açmışlar. Hovardalık mı desem, görmemişlik mi desem, bu araba içinde deniz seyrine ne desem ben?

Sahil yolu ile deniz arasında beş on tane çınar var. Galiba rüzgârın etkisi veya bakımsızlık yüzünden fazla gelişememişler. Diplerinde tahta sıralar dizili. Yaz sıcaklarından kaçan buraya, bu püfür püfür ama avuç içi kadar yere sığınıyor. Dalan zamanında burayı elden geçirdiler. Her yan yeşile kesti. Lakin şimdi, aradan bir mevsim geçmeden bomboş olmuş; ne çiçek kalmış, ne çimen. Bu yazılarda hep işaret ediyorum. İstanbul bu kalabalığı çekemiyor. Delik büyük, yama küçük. Elde kalan son parçalar da ziyan olup gidiyor. Kalabalığın dizginlenmesi gerçekleşmeden yapılanlar çok kısa ömürlü olacaktır.

Etrafta kokoreççiler, lahmacun satanlar, mısırcılar, baloncular, dürbün kiraya verenler, seyyar fotolar,

tüfek atışı yapanlar, kıyıya arabalarını çekmiş oturan boyalı kadınlar, çoluk-çocuk arabalarının markasına aldırmadan o kokulu(!) lahmacunlara yumuluyor.

Yukarıda, çınarların sağ tarafında Mustafa Kemal'in bir heykeli var. Sol elini beline koymuş, sağ elini sıkıp yumruk yapmış, vücudunu germiş, ileriye Haydarpaşa taraflarına bakan bir heykel. Bence Atatürk'ün en iptidai heykellerinden biri. Kaidesinin altında tunç bir levha: Tarih-i istihlas: 1336.

Heykelin de sağında, tuhaftır birkaç iğde ve nar ağacı var. Buraya iğde dikmek de kimin aklına geldi bilmem ki? Dibinde muhafazakâr oldukları, oturup kalkışlarından, başörtülerinden ve temizliklerinden anlaşılan; kim bilir Anadolu'nun hangi köyünden, kasabasından gelmiş insanlar, aileler oturuyor.

Onlara şöyle bir baktım da, şunları düşündüm:

Bizim insanlarımız henüz masaya, sandalyeye alışamadı. Bakmayın evlerimizde mobilya, yemek takımlarının, masaların olduğuna; onlar aksesuar gibi. Senede ya bir, ya iki kullanılır. Tüketim ekonomisinin dayatıp bize aldırdığı nesneler. Tıpkı, tıkış tıkış misafir odaları gibi. (Bu tespit size tuhaf gelmesin. Yapılan bir araştırmaya göre ülkemiz nüfusunun %51'i yer sofrasında yemek yiyormuş.)

Bizimkiler ağaçların altına sofrabezlerini sermiş, etrafına halka kurmuş, diz çöküp yemeğe oturmuşlar. Tabii ki hamburger, sandviç vb. yemiyor, kola içmiyorlar. Zeytinyağlı dolmalar, hamur işleri, bir tarafta semaver kaynıyor.

İnsanlarımız asırların âdetini, alışkanlığını, geleneğini sürdürüyor. Çimenlik, gölgelik bir yeri *park*, yeşil alan olarak görmüyorlar. Onlar için böylesine bir yer Allah'ın bir lütfu. Ağaç dedi mi dibine çökeceksin. Ötede boş sıralar, banklar falan var. Kimse banklara oturmuyor, ağaç diplerine yayılıyorlar.

Modern şehir kendi kanunlarını da getirmiştir. Şehirli olmak bir bakıma bu kanunlara uymakla başlar. Trafik, yaya geçidi, duraklar, kuyruğa girme ne bileyim şehrin birtakım kaidesi kuralı var.

Her istediğini yapamazsın şehirde. Şehre gelen, onun hayatına intibak etmek için önce bu kanunlara uymayı öğrenecek.

Bizim insanımız şehre gelirken köyünden vazgeçmiyor. Çünkü şehirleşme bizde, sanayileşmenin getirdiği Batı'dakine benzer bir zorlama değil. Bizde köyden şehre göç daha başka sebeplere dayanıyor. Ayrıca model olarak Batılı şehirleri almış olmamıza rağmen, Doğulu bir karakter taşıyan Müslüman halkımız ile Batılı bir karakter taşıyan modern şehirlerimiz arasında zorlu bir çatışma var. Helâ taşından tutun, su kullanımına kadar bunun her yerde tezahürlerini görebilirsiniz.

Burnu sahilden Kumkapı'ya doğru döndü mü balık tutanların yüzü gülmeye başlıyor. Bunlar işlerini biliyor. Uzun saplı oltalar her atışta iri iri izmaritler çekip duruyor. Çocuklar seviniyor, babalarının oltalarına sarılıyorlar. Bu tarafta ağaç altı yok. Gelenlere bakıyorum. Çoğu uzak İstanbullardan gelmiş genç

çiftler. El ele, kol kola geziyor, bir sıraya oturuyorlar. Uzak İstanbullar'ın gençler, kızlarla böyle sarmaş dolaş gezmeye ne çabuk alışmış! İri iri kasetçalarlar ile böyle sokak ortasında dans etmeyi nereden öğrenmişler?

Az ileride bir iskele kurulmuş, birkaç genç iskele üzerinde çalışıyor. Yaklaşıp soruyorum: Nedir bu diye?

Oraya, tam sahile bir heykel-pano yerleştiriliyor.

Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyelerinden Prof. Erol Eti'nin bir eseri. O sırada Erol Bey ile tanışıyoruz. Pano "çevre kirlenmesi"ne protesto mahiyetinde bir eser.

Işıklandırılacak olan panoda kuyruklarını sallayarak denize doğru dalan bir yunus sürüsü görülüyor. Metal. Üst yanda iki tarafa açılan demir direklere asılmış kesme metal borular sallanıyor. Borular birbirlerine çarptıkça çan sesi ile piyano arasında bir garip nağme çıkarıyor.

Erol Bey'e bunun mânasını soruyorum. Öğrencilerden biri panonun dibini siyaha boyuyor. Erol Bey, çevrenin kirliliği karşısında bizleri bırakıp kaçan yunusları sembolize ettiğini, borulardan çıkan seslerin ise yunusların çığlıkları olduğunu söylüyor.

Bu panonun ikinci kısmı ise Kumkapı tarafında imiş. Geçerken sanırım ileride ondan da bahsederiz.

Erol Bey, Kumkapı civarında çalışırken sahildeki lokantaların görevlileri çöpleri denize döküyorlarmış. Onlara niçin böyle yaptıklarını sormuş, cevaben:

"Alışkanlık abi, biz hep böyle yaparız" demişler. Sanıyorum bizim vatandaşımız havanın ve denizin kirlenebileceğine ihtimal vermiyor. Bana göre arabaların insanı öldürebileceklerine de ihtimal vermiyorlar. Çünkü daha dün attan, eşekten inip yeni arabaya bindiler. Araba onların şuuraltında olması gereken gerçek ve korkunç yerini almadı daha.

Erol Bey bir şeyler almak için arabasına atlayıp uzaklaşıyor. Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Akademisi'nde okuyan ve orada çalışan gençlerle sohbet ediyoruz. Onlara vatandaşın bu panoya ne gözle baktığını soruyorum. Pek bir izah getiremiyorlar. Bendeniz oracıkta hemen küçük bir anket yapmaya başlıyorum. Gelip geçenlere "Şu gördüğünüz şey nedir?" diye soruyorum.

Bir kısmı tereddütsüz: Belli işte burada balık satacaklar, diyor. Diğer bir kısmına göre buraya yeni gazino açılıyor. Bazıları reklam amacı ile böyle bir şey yaptıklarını söylüyor. Kimsenin çevreye falan aldırdığı yok.

Ancak gelip geçen turistler bu pano-heykel ile hemen ilgileniyor. Bir sanat terbiyesinden geçtikleri belli. Bazılarının meseleyi derhal kavradıklarını, hafifçe gülümsediklerini fark ediyorum. Yaşlı bir adam uzun uzun panoya bakıyor. Yaklaşıp ona da aynı şeyi soruyorum. Yaşlı adam buraların yabancısı değil anlaşılan. Onun derdi başka. Sarhoşlar gece bunu taşlayıp devirirler diyor, hatta sökülebilecek kısımlarını söküp gece götüreceklerini ilave ediyor.

İşte bugünlerde bir vakfın finanse ettiği Saraybur-nu'ndaki çevre kirlenmesini protesto eden bu sanat

eseri halkımız tarafından bu kadar değerlendiriliyor. Bir kısım vatandaş ise tamamen ilgisiz.

Bu çevre meselesi, İstanbul ve benzeri köyden şehre göçün yoğun olduğu bölgelerde daha uzun bir süre vatandaşı ilgilendirmeyecektir. Sebebi şu: Vatandaş temizine, kirlisine bakmadan bir yer kapmaya çalışıyor. Kendisine bir yaşama alanı kurmaya uğraşıyor. Bunu için korkunç bir mücadele veriyor. Onun zihnine çevre meselesini sokmak şimdilik bir lüks bence. Ne zaman ki paylaşma ve istila sona erecek, artık kapacak-kaçacak bir meta kalmayacak, bir tek boş tarla, bir tek boş arsa kalmayacak, o zaman işte oturup kötü kötü düşünmeye başlayacaklar. Yahu ben ne halt ettim diye. Tabii iş işten geçmiş olacak.

Yetkililer, oy avcıları, pohpohçular, gündelik siyaset yapanlar, köşeyi dönenler, sizler acaba Erol Eti'nin bu protesto panosunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kadıköy'den, Haydarpaşa'dan gecenin bir vakti Karaköy'e doğru vapurla gelirken Sarayburnu'nda ışıklar içinde bir pano gözünüze ilişirse sanmayın o bir reklamdır, bir gazino ilanıdır.

Orada üzerinden geçip gittiğiniz denizi korumak için birkaç delikanlı ile bir güzel sanatlar öğretim üyesinin karınca kararınca parlattıkları bir işaret fişeği yükseliyor. Bu işaret fişeği sanayileşmek için ter ter tepinen, çırpınan bir ülkede çevre kirlenmesinin tabii olabileceğini göz önüne almak isteyen kıstırılmış bir mantığın, sistemin sahte problem-sahte çözüm ünitesinin bir göstergesidir.

CANKURTARAN'A DOĞRU

Sarayburnu'nda, denize doğru, kıyıda, bir heykel-panonun yapıldığını anlatmıştım. Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyelerinden Erol Eti'nin yaptığı bu heykel-pano "çevre kirlenmesi"ni protesto ediyor ve "Yunusların Çığlığı" adını taşıyordu. Tamamen metal unsurlardan oluşan bu güzelim pano geçtiğimiz hafta tahrip edilmiş. Gazetelerden okudum. Bu hafta Sarayburnu'na varışımda, ilk işim panonun durumuna bakmak oldu. Eh, yerli yerinde duruyor. Zaten aksamı demirdi, kolay sökülemezdi. Ama yer yer tahrip edildiği belli. Heykel-panoyu oraya dikerlerken yaşlı bir sarhoş ilgilenmişti, kulağıma eğilmiş "Yahu bunu sarhoşlar söker götürür" demişti. Adam haklı çıktı. Köy-kent İstanbul'da sanata falan aldıran kaldı mı?

Sur boyunca Ahırkapı'ya, fenerin olduğu yere doğru yürüyorum. Surların girintilerini düzenlemiş, yeşillendirmişler. Banklar üzerinde denize doğru bakan ihtiyarlar ve genç çiftler var. Nedense bu dikkatimi çekiyor. Böyle âsude köşeleri ya ihtiyarlar veya deli-

kanlı çiftler kapıyor; orta yaş grubu hiç basmıyor buralara.

Az ilerde H. Tezonar imzalı bir *Turgut Reis* heykeli var. Koca denizcinin karikatürü sanki. Kaidesinin üzerindeki harfler de düşmüş veya sökülmüş. "GUT EİS" harfleri kalmış sade. Dalan zamanında yapılan süper-sürat parklara böyle süper-sürat yapılmış heykeller koydular. Bunların pek çoğunu gördüm. Acele ile şişirilmiş nesneler. Turgut Reisimiz bir eli ile yerküresini tutarken öteki elinde ters duran yatağanı sıkıyor.

Heykelin ardındaki sura bitişik duvar kasten alçak tutulmuş galiba. Oradan bakınca yukarılarda Topkapı Sarayı gözüksün diye. Şöyle bir başımı kaldırıp bakıyorum. İlk göze çarpan allı-yeşilli güneşlikler. Duvarlara biriken turistler Marmara'ya bakıyorlar.

Saray, bu çehresi ile sanki turistik bir otel çağrışımı yapıyor. Aslında Topkapı'yı otel yapmak için ellerini oğuşturan çoktur şu "girişimcilik" günlerinde. Surların durumu da pek iç açıcı değil. Yer yer sökülen kısımlar neredeyse bir yıkıma sebep olacak. Bunların tamiri ve restorasyonu başlı başına bir mesele. Çelik Gülersoy'a bakarsanız, orijinal malzeme kullanılması gerek. Yani çimento sokmayacaksınız falan. Surların bakımından geçtik, arka taraflarını gecekondu yerleşimi kaplamış. Bunların serpintileri zaman zaman öne doğru fırlıyor. Sarayın balkonlarından baktığınızda aşağılarda, demiryolu boyunca bir mezbebelik görüntüsü...

Karşıya Haydarpaşa-Harem tarafına bakıyorum. Limana yerleştirilen zebellah gibi vinçler bütün görüntüyü bastırıyor, turuncu gövdeleri ile dağ gibi yükseliyorlar. Ne Selimiye Kışlası'nın metin duvarlarını, ne Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin Alman işi kulelerini göremiyorsunuz. Vinçler bütün manzarayı kaplıyor. Harem-Salacak arasında bir zayıf yeşil örtü "bırakın yaşayalım" diye direnmeye devam ediyor.

Ahırkapı'daki deniz feneri yılların yorgunluğu ile dikilip duruyor. Dibinde "Deri ve Tenasül Hastalıkları Hastanesi". Onun yanında ise İstanbul'un en ilginç spor sahalarından biri: Cankurtaran Futbol Sahası.

Etrafı Bizans surları ile kaplı bir arena sanki. Zemini toprak. Toprak olmaktan çıkmış, çiğnene çiğnene betona dönmüş. Üzeri iri kum taneleri ile kaplı. Zımpara taşı gibi, hele burada bir düşmeyegörün bir ay yerinizden kalkamazsınız.

Duvar diplerine çökmüş, ayaklarını uzatıp resimli romanlara dalmış ortamektep çağlarında çocuklar görüyorum. Belki de okulu "kırıp" mahalle takımının maçına gelmişler. Lisedeki futbolculuk yıllarıma dönüyorum birden. Birden bu sahada terli perçemlerimle sanki ben oynamaya başlıyorum. On sekizin üzerinde tam gol atacakken düşüyorum, dizlerim kanıyor. Ah bu mektep yılları, çocukluğun serazat günleri.

Karşıda Ayasofya'nın minareleri ve kiremit kırmızısı gövdesi. Onun altında Matbaa-i Âmire'nin çatısı,

kavaklar,akasyalar. Arada bir banliyö treni gövdesini Milli Piyango ilanları ile boydan boya süsleyip geçiyor.

Sahadaki takımları sorup öğreniyorum. Birinin adı "Şöhret", galiba Karadenizliler, ötekinin adı "Fırat Gücü". Eh, o da Fırat boylarından gelmiş çocukların takımıdır. Malatyalılar, belki de Erzincanlılar. Bu takımlara Balat, Fener önlerindeki semt sahalarında da rastlamış, uzun uzun anlatmıştım bu köy çocuklarının futbol tutkusunu. İki takım kıyasıya birbirine saldırırken, saha kenarında sıralarını bekleyen iki ayrı takım da ısınıyor. Biraz sonra birinci maç bitecek, ikincisi başlayacak.

Mektep kaçkını çocukları, büyük futbolcu hayalleri ile o zımpara gibi sahaya çıkıp cılız bacakları ve küçümen gövdeleri ile top peşinde koşup hayal avcılığı eden gençleri hüzünle terk edip, –belki de kendi delikanlı günlerime şöyle bir dönüp baktıktan sonra– Cankurtaran Sahası'ndan çıkıyorum.

Ben daha caddeye varmadan, sahadan yükselen top, kayıp giden arabaların önüne, asfalta düşüyor, oradan sıçrayarak denize doğru gidiyor. Birkaç turist şaşkın bakışlarla surlara dönüyor. Sur üzerinde aniden beş-on futbolcu portresi. Biri artistik sıçrayışlarla geliyor, arabalara aldırmadan caddeyi geçiyor, topu denizden kurtarmaya gidiyor.

Cankurtaran Parkı, Eminönü Belediyesi tarafından düzenleniyor. Aralıktan geçip giderken ağaç diplerinde Cankurtaran'ın "iyi içicileri" yarı kapalı

gözleri ile bana bakıyor. Ne kadar çok "içici" var buralarda.

Demiryolu alt geçidinden çıkıp meydana varıyorum.

Erol Taş'ın Kahvesi burada. Sağ taraftaki eski yüksek apartmanın altında bir çeşme Osmanlı'dan bu yana hâlâ akıp duruyor. Üzerinde bir tuğra ve bir kitabe.

Küçük ahşap evler, küçük berber dükkânları, küçük kahve, önündeki küçük bahçe. Güneşli bir gün. Tavşan kanı çaylar parlayıp duruyor. Buralarda bir de bahçe sineması vardı eskiden.

Cankurtaran Meydanı insanı birden eski İstanbul'a, eski dedikse bundan otuz-kırk yıl öncesine götürüyor.

Türk sinemasının "kötü adam"ı Erol Taş, lacivert takım elbisesi ile kahvede oturuyor. Göz ucu ile bana bakıyor. Belki de gelip konuşacağımı sanıyor. Bense kahvenin isli duvarlarındaki resimlere bakıyorum. *Metin Erksan*'ın şapkalı bir yağlıboya tablosu, filim çekerken. "*Susuz Yaz*"dan bir sahne: Erol Taş'ın değirmen arkından düşen, gözleri açık cesedi. Erol Taş'ın kendi resimleri, birisi tarafından yapılmış bir karikatürü. Bir köşede ise Mevlâna'nın o ünlü –kendisine atfedilen– şiiri: Gel gel, kim olursan gel.

Ucu görünmeyen dar sokaklardan geçiyorum, ilkokulun karşısındaki ahşap binaları görüyorum. Sayıları azalmış. Birinin üzerinde "Bu bina İlim Yayma Vakfı'na aittir" levhası.

Bu sokak uzun yıllar Yeşilçam Sineması'nın tabii platosu idi. Gün geçmez, bir minibüs ile bir ekip

gelir, arkalarında bir sürü çocuk ile oracıktaki ahşap evlerin önünde bir filim çekmeye başlardı. Semtin gençleri, genç kızları artık Fatma Girik mi, Filiz Akın mı, Türkan Şoray mı her kim ise ona baygın baygın bakarak gecelerini süsleyen "artist" hayalleri ile sinemacıları seyredip duruyorlardı.

Önünde filim çekilen evlerden bazıları hâlâ ayakta. Bilmem ki korumaya mı alınmışlar, yoksa henüz buraları elden geçirecek müteahhitler gelmemiş mi?

Ağır ağır "Akbıyık Caddesi"ne çıktım. Pazar kurulan caddeye. Burası benim için "hatırası" olan bir yer. Çünkü İstanbul'a taşındığımızda –sene 1972– iki yıl kadar bu sokakta oturmuştuk. Demiryolcu Kâmil Bey'in, nohut oda-bakla sofa küçümen evinin alt katında.

Cahit Çollak, Tamer Şuer, Necati Fazıloğlu gibi arkadaşlarla bir hafta falan dolaştıktan sonra 450 liraya tutmuştuk bu evi. Divanyolu Caddesi, Ersoy Pasajı'nda bulunan "*Fikir ve Sanatta Hareket*" dergisinin yazıhanesine yakın olsun diye. Oysaki o yıllarda ben ta Küçükköy'de, Vefa Poyraz Lisesi'nde edebiyat öğretmeni idim. Her sabah Sultanahmet Parkı'nı geçip, Vezneciler'e kadar yürür, minibüsle Küçükköy'e giderdim. Ne bu kadar araba vardı meydanda, ne bu kadar insan.

Yine de *Akbıyık* değişmemiş işte. Galiba bu semtte bir "koruma" tedbiri var. Yüksek binalara müsaade edilmiyor. Bu sebeple eskileri yıkıp yenileri kondurmak müteahhitlerin işine gelmiyor. Paza-

rın tahta tezgâhları kenarda köşede sıralanmış. Bir oda üstte mutfakla bir oda da altta olan o küçümen evimizde "küçük güzeldir"e uygun günler geçirmiştik. Kızım Pınar dahi orada doğdu. "Kanoluk" hikâyesini orada yazdım. Yazıp da yayımlamadığım *Beyhude Ömrüm* adlı romanımı orada tasarladım.

(Burada bir parantez açıp eşim Sevgi Hanım'dan bahsetmek istiyorum. Komşu yok, akraba-arkadaş yok; geçim sıkıntısı çekiyoruz. Ben kendimi "dâvâ"ya adamışım, ev işlerine bakamıyorum. Sevgi Hanım o gün, bu gün tüm sıkıntılara katlandı, evi çekip çevirdi, çocukları büyüttü. O arkamda durmasaydı yazı hayatım bu kadar verimli olamazdı).

Evimiz artık bir "elektrikçi-tamirci" dükkânı oluvermiş. Dükkân açık, sahibi önünde bir şeylerle uğraşıyor. Şöyle durup bir bakıyorum. Açık pencerede kucağında kızımla beni akşam üzerleri bekleyen eşimi görüyorum sanki. Dükkân sahibi pireleniyor. Ona durumu açıklıyorum. Bu evde oturmuştuk vaktiyle diyorum. Adamın gözleri gülüyor. Ya, öyle mi diyor. Kendisi Kâmil Bey'den satın almış binayı. Üst katlara taşınmış oturuyor, altını da dükkân yapmış. Kamil Bey'i soruyorum: Sizlere ömür diyor. Fani dünya..

Titiz, temiz, ahlâklı bir adamdı Kâmil Bey. Hayatında doktora gitmemişti, bir fıtık ameliyatı geçirmiş, sonra...

Evimizin yeni sahibini oracıkta bırakıp köşedeki bakkala gidiyorum. Bakkal yerinde ama, yanındaki

yorgancı kayıp. Karşı binaya *Yeni İstanbul* gazetesi taşınmış. Burası eskiden boş arsa idi. Aşağıya doğru bakıyorum. Mimar Mehmed Ağa Caddesi'ne. Caddenin sonundaki evde *İsmail Dayı* –Şimdilerde ANAP milletvekili– oturmuştu uzun yıllar. Yağmur Yayınevi'nin sahibiydi. Milliyetçi-muhafazakâr ilk yayınevlerinden birini kurmuştu. Onun beri yanında bir süre yirmi yıllık dostum, arkadaşım, hâlen beraber çalıştığımız *Ezel Erverdi* oturmuştu. O evde evlenmişti. Düğünden önce arkadaşlar hep birlikte evi boyamıştık. Amiral Tafdil Sokağı idi burası. Bu sokakta yine uzun yıllar Sönmez Yayınları'nda çalışıp emekli olan *Ali İhsan Yurt* da oturuyordu. Beyaz Saray *Enderun Kitabevi*'nde yıllarca cumartesi akşamları bizi ölümsüz sohbetleri ile doyuran Ali İhsan Ağabey şimdilerde rahatsız. Artık ne dışarı çıkıyor, ne konuşabiliyor. Cenab-ı Hak'tan kendisine acil şifalar, uzun ömürler niyaz ediyorum.

Hatıralar yağmur gibi yağıyor.

Bu Akbıyık Caddesi'nden bir an önce uzaklaşmalı. Yoksa kendimi yetmiş yaşlarına falan gelmiş sanacağım. Yüzümü Sultanahmet'e döndürüp yokuşu çıkıyorum. Sağ tarafta Emine Bacı'nın dükkânı. Oğlunu solcular vurmuşlardı. İlk ülkücü şehitlerden idi. Onun yanında Şekerci Lütfü'nün pasta salonu. Lütfü Efendi'nin mümin, aydınlık yüzü. Meğerse dükkânın karşısında, gölgede kendi gibi bir yaşlı zatla oturuyormuş. Bir süre ondan yana bakıyorum. Diktiği kavaklara dalıyor, kim bilir neler düşünüyor.

Bu semtin sahipleri, buraya renk veren insanlar. İstanbul bunlarla ayakta idi. Şimdi birer birer gidiyorlar. Şekerci Lütfü Efendi'ye de içimden uzun ömürler diliyorum.

Sultanahmet Camii'nin denize bakan kıble duvarı dibinde eskiden harabe hâlinde bir arasta vardı. Sonra restore edildi. Şimdi İstanbul'un en dikkate değer mekânlarından biri orası. Halıcılar, turistik eşya satanlar, kafeler.

Utangaç Sokağı'nın başında bir ahşap otel daha. Bu semt sonunda otel-pansiyonlarla dolacak galiba. Her yan cıvıl cıvıl turist kaynıyor. *Dalbastı Sokağı*'na doğru gidiyorum. O civarda Çelik Gülersoy'un restore edip "işletmeye" açtığı "*Yeşil Konak*" var.

Çelik Bey'i tenkit eden çok var. Belki de tenkit edilecek yönü çoktur. Ama "yapıcı" bir kişiliği, bir enerjik tarafı, bir mücadeleci olduğu kesin. Ayrıca "ciddi" bir insan olduğu, yaptığı işleri sonuna kadar takip ettiği, ele aldığı yapıları akılcı bir tutumla "işleterek" bakımını sağladığı bir gerçek. Keşke her fert onun kadar İstanbul'u düşünse, İstanbul için gayret sarf etmiş olsa.

Ben bu semtte oturduğum için Yeşil Konak'ın eski hâlini, o medresenin durumunu yakından biliyorum. Tam bir harabe, tam bir mezbele idi. Kısa sürede elden geçirildi. Şimdi Yeşil Konak otel, medrese ise klasik Türk sanatları –ebrû, hat, çini, vb.– üretimi yapılan bir çarşı oldu. Her yanı pırıl pırıl.

Aslında meseleyi şöyle koymak gerekir diye düşünüyorum: İstanbul'u turizme açmak için gayret sarf ediliyor. Buna denecek yok. Öyle sayalım. Peki, İstanbul'u kendi vatandaşlarımıza açmak için neler yapılıyor? Çok şey, diye cevap verilecektir. Biraz durup düşünelim. Evet, çok şey yapılıyor, ama İstanbul bu yapılanlar ile bize yaklaşıyor mu, bizden uzaklaşıyor mu? Sorulacak soru bu...

Sultanahmet Parkı'nın çiçekleri sökülmüş.

Güz geldi geçiyor. Önümüz kış. Artık yaz çiçeklerinin devri bitti.

Kış çiçekleri dikilecek.

Ben tam bu sırada Akbıyık'tan, o gençlik günlerinin âsude ve mütevazı mekânından geçip gitmişim demek. Çiçeklerimi soldurmuşum. Hatıraların hücumundan kendimi kurtarayım diye adımlarımı açıyor, Divanyolu'na doğru tıpkı bundan yirmi yıl önceki gibi yürüyorum.

AKBIYIK

Yedikule'den Sarayburnu istikametine doğru sur boyunca gelirken İstanbul'un meşhur kapıları bir bir sıralanır. İlk kapı *Narlıkapı*'dır. Daha sonra sırayla *Samatya, Davutpaşa, Yenikapı, Kumkapı, Çatladıkapı* ve *Ahırkapı* gelmektedir.

Tam Ahırkapı'nın surlardan denize açılan kemeri önündeyim. Buraya bu isim ta Bizans döneminden beri saray ahırlarının denize açılan girişi olduğu için verilmiştir. Eskiden burada İstanbul'un namlı dalyanlarından biri bulunurmuş. Yine 1940'larda bu kapının sağ tarafında yarısı direkler üzerinde kurulmuş *Ahırkapı Gazinosu* yer almakta imiş. Şimdi bu gazinonun yerinde –tam yerinde olmasa da– yine bir gazino-restaurant var, adı: *Karışmasen* (Nasıl: Güzel isim değil mi? En azından Ahırkapı ve Cankurtaran'ın iyi içicilerinin hissiyâtına tercüman oluyor).

Surların yıkıntıları buralarda geniş oyuklar oluşturuyor. Sağda solda adı belli olmayan ancak başlarında bir ağaç, üzerleri yeşil örtü, etrafları çevreli

"Fetih şehitlerinden" pek çok mezar bulunuyor. R. E. Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde bu civarda kırk mezar olduğunu belirtmektedir. Az ileride Kalyon Oteli'nin bahçesi uzanıyor. Pırıl pırıl arabalar ve çimenler.

Kıyı boyunca balık tutanlar çoğunlukta. Bu balık âdeti artık her sınıf halkın, pazar uğraşlarından biri hâline gelmiş durumda. Bazıları–bu kıyılarda– tam takım geliyor. Kıyıda balıklar tutulurken, sur diplerinde mangallar yanıyor, şişeler açılıyor.

Kapıdan girip Akbıyık Camii'ne doğru yürüyorum.

Tam köşede *Hammamizâde İsmail Dede Efendi*'nin evi yer alıyor. Tarihi Türk Evlerini Koruma Derneği bu harap konağa el atmış. İyi de etmiş. Restore ediliyor. Yakında burada ilk *Türk Müziği Müzesi* açılacak. Keşke İstanbul'un her yanına dağılmış olan ünlü sanatçılarımızın evleri böyle muhafaza edilebilse.

Dede Efendi'nin evinin bir şansı var. Sultanahmet Camii'nin denize doğru bakan kısmı altında kalan bu mahalle bir nevi koruma altında. Korumadan geçtik, Sultanahmet'in turizm potansiyeli buralara kadar yayılıyor. Ahşap evlerin, konakların sağlam kalmış olanları bir bir elden geçiriliyor. Kâh pansiyon, kâh gazino-kahve, kâh otel olarak "işletmeye açılıyor".

Dede Efendi'nin evinin köşesinde bir de mermer çeşme var. İşin tuhaf tarafı ısrarla akmaya devam ediyor. İstanbul'da bir akar çeşme gördüğümde nedense içim içime sığmıyor. Bu çeşme de görül-

meye değer. Her yanı çiçek, meyve, dal, yaprak ile süslenmiş ve bu mermer işçiliği bütün görkemi ile parıldıyor.

Akbıyık Camii'nin ilk inşası 1453 senesi. Fatih devri ricalinden Akbıyık Muhiddin Efendi tarafından yaptırılmış. Efendi'nin kabri de caminin haziresinde. Geçen zaman içinde gördüğü tamirlerle ilk şeklinden bir şey kalmamış. Ama yine de bakımlı, güzel, temiz bir cami. Bahçesinin zemini parke taşla kaplanmış. İstanbul'da ilk kez böyle bir cami avlusu görüyorum. Şadırvan ve tuvaletler mermer kaplı ve temiz. Şadırvanın duvarında hattat Rifat Efendi tarafından talik hatla yazılmış bir kitabe var. Son beyti şöyle:

İlmiyâ su gibi tarihi kalemden aktı
Def'a-i saniyede oldu bu çeşme kaim (H. 1283)

Bahçede bir dut, bir erik, bir salkım söğüt, bir at kestanesi ve yeni dikilmiş ıhlamurlar var. Caminin karşısında *Akbıyık Hamamı* erkekler kısmı yer alıyor. Oldukça değişmiş bulunan hamam hakkında *İstanbul Ansiklopedisi*'nde şu bilgiler verilmektedir:

"İstanbul'un en eski Türk yapılarından bir çifte hamamdır. 1946'da gördüğü tamir ve tadillerle câmekân kısmının ilk şekli çok değişmiş, 1956-57 de son bir tadile uğramış, ahşap feneri kaldırılarak acayip bir beton bina çıkılmış, eski hamam bozulmuştur. Şimdilik şükredilir ki asıl hamam kısmının planı orijinal kıymetini muhafaza etmektedir."

Caddeler pazar gününün tenhalığını yaşıyor.

Burada eski doku az-çok muhafaza edildiği için sokaklar yer yer harabe hâlinde. Çamaşır sularının göllendiği kısımlarda küçük çocuklar göbeklerine kadar çıplak oynayıp duruyor. Vatandaş odun-kömür derdinde. Bir kısmı aldığı eski tahta parçalarını kırmaya durmuş. Bu bölgede Cağaloğlu-Çemberlitaş çevresinin matbaa, konfeksiyon işçileri, kâğıt hamalları, çoğunluğu fukara insanlar yaşıyor.

Küçükayasofya'ya doğru çıkarken bu insanların hayatını düşünüyorum. Semtlerine ve evlerine sahip çıkamıyor çoğu. Bir sokak veya mahalle hayatı oluşmuyor. Evler odalar ha bire sahip değiştiriyor. Niğdeliler gidiyor, Malatyalılar geliyor. Ancak yukarıdan, Sultanahmet tarafından halı-kilim satanlar, turizme yönelenler geliyor ki, bunlar bu semtlerin sahibi olacak. Besbelli...

KÜÇÜK AYASOFYA

Kitabesinde "Ticaret ve Ziraat Nezareti" yazılı, Marmara Üniversitesi'nin, Sultanahmet Meydanı'na bakan "Rektörlük" binasının önünden geçerek, Küçük Ayasofya'ya inen Nakilbent Sokağı'nın başına vardığımda şaşırdım kaldım.

Sokağın sağ tarafından eski Bizans sarnıcına sırtını verip oracığa sığınmış evlerin yerinde yeller esiyordu. Bu eciş bücüş binalar bir baştan bir başa yıkılmış, yerine bir park inşa edilmiş. Bizans'ın kırmızı tuğlaları üzerinde Sultanahmet Meslek Lisesi'nin binaları yükseliyor. Basamaklarla kıvrılan parkın tahta sıralarında güneşlenen ihtiyarlar var. Parkın tam karşısı Hasan Ağa Camii. Temiz, düzgün, bakımlı bir mescit. *Gelinlik Sokağı*'na bakan köşesinde bir çeşme. Üzerinde kuyu suyu yazıyor ama, işte akıp duruyor oracıkta.

Parkta güneşlenen yaşlılardan biri ile konuşuyoruz. Daha birkaç ay olmuş Çorum'dan geleli. Çorum'un Sungurlu'sundan. Ne iş tutuyorsun diye sorduğumda, Yeşilay'da çalıştığını söyledi. 160.000 TL maaş

alıyormuş, bunun 125.000 TL'si kiraya gidiyor. Peki nasıl geçiniyorsun, dedim. Meğerse emekli imiş. Çok şükür dedi, gül gibi geçinip gidiyoruz. Bu bizim insanımızdaki kanaatkârlık bu memleketi daha çok besler, çok. Bu yanlar hep Çorumlu imiş. Ama dedi, ihtiyar emekli, şimdilerde Yüzyıl Mahallesi'ne gidiyorlar. Galiba oralarda birer gecekondu uyduruyorlar. Uzak İstanbullar'da Çorumlular da bir yer kapsın, ne yapalım.

Yahu, hatırlıyor musunuz, eskiden bir *Yeşilay* vardı. Ne oldu acaba? Alkollü içki ve uyuşturucu maddelerin tüketimi ile mücadele etmek için 2 Mart 1920'de kurulmuştu. İlk adı *Hilâl-i Ahzar* idi. Cemiyetin ilk fahri reisi Şeyhülislâm Haydarîzâde İbrahim Efendi'dir. Her yıl 1-8 Mart arası bir "Yeşilay Haftası" düzenlenirdi. Ayrıca bir de *Mavi Kırlangıç* adlı dergi çıkardıklarını biliyorum.

Yıllarca Kızılay'ın hemen yanı başında adı anılan, "İçki öldürür, kumar söndürür, spor güldürür" diyen bu dernek nasıl da kayıplara karıştı. Yeşilaycı kalmadı mı acaba memlekette?

Güneşli, çok güzel bir Ekim günü. Küçük Ayasofya'nın küçücük meydanında bir tahta sıraya oturmuş bu satırları yazıyorum. Mozaik Müzesi'ne giden yolun iki yanı kavaklarla süslü. Kanada kavakları dallarını sere serpe uzatmış her yana, gazelleri dökülüyor. Kim dikiyor bu sanayi ürününü sokaklara? Yoksa Çorumlular mı? Şehre dikilecek bir ağaç değil kavak. Ama İstanbul gezilerimde şunu gördüm ki,

şehir bir baştan bir başa ağaç dokusunu değiştiriyor, bu değişiklik sonucunda kavak İstanbul'a damgasını basıyor.

Anadolu'nun İstanbul karşısındaki galibiyetini ne güzel gösteriyor bu olgu. Bilirsiniz kavak ve söğüt Anadolu bozkırlarının tek süsü gibidir. Köylüler köyden gelirken galiba bir iki kavak fidanı alıp geliyor.

Küçük Ayasofya, tıpkı Akbıyık gibi İstanbul'un mütevazı, kendi hâlinde bir semti. Bir emekli memura benziyor şu günlerde. Yıpranmış, ihtiyarlamış, elinde filesi, yorgun argın yokuşu çıkıyor.

Binalar dokuz yüz otuzlardan falan kalmış. Bazıları tamir görmediklerinden harap vaziyette. Bazılarına ise gel-geç tamirat uygulanmış. Yine de yüksek olmayan bu binalar arasında dolaşırken insan durmuş-oturmuşluğun huzurunu yaşıyor. Bir de bu mahallelerin eski sahipleri olsa idi, diyor insan.

Şamil Yayınları'nın bulunduğu Şamil Han'ın önünden geçiyorum. Yayınevi sahibi Duran Kömürcü ahbabımızdır. Kendisi ile bir zamanlar ortaklık etmiş; Derya Dağıtım diye şimdilerde Ebubekir Erdem'in yönettiği bir dağıtım şirketi –kitap dağıtımı– kurmuştuk.

Duran Bey ak düşmüş sakalları ile gülümsüyor sanki. Az zamanda çok kitap bastı, iyi bir performans gösterdi, sonunda da bu hanı dikip oturdu içine. Günlerden pazar olmasa idi, içeri girer bir çayını içerdim.

Küçük Ayasofya Camii'ne girmeden önce sokaktaki akar çeşmeyi görüyorum. Bu bölgede akar vaziyette çok çeşme var. Kitabesindeki tarih H. 1118. Eh oldukça eski.

Cami'nin avlusunu çeviren bir de zaviye var. Avlunun şurasına burasına sebze ekmişler, domates, kara lahana falan. Birkaç delikanlı avludaki çöpleri, güz yapraklarını süpürüyor.

Dahili sütunları ve tezyinatı Ayasofya Camii'ne benzediğinden bu eski kiliseden bozma camiye *Küçük Ayasofya* denilmiş. II. Bayezid devrinde Kızlarağası Hüseyin Ağa tarafından camiye çevrilmiş, kendisi cami haziresinde medfun.

Avlunun ortasında bir tek mezar kalmış. Kitabesinde "Ayasofya-yı Sagir Zaviyesi Şeyhi Mehmed Efendi, H. 1182" yazıyor. Cami haziresi kilitli olduğu için oradaki mezarları göremedim. Lakin *Hadikatü'l-Cevâmi'*de camiin bânisi Hüseyin Ağa türbesinin duvarında şu beytin yazılı olduğu kayıtlı:

Saat-ı vâhidedir ömr-i cihan
Saatı taata vakfeyle heman

Avluyu bir baştan bir başa geçiyor, oracıkta oturan ailelerin meraklı bakışlarından kurtuluyorum. Tuttuğum yol beni Eminönü Belediyesi Cinci Spor Tesisleri'ne götürüyor. Etrafı tel örgülerle çevirili küçük bir top sahası. Zemini asfalt kaplı. Gençler çift kale futbol oynuyor. Kim bilir bu sahada kaç delikanlı düşüp, kolunu, bacağını kırmıştır. Asfalt üzerinde maç yapıyorlar. Çoğu Kadırga'nın, civarın gençleri, aralarından acaba hangisi I. Lig takımlarına kadar

yükselecek? Onların oyunları bitiyor, bu defa sahaya hafif göbekleri, dökülmüş saçları ve kasıntılı tavırları ile emekliler çıkıyor. Neşeli ve iddialı bir maç başlıyor. Hakem ise ak saçlı ve iyi içici olduğu yüzünün kırmızılığından belli biri, sertliğe hiç göz yummuyor.

Eminönü Belediyesi Fen İşleri'nin önünden geçip, oracıktaki sur deliğinden sahile çıkıyorum. Buralarda artık sur falan kalmamış. Kalyon Oteli'ne bakılırsa bundan böyle sahili sur yerine oteller zinciri ile kaplayacağız. Otelin sağında ve solunda iki büyük ek bina daha oluşmuş. Yayıldıkça, yayılıyor Kalyon Oteli... Sahili doldurmuşlar. Üzerinde geniş ve tek katlı bir tesis: Turizm Bakanlığı Eğitim Tesisleri. Eh, fena değil, tam yerine kurulmuş. Yahu Turizm Bakanlığı bunu yaparsa vatandaş ne yapsın. Bu sahili kapatmaya ne hakları var! Bizde böyledir, biri yapar, öteki gelir bozar. Bu binanın da ilelebet burada kalacağını sanmıyorum. Yanında STFA şirketinin, hani şu Galata Köprüsü'nü yapan şirketin barakaları uzanıyor. Etrafını tahta perdelerle kapatmışlar. Sahile getirilip dökülen molozlar arasından naylon artıkları fırlamış, hafif rüzgârda sallanıp duruyor. Bu sahil bu görüntüsü ile çöp dökme alanını andırıyor.

Uzaktan pat patları ile bir küçük motor geçiyor, martıların çığlıkları motor sesine karışıyor, balıkçılar ağlarını onarıyor, sahilde çocuklarını elinden tutmuş gezdiren bir aile.

İstanbul güzel şehir diyorum içimden, açıklardaki gemilere bakarak... Güzel ve terk edilmiş... Bu bir dram.

KADIRGA

Bugünkü *Kadırga Meydanı* adından da anlaşılacağı gibi eskiden kadırgaların barındığı büyük bir liman imiş. Bizans'ın en eski limanı olan Kadırga Limanı tarihte "Portus Novus" (Yeni Liman), "Sophia Limanı" adları ile yâd edilir. Bu liman Bizans İmparatorluğu'nun sonuna kadar devam etmiş, İstanbul'un fethinden sonra da bir zaman küçük gemilere iskele olmuştur.

İşte bu meydana doğru gidiyorum.

Restore edilen, boyanan, "işletmeye açılan" pek çok ahşap konak önünden geçiyorum. Okurların dikkatini çekmiş olacaktır. Birkaç yazıdır, ta Sultanahmet taraflarından itibaren, Küçükayasofya'dan geçip, Kadırga'ya doğru sahil boyunca gelirken rastladığımız o eski ve ahşap evler, eğer biraz tutarı kalmış ise iyice değer kazanmış.

Cinci Meydanı'na doğru inerken bunlardan birini, epeyce görkemli bir konağı beyaza boyayıp "Sokullu Mehmet Paşa Oteli" yapmışlar.

Tam karşısında bir başka konak daha onarıma alınmış.

Eskilerin devran dedikleri, zamanla, felekle, bahtla, talihle karışık bir kavram vardır ya; bu *devran* işte böyle cilveler gösterir. O ahşap evlerin sakinleri, artık harabeye dönen baba ocaklarında farelerin cirit atmasına fazla dayanamayıp, bunları birer birer yıkmışlardı veya apartman sevdasına kökünü kazımışlardı. Belli ki geride evlerini dahi yıkmaya mecali kalmayanların evleri kaldı. İşte devran dönüyor, dün yüzüne bakılmayan bu kara yüzlü, yıkılmaya yüz tutmuş ahşap konaklar birer birer eski güzel günlerine dönüyor. Artık sahiplerine bir fayda temin ederler mi, yoksa *işi bilen* adamların eline mi geçer orası meçhul. Lakin bilinen bir şey var: o da semtlerin, ta Sultanahmet'ten Kumkapı'ya kadar *turistik* mekânlar oluşturacağıdır.

Cinci Meydanı'nda Eminönü Belediyesi'nin araçlarına barınak olan açıklığa bakan çok nefis birkaç ahşap yapı daha var. Bunlardan biri, henüz eski hâlinde. Üst katının geniş balkonunda denize karşı sardunya, begonya, karanfil ve fesleğen saksılarını dizmiş, süslü bir gelin gibi kuruluyor.

Buradan Kadırga Meydanı'na çıkan *Şehsuvar Sokak*, ahşap evlerin iki yanda sıralandığı tipik bir eski İstanbul sokağı. Belki de burasını tamamen restore ederler ve Soğukçeşme Sokağı'ndaki "sonradan olma" dekoratif evlerin yerine kanlı-canlı bir sokak, çoluğuyla-çocuğuyla, evden eve uzanan mor sal-

kımları, köşedeki akar çeşmesi ile şirin bir mekân hâline getirirler.

Acaba olur mu? Züğürt tesellisi mi benimkisi? Galiba öyle. Olsa olsa, bu restorasyonun sonu bir *Müze-Sokak* ortaya çıkaracaktır. Çünkü bu evlerin, bu semtlerin bulunduğu yerde artık başka bir zaman akmaktadır. Bizim hayatımız buralardan Gayrettepe'ye, Caddebostan'a veya Yüzyıl Mahallesi'ne, Güneşli'ye falan taşınmıştır.

Şehsuvar Sokağı'ndan geçerek Kadırga Meydanı'na çıkıyorum. Eskiden burası tozlu bir top sahası imiş. Şimdi park. Tam ortasında Esma Sultan Namazgâh Çeşmesi yer alıyor.

İstanbul'un orta yerinde belki de tek başına kalmış bir *namazgâh*.

Bilenler bilir, bilmeyenler için M.Z. Pakalın'ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nden namazgâh maddesini aktarıyorum.

"Şehir dışında, kırda ve sed üzerinde mihrap konulmak suretiyle namaz kılınmak için yapılan yere verilen addır. Bir kasabanın bütün halkını bir arada bulunduran geniş sahaya da bu ad verilir.

Bayramlarda ve fevkalede günlerde kasaba ve civar köyler halkı buraya toplanırlar. Namazgâhların çoklarında hutbe ve namaz için üstleri açık kârgir minberler ve mihraplar da vardır.

Eskiden kervanların konakladıkları yerlerde büyük birer namazgâh yapıldığı biliniyor. Bu namazgâhların üzerinde namaz kılanları güneşten

korumak için gölge veren büyük ağaçlar ve yanında abdest almak için çeşmeler de inşa edilirdi.

Esma Sultan Namazgâh-Çeşmesi, 1779'da III. Ahmed'in kızı Büyük Esma Sultan tarafından kocası Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın ruhunu şad etmek için yaptırılmıştır. Dört cepheli, eni ve boyu tahminen 6x6 ebadında, her tarafı mermer kaplı, küp biçimindedir. Dört köşesinde keskin hatlardan kaçınılmış, köşelere birer niş yapılmıştır. Bu nişlerin kuzeyde olanlarına gayet zarif birer çanak teknecik konulmuş. Doğu ve Batı yüzleri çift taraflı çeşmedir. Namazgâha 20 basamaklı bir merdivenle çıkılıyor".

Kemerlerin üzerinde her iki tarafta da birer kitabe var. Manzum kitabelerdeki şiirler Tevfik Efendi'ye, gayet güzel sülüs yazı ise hattat Mehmed Şevki Efendi'ye ait. Doğu cephesindeki kitabenin son beytini alıyorum:

Didi itmanına Tevfik-i duâgû târih
Dilküşâ kıldı bu nev çeşmeyi Esmâ Sultan

Gerçekten de bu garip namazgâhı iki yaşlı çınar bekliyor. Lakin çeşme lüleleri birer loş karanlık artık. Kurnalarında su yerine sonbahar yaprakları, pet şişeler, naylon torbalar içinde çöp...

Namazgâha çıkan merdivenler, bir demir kapı ile kapatılmış: kapıda bir paslı kilit. Ne zamandan beri açılmıyor bu kapı: burada son namazı kim kıldı acaba?

Şehsuvar Sokağı'nın parka bakan köşesinde yere gömülmüş, âdeta canlı canlı toprağa batmış bir

çeşme daha. Aynı şekilde bir çeşme de Kadırga Karakolu'nun tam karşısında var.

Bu toprağa batmış çeşmeleri gördükçe cahiliye Araplarının kız çocuklarını canlı canlı gömdükleri aklıma geliyor, tüylerim ürperiyor. Belki günler geçecek, bu çeşmeler büsbütün görünmez olacak. Asırlar sonra birileri buralarda arkeolojik kazılar yapacak ve bizim gömdüğümüz çeşmeleri ortaya çıkarıp pişmiş kelle gibi sırıtacaklar.

Kadırga Polis Karakolu'nun bitişiğinde asmalı-çardaklı bir kahve var. Şöyle bir giriyorum. Aralıkta bir fıskiye. Mermer kurnalarına incecik suyunu şırıl şırıl damlatıyor. İçinde havuzlu-fıskiyeli bir çeşmesi olan kaç kıraathânemiz vardır? Çok seviniyorum buna. Ama etrafa biraz göz gezdirince sevincim kursağında kalıyor. Bütün masalarda birer okey takımı. Kahve hıncahınç, her masadan soba borusu gibi duman tütüyor. Sakallı, sakalsız ihtiyarlar, emekliler, gençler, esnaf ve memur kim varsa kahvede, fıskiyeye falan boşvermiş, iskambile, okeye dalmışlar. Kahvenin duvarları sigara dumanından kara-sarı arası tuhaf, iğrenç bir renge bürünmüş, zemini ise pis.

Bu ağaçlara bakan, yeşillikler içinde, yan tarafında Kadırga Gençlik Spor Klübü'nü barındıran, bu canım mahalle kahvesi bu kadar berbat hâlde olmasaydı keşke.

Bu kahvenin yanında yöresinde benzer kahveler de var. Aslında bu semt, sporcular, özellikle futbolcu-

lar yetiştirmiş bir semt. Sahile şimdilerde Eminönü Belediyesi iki plastik-çim saha kondurmuş. Niçin bu mahalle bu kadar meskenete dalmış? Biraz silkiniverse açık havaya çıkabilecek, eski güzel günlerine dönebilecek.

Kahvesi, karakolu, hamamı, Bostan Ali Camii, parkı, ağaçları, lokantaları, spor sahaları ile Kadırga tam bir mahalle sıcaklığını yansıtıyor. Ama bu sıcaklığı yakalamak artık güç. Belki de insanlar eksik bu tablonun içinde.

Bu semtin insanları. Galiba asıl mesele de bu. Oralarda artık eski semt sakinleri pek barınmıyor. Evler, dükkânlar el değiştirmiş. Anadolu'nun her köşesinden insanlar gelmiş, pek çok ev iş yeri hâline dönüşmüş. Ortaya hemen her yerde rastlanan kozmopolit bir yapı çıkmış.

Ağır ağır *Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camii*'ne doğru tırmanıyorum.

Gölgeli cümle kapısından girerken kulağıma Kur'an Kursu öğrencilerinin mırıltılı ilahileri doluyor. Avluda bir grup turist.

Bu camiyi anlatmayacağım. Bu İstanbul'un en güzel çinili camisini, Mimar Sinan'ın ünlü eserini mutlaka görmek gerek. İkindi ezanı okundu-okunacak. Camide tek kişiyim. Az sonra gencecik bir ses nefis bir ezan okuyor. Çocuklar cıvıltılı haykırışlarla avluya doluyor. Büyük bir neş'e ve heyecan içinde camiye geliyorlar. Alt alta, üst üste şakalaşıyorlar. Genç irisi ağabeyleri onları uyarıyor. Ne de olsa çocukluk...

Birkaç ihtiyar semt sakini ve imam peş peşe içeri giriyor. Çocuklara emanet edilmiş bir cami sanki.

Çıkışta şöyle etrafıma bakınıyorum. Avlusu, mezarlık kısmı, dış bahçe duvarları... Çok işi var bu caminin çok. Hele bitişiğinde o yıkık minare, o yıkık mescit... Yürek parçalayan bir görüntü. Tam karşısında da bir tekke var. Tekkenin iki yanda yükselen apartman katlarının ortasında bir minare daha. O da yıkık.

Eminönü Müftülüğü bildiğiniz gibi çok değerli faaliyetler, imar işleri yürütüyor. Bu yolda Cezerî Kasım Paşa Camii başta olmak üzere nice hayırlı hizmet gerçekleştirildi.

Şimdi başta Müftülük olmak üzere, Diyanet Vakfı, diğer yetkililer ve bütün Müslümanlara sesleniyorum. *Sokullu Camii* ve civarı acilen onarılmalıdır. Böylesine bir sanat eseri, etrafında bu kadar yıkıntı ile görenleri hayretler içinde bırakıyor. Sadece onarım yetmez, bu kabil sanat değeri yüksek âbidevî eserler görgülü-bilgili-ehil ellere teslim edilmeli, çok temiz tutulmalı, üzerine toz kondurulmamalıdır. İnsan mekânı muhafaza ettiği gibi, mekân da insanı donatır. O mermerlerden, o taşlardan, o çinilerin allı, yeşilli nakışlarından sızıp bize ulaşan manevi havayı elimizle tutamayız ama kalbimizle duyarız. Aksi taktirde oralarda yetişen çocuklar kalp değil, kalıp taşımaya başlar.

KUMKAPI

Gedikpaşa'dan Kumkapı'ya uzanan caddeden yokuş aşağı iniyorum.

Bir pazar gününün güneşli tenhalığı.

Ara sokakların evden eve uzanan çamaşır iplerinde rengarenk çamaşırlar dalgalanıyor. Özellikle Ermeni isimli, Rum isimli doktor-dişçi tabelaları seyrek de olsa göze çarpıyor. Tıpkı aralarda kalmış eski evler gibi.

Bu artık çoğu iş yeri olmuş evlerin önlerinde çömelmiş, tespih çeken, çay içen bıyıklı bıyıklı adamlar oturuyor. Diyarbakırlı, Bitlisli, Adıyamanlı, Siirtli, Malatyalı adamlar.

Pide-lahmacun salonları tabloyu tamamlıyor. Geç kalmış bir satıcı telaşla tezgâhını köşelerden birine yerleştiriyor. Yeşil salata yaprakları arasına sarılmış *çiğ köfte*, yanık biber kırmızısını parlatıyor.

Buralarda İstanbul'un yeni sahiplerine doğal olarak çiğ köfte satılacaktır. Bunda şaşılacak ne var?

Kumkapı Meydanı'na açılan "Üstat Sokağı"nın köşesinde bir çocuk kalabalığı. Yaklaşıyorum. Birden yüreğim burkuluyor.

Kafasında yağlı bir kasket, sararmış ak saçları kenarlarından fırlamış, yüzü birkaç haftalık kırçıl sakal ve kırışıklıklarla kaplı, gözlerinin akına irin sarısı oturmuş bir ihtiyar, önüne koyduğu büyükçe bir kafes içinde kuş (saka) satıyor.

Sonbaharın son günleri. "Kuşlar" hikâyesini hatırlıyorum. Modern Türk hikâyeciliğinin köşe taşlarından sayılan Sait Faik'in en güzel hikâyelerinden biridir. Televizyon için filme çekilip berbat edilmiş idi.

Bu hikâye yıllar öncesinde horlanan, yağma edilen, kökleri kurutulmak istenen tabiat güzelliklerine, kuşlara, çimenlere, çiçeklere yakılmış ağıttır. Yazar eserinde Burgaz Adası'nda kuş avlayan birini anlatır. Konstantin Efendi adındaki bu kuş avcısı ile Üstat Sokağı'nın başına tüneyen bu herif arasında hemen bir irtibat kuruyorum. Neredeyse gidip adını soracağım. Çocuklar kafes içinde çırpınan sakalara bakarken kendi çırpınan yüreklerini tutuyorlar.

Konstantin Efendi –artık ona bu ismi verdim– ile bir ara göz göze geliyoruz. Aramızdaki bu sessiz bakışma adamı rahatsız ediyor. Araları kirle dolmuş tırnaklı elleri ile kafesi kaptığı gibi kalkıyor. Yan yan bana bakarak uzaklaşıyor oradan, çocuklar hâlâ peşinde.

Doğrusu tabiata uzak, beton binaların beton balkonlarında yetişen kendi çocuklarım için çiçek ve kuş, ne bileyim tabiatın temizliğini gösterebilecek birkaç unsur ben de aramadım değil. Bu hevesle çok kez

çiçek pazarına uğrayıp, bir kafes ile alışkın bir saka alıp getirmeyi düşünmedim değil. Ama her seferinde bu hikâye yolumu kesti. Elim varıp da bir kafes kuşu alamadım. Çiçeklerle yetinmek zorunda kaldım. Çocuklarımız.... Bu asfaltlarda büyüyen, mazot ve çimento kokusundan başka bir şey tanımayan, tavuktan ve inekten korkan çocuklarımız, ileride nasıl bir ruh taşıyacak? Korkmamak elde değil.

(Yıllar sonra tashih için okuduğum bu metne şunu ilave etmeliyim. Birlikte on sekiz yıl geçirdiğim İbrahim Tenekeci bana bir saka kuşu getirdi. On iki yıl yaşadı bu kuş. Beni cıvıltısı ile kırlara çıkarır, çiçeği düşmüş badem ağaçları dibinden akan küçük derelerin şırıltısına, çiğdem-çiçek parıltısına götürürdü).

Kumkapı Meydanı'nın ortasında bir akar-çeşme.

Çeşmenin mermer vücudu o kadar darbe yemiş, o kadar darbe yemiş, o kadar değişiklik geçirmiş ki, şeklini kaybetmiş. Mermerlerin üzerine de bir dökme-demir sokak lambası kökü koymuşlar. XIX. asır işi olduğu belli. Oymalı, yapraklı bir şey.

Kumkapı bildiğiniz gibi balıkçıları ve meyhaneleri ile ünlü. Manavlar, balıkçılar çeşme önünde kuyruktalar. Buralarda suya ihtiyaç var. Esasen Ahırkapı'dan itibaren Kumkapı'ya kadar sahilde gördüğüm çeşmelerin çoğu akıyor hâlâ. Galiba kıyıya yakın oluşlarından. Belki bir kısmının suyu Terkos, bir kısmının ise kaynağı meçhuldür.

Balıkçılardan birinin camekânında "Lakerda: 80.000 TL" tabelası gözüme çalınıyor.

Şimdi *lakerda*'yı benim gibi deniz görmemiş bozkır çocukları ve yeni nesiller pek bilmeyecekleri için buraya bir not düşmekte fayda var:

Lakerda, palamut veya torik gibi irice deniz balıklarından yapılan bir yiyecektir. Balık temizlenir, baş ve kuyruğu kesilir, yüzgeçleri çıkarılır. Üç parmak kalınlığında dilimlere ayrılır. İlikleri temizlenir. Tuzlandıktan sonra bir fıçıya kat kat dizilir. Üzerine bir tahta veya baskı taşı konulur. Bıraktığı su ve yağ bir bezle alınır. Etler beyazlaşmaya başlayıncaya kadar suda bekletilir. Sonra parçalara bölünerek zeytinyağı ve limon dökülüp yenir.

1989 Kasım ayında Kumkapı'da benim gördüğüm tezgâhta lakerda yoktu. 80.000 TL kilosunun satıldığını kaydediyorum.

Meydana bakan Kumkapı meyhaneleri elden geçmiş. Doğrusu benim bir meyhane kültürüm yok. Ancak dışarıdan baktığımda bu meyhanelerin de ülkemiz genelinde gelişen arabeks kültürden nasiplerini aldıkları belli. E-5 Karayolu üzerinde, ister Tekirdağ'da, isterse Bolu'da veya Yozgat'ta yol üstünde görülen lokanta uygulamaları burada da var. Ahşap dış kaplamalar, tuhaf demir lambalar, araba tekerlekleri, ABD filimlerindeki "Saloon"lara benzer girişler, camlardaki yazılar, tabelalar "Bilmem kimin yeri" diye. Bunlara deniz kültürü ilave ediliyor. Biraz balık ağı, deniz kızı heykel-bibloları, antik amforalar vb.

Meyhaneci esnafı kapı önlerinde ellerini ovuşturarak turist bekliyor. Sanıyorum fiyatlar da turistiktir.

Ancak meydana bakan manavlar, balıkçılar, fırınlar ve ayrıca istasyon civarından gelen yolcularla hareketli bir mekân karşısındayız. Her ne kadar bu mekânı boya-cilayla, makyajla güzelleştirmek istemişler ama; her yandan yükselen bira buğusu, ve hırpanilik, sarhoş sallantısı, yine de burasını geçkince bir bar kadınından öteye geçirememiş.

Bu duygular ile *Ördekli Bakkal Sokağı*'nı geride bırakıp istasyon yakınındaki *Tavaşî Süleyman Ağa Camii*'ne giriyorum.

Babayiğit Sokağı'nda bulunan bu caminin bânisi Tavaşî Süleyman Ağa. 17. yüzyıl başlarında yapılan cami, sonradan ihya edilmiş. Altı bodrum, duvarları kârgir, tek şerefeli minaresi ahşap. İstanbul'da artık iyice seyrekleşen ahşap minarelerden birini barındırıyor. Avlusunda bir dut ağacı, dibinde üstü kapalı kuyu, başında artık çalışmayan bir su tulumbası.

Demiryolu alt geçidinden sahile çıkacağım. Alt geçit zaman zaman kalabalıklaşıyor. Tablada balık satanlar, tombalacılar, kokoreççiler. Adamın biri 35-40 yaşlarında, düzgün giyimli, sarhoş falan değil. İnanmayacaksınız belki ama, o kadar gelip geçene aldırmayarak alt geçidin duvarına doğru, açmış bacaklarını küçük abdestini boşaltıyor. Pes doğrusu...

İşin tuhafı aldıran yok. Alışılmış bir manzara sanki. O zaman hepimizin sıkça gördüğü bir duvar yazısını hatırlıyorum. "Buraya işeyen eşektir" veya "Buraya çöp dökenler kahrolsun" gibi.

Şehrin hayatında, sosyal terbiyesinde, eğitim seviyesinde şaşmaz ölçülerden biri bu.

Böyle alenî olarak bir demiryolu alt geçidine veya tenhaca bir sokak köşesine gündüz gözü bu pisliği reva görenler, buna seyirci kalanlar nasıl bir ahlâkı-terbiyeyi-medeniyeti temsil edecek.

Bu manzaraya istisna kaydı ile bakıp geçmek olmaz. Bu kanayan sosyal bir yaramıza işarettir. Bence bunun yüzünden sokaklarımız pislikten geçilmez hâlde. Bunun yüzünden insanlarımız saygısız ve bencil. Bunun yüzünden kişilikli bir toplum manzarası, bir şehir manzarası, bir başarı manzumesi, bir temiz çevre gösteremiyoruz.

Demiryolu alt geçidinin karşısında Balık Hali. Balık Hali'nin önünde seyyar balıkçılar. Otuz-kırk tezgâh var. Bir yere ilişip balıkçı esnafını ve balık müşterisini izliyorum.

Caddeden gelip geçen arabalar, pazarın sabah keyfini yaşayan çiftleri, aileleri taşıyor. Varlıklı oldukları kesin. Hanımlar arabalardan paltoları, pardösüleri, kabanları omuzlarında iniyor. Gözlerinde güneş gözlükleri, çoğunun orta-yaşa varmış saçları boyalı ve birçoğunun saç biçimi TV'nin gözde dizisi "Zenginler de Ağlar"ın baş kadın oyuncusu, filimdeki adı ile Marianna'nın saçı gibi. Tezgâhlara belli bir uzaklıktan bakıyorlar. Balık almaktan ziyade o saçlar, o omuzdaki pardösü, o güneş gözlükleri ve küçümseyen edaları ile kendilerini göstermek istiyorlar. Kocaları baştan ayağa silik. Hanımların

peşi sıra birer emireri gibi geliyor; onların iki dudak arasından çıkacak sözlerini bekliyorlar.

Hanımlar gösterilen her balığı beğenmiyor. Beğenmez oluşun bir zenginlik, bir asalet, bir hava savuruşunu koyulaştırıyorlar. Ah bu sonradan görmüşlük, ah bu kaynağı meçhul servet...

Balıkçılarla konuşunca benim için sürpriz bir sonuçla karşılaşıyorum.

Bendeniz Erzincanlıyım ya, efendim şu işe bakın buradaki bütün balıkçılar *Erzincanlı*. Hem de Erzincan'ın *Otlukbeli* Nahiyesi'nden. Aşağı yukarı bir köyden ve bir sülaleden geliyorlar.

Kemalettin Kamu "Bingöl Çobanları" diyordu yıllar önce.

Gelsin şimdi, Kumkapı sahillerinde balık satışını bir baştan bir başa ele geçirmiş olan Erzincanlıları görsün. Bu Anadolu insanının kabiliyetine, kıvraklığına, iş becerisine, Avrupa içlerine kadar giden atılımcı ruhuna işarettir.

Biz de 1989 Kasımında lüfer fiyatlarına işaret edip geçelim. Canlı lüferin tanesi: 10.000 TL. Alıp yiyene afiyet olsun.

Kumkapı sahilini Balık Hali başta olmak üzere, Belediyelerin marifeti ile birtakım binalar işgal ediyor. Bunların fonksiyonları mutlaka vardır ve oraya süs olsun diye yapılmamışlardır.

Ancak Sarayburnu'ndan Kumkapı'ya kadar gelen sahil şeridinde ve Bakırköy'e doğru giden aynı şerit üzerinde denizi insanlara kapayan bütün binaların

şehircilik bakımından hatalı yapılmış olduğunu vurgulamak isterim. Kaldı ki çeşitli uygulama dönemlerinde bunları birileri yapar, birileri çıkıp denizi kapatıyor diye yıkar. Bizim ömrümüz böyle yapıp-yıkmakla mı geçecek? Aklın yolu birdir. İhtiyaç başka yol ve yöntemlerle karşılanmalı, sahil vatandaşın ortak malı ve bu böyle konulmalıdır, korunmalıdır.

Kumkapı da diğer sahil mahalleleri gibi geleceğini yukarılarda olup biten oluşumlara bağlamış durumda. Açıkçası Gedikpaşa'dan Beyazıt'a kadar varan bölgedeki yerleşim kaybolup buralar derici, ayakkabıcı, konfeksiyoncu gibi atölyelere terk edilince; istihsalin gereği bir yıkıp-yapma, bir imar faaliyeti gözlendi. Semtin dokusu değişti. Konfeksiyon imal edenler, mamulleri gibi birbirinin kopyası olan kişiliksiz hanlar, dükkânlar, atölyeler yaptılar. Bunun böyle olması tabiidir.

Lakin şimdilerde bu bölgelere "hizmet sektörü" ve turizm ağırlığını koyuyor. Eğer imalathâneler bu bölgeden kaldırılıp, mahalleler yine geçmişten gelen mirası diriltmeye, böylesine bir doku oluşturmaya başlarsa; bu gayret sahile de damgasını vuracaktır.

Şimdilik görünen, ahşap binaların yıkımından vazgeçilmiş olması. Bana göre bu tavır giderek artacak, bu semtlerin istihsal faaliyetleri, maddi yapılanmaları yeni bir yaşantının, yeni bir yapılaşmanın temellerini atacak.

Kaybolan *lakerda* ile hakimiyetini sürdüren *çiğ köfte* kültüründen herhâlde yeni bir bileşim vücut bulacak.

YENİKAPI ÖNLERİNDE

Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın meşhur *İstanbul Tarihi*'ni yeni notlarla baskıya hazırlayan (1988) Kevork Pamukciyan, Yenikapı konusunda Sarkis-Tıbır Sarraf-Hovannesya'nın *İstanbul Topoğrafyası* adlı eserinden naklen *Yenikapı* hakkında şu bilgileri vermektedir: "Şehrin dördüncü kapısı Yenikapı'dır. Burada denizin içinde Patrik David'in vekili ve diğer birkaç Ermeni papazının boğdurulmasından dolayı "Papaz Kulesi" adı verilen bir burc vardır. Denizin bu kısmı, bizim zamanımızda, Sultan III. Mustafa'nın emri ile toprakla doldurulup karaya çevrilmiştir. Hicrî 1174 senesinin Muharrem ayının 27. günü (8 Eylül 1760) Aksaray yakınında Laleli Çeşmesi'nde, Çukurçeşme ve Koska civarında Laleli Camii adını taşıyan güzel mabedin inşasına başlandı ve inşaat Hicrî 1177 senesinin Ramazan ayının ikinci gününde (5 Mart 1764) tamamlandı. Önceleri bu caminin bir tek minaresi vardı; fakat yedi sene sonra ikinci bir minare daha yapıldı ve cami, diğer selâtin camileri gibi çift minareli oldu. Bu inşaat esnasında çıkarılan moloz ve toprak Yenikapı'nın

önünde denize dökülerek burası karaya çevrildi... Padişah büyük bir meblağ sarf ederek adalardan muazzam taşlar getirtti ve bu sahili daima dövmekte olan cenup rüzgârlarına karşı bir sed yaptırttı. Kara parçası bu suretle meydana getirildikten sonra, padişah, bu arazinin Ermenilere satılması emrini verdi, onlar da evler yaparak bir mahalle teşkil ettiler. ...Bu mahalle yirmi iki sene sonra çıkan büyük bir yangında tamamen yanmıştır (1872). Müellif bu yangının ayrıntılarını eserinde dile getirmektedir."

İstanbul'un kapıları hakkında anlatılan hikâyeler içinde *Yenikapı* için bir fıkra bulunmaktadır. Söylentiye göre tebdil-i kıyafet ederek şehri gezmekle ünlü olan IV. Murad, bir gün yine böyle bir kıyafet giyip Üsküdar'dan bir kayığa binmiş. Yanında halktan biri oturuyormuş, adama sormuş: Efendi sana kim derler? Adam: Üsküdarlı Remmal Mehmed Ağa, derler bana" Padişah: "Ne iş tutarsın?" Adam: "Remil atar, gaibden haber verir, öyle geçinirim." Padişah: "Peki at bir remil şimdi. Bak bakalım padişah Sultan Murad şu anda nerededir?" Adam usulünce remil atıp şu cevabı vermiş: "Padişahımız şu anda deniz üzerinde görünür..." Padişah: "Peki... Bir bak bakalım padişah bize yakın mı, uzak mı?" Adam bir remil daha atar, benzi kül gibi olur: "Aman Allahım, padişah efendimiz kayıktadır. Ben Remmal Mehmet Ağa olduğuma göre padişah da sizsiniz." Padişah gülerek: Aferin demiş, hünerli adammışsın. Şimdi bir remil daha at. İstanbul'a hangi kapıdan gireceğimi bilirsen seni ihsana boğacağım... Yok bilemezsen,

gerisini sen düşün..." Adam titreyerek bir remil daha atmış. Sonunda gördüklerini bir kâğıda yazarak padişaha uzatmış: "Efendimiz, remilde gözükeni kâğıda yazdım. Girince açar bakarsınız." diyerek yakayı kurtarmak istemiş. Padişah kâğıdı kuşağının arasına yerleştirir, kayıkçıya sahile çekmesini emreder. Sahile çıkar ve surun önüne gelirler. Ortada kapı falan yoktur. Padişah: "Tiz buraya bir kapı açın." der. Emir yerine getirilir. Padişah kapıdan geçer ve kuşağındaki kâğıdı alarak "Hele bakalım Remmal Mehmed Ağa geçtiğimiz kapıyı bildi mi?" diye kâğıda bakar. Kâğıtta şunlar yazmaktadır: "Devletlü hünkârım *Yenikapı*'nız hayırlı olsun." O günden sonra bu kapının adı *Yenikapı* olur.

Şimdi bu sahillerde ne sur kalmış ne de kapı.

Aksaray'dan sahile inen caddenin sağ tarafını takip ederek ilerliyorum. Odun-kömür depolarının küçük kapıları arasında kamyonetlerin kırmızısı seçiliyor. Yaz günleri bitti. Sulu-sepken bir yağış altında ellerini hohlayan, müşteri bekleyen kömürcüler. *Gar Gazinosu*'nun ışıklı panoları paslanmış. Gazino bir *Müzikhol* olmuş. Arabesk bir müzikhol.

Müzikhol denince nedense aklıma Fecri Ebcioğlu'nun sakalı ve Türkçe sözlü hafif Batı müziği geliyor. Alaturkadan, alafrangaya bir türlü geçemeyen, arabeske yuvarlanan gazinolarımız...

Yenikapı sahilleri bu gazinolarla dolu. Gar gazinosunun yanında *Beyaz İnci* ve *Bella*... Arabeskin taçsız ve herhâlde taç istemediği için sayıları çokça olan

kraliçelerinden biri, Tüdanya, Beyaz İnci'de çalışıyor. Hani şu "Seni sevmeyen ölsün" parçası ile ortalığı kırıp geçiren Tüdanya... Karşı geçede *Çakıl Gazinosu*. O da "müzikhol"e terfi etmiş. Ömrü kısa, gariban kavakların süslediği yeşil alana bakan, cephesi taş taklidi bir yapı. Pencereleri ufak tutulmuş, mazgal deliğini andırıyor. Çakıl Müzikhol'üne bakarken, Güneydoğu Anadolu'nun kuş uçmaz kervan geçmez köşelerinden birinde, bir tepe üzerinde kurulan kaleleri hatırlıyorum. Yahut bir iki evden ibaret mezraları. O mezra evlerinin her tür saldırıya karşı küçük küçük tutulmuş pencerelerini. Tuhaf çağrışımlar uyandırıyor bu yapı bende. Aşiret havaları çalıyor.

O yana doğru ilerlediğimde hissikablelvuku doğru çıkıyor. Sol tarafında "Diyarbakırlılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği"nin tabelası. Ön tarafında iki direğe bir bez afiş asılmış: "Malatyalılar Dayanışma Derneği'nin Eğlence Şöleni". Malatya kelimesinin nedense yağmurdan boyaları akmış, tuğla rengi akıntılar yol yol beyaz afişi lekelemiş.

Bu "müzikhol"ler Yenikapı sahillerini küçük bir Beyoğlu taslağına çevirmiş. Gündüzden ziyade gece yaşayan bir mekân olmuş. Pazar gününün yalnızlığı ve ıssızlığı içinde kapılarını kapamışlar. Buranın sakinleri bütün gün uyuyacaklar belki, akşama doğru uyanıp, uzun sürecek geceye hazırlanacaklar.

Kumkapı'ya doğru yürüyorum. Yağmur hızlanıyor. Sol yanımda birbirine bitişik "Aile Çay Bahçesi". Bilmem ki artık buralarda "aile" kaldı mı?.. Bu kavak-

lar, bu parklar... Sanki yarın yıkılacak yerine yeni bir şey yapılacak gibi ömürsüz, köksüz duruyor. "Aile bahçeleri" de öyle. Gecekondu misali.

Yaz günleri buralarda eski bahçe sinemalarının yerini televizyon başında video filimler izleyen bir çırak-kalfa, işsiz-güçsüz gariban kalabalığı dolduruyor. Cüneyt Arkın'ın, Bruce Lee'nin karate filimlerini seyrediyorlar. Bütün gün Gedikpaşa'da, Aksaray'da, Soğanağa'da, karanlık ve tozlu atölyelerde çalışmalarının yorgunluğunu birer gazoz, birer kola içerek ve memlekete dönecekleri günü hayal ederek geçiriyorlar. Ertesi yaz bir daha...

Çay bahçelerinin ötesinde *Lunapark*... Kapısında "Büyük... En büyük gazetemiz", *Hürriyet*'in ilanı. *Hürriyet*, lunaparkı çepeçevre kuşatmış. Caddeye bakan demir parmaklıklarda *Tempo*, *Hafta Sonu*, *7 Gün* ve diğer yayın organlarının ilanları.

Islanmış ve kimsesiz lunaparkın önünden sahile doğru bakıyorum. Balıkçı barınağında teknelerin direklerinden bir orman. Gökyüzü kararıyor, kar mı yağacak yoksa...

Dalgakıran'ın önüne geniş bir alan açılmış... Deniz otobüsleri için ve belki de Eminönü İskelesi'ni buraya alırlarsa onlar için, otobüs durakları için. Daha ileride bir dozer çalışıyor ve bir otopark inşa ediliyor.

Böyle böyle, sahil ve deniz insanlardan uzaklaşıyor. İstanbul'un değişik yönetimler elinde oyuncak edilişine bir kere daha şahit oluyoruz.

Gelecek günler kim bilir ne gösterecek? Belki de birileri çıkıp, yine insanlarla denizi buluşturmak üzere bu sahile yapılan bütün yapıları *bir kez daha* yıkacaklar. Ömrümüz hep böyle aldanışlar içinde geçip gidiyor.

Balık Hali'nin önündeki dar geçitten, demiryolunun altından geçerek şehre giriyorum. Nişanca'ya doğru giden dar bir sokak. Sağ tarafta Ermeni kilisesi, karşısında patrikhâne binası, onun karşısında fakirler dispanseri ve Bezciyan Ortaokulu.

Demek ki çok eski zamanlardan beri gelen bir Ermeni mahallesinin kalıntıları bunlar. Eski ve bakımlı binalar.

Onları geçip minibüs yoluna çıktım. Nişanca'nın kahveleri tıklım tıklım dolu. Dumandan göz gözü görmüyor. Dar sokak arabaların yükünü çekemiyor. Yaya kaldırımı diye bir şey kalmamış, her geçen minibüs yayaların üzerine caddenin kara çamurunu sıçratıp duruyor.

Minibüslerin Beyazıt'a dönüp, burunlarını yokuşa diktikleri köşede bir küçümen bahçe, içinde iki mezar: *Çifte gelinler*.

Zaten geçtiğim sokağın adı da bu. Kimdir bu çifte gelinler? Başımı mazgal gibi delikten uzatıp, yerde, inşaat artıkları arasında iki beton kalıp olarak yan yana yatan çifte gelinlere bakıyorum. Şimdi oracıkta bir bina yükseliyor. İçinde ustalar çalışıyor. Girip birine soruyorum. Başını sallıyor, kayıtsız "bilmiyorum abi" diyor.

Bir semte, bir caddeye, bir köşeye adını veren ve hâlâ oracıkta yatıp duran bu çifte gelinleri, bu şiir dolu ibareyi kimse bilmiyor demek.

Aslında yağmur sıkıştırmasa, rüzgârın kırbacı yüzümde şaklamasa oralarda bir eski semt sakini bulup ona soracağım. Belki bana önceleri garip garip bakacak... Sonra bir eski tanıdığa rastlamış gibi yüzü aydınlanacak, bir köşeye çekip beni "çifte gelinlerin" hikâyesini bir baştan bir başa anlatacak.

Sol yanımdaki Süryani Kilisesi'ni de geçip yokuşu tırmanmayı sürdürüyorum. Birden önümde bir hisar yükseliyor sanki. Orada, o minibüs duraklarının tam başucunda, gerçekten ucu göklere varan bir duvar. Üzerinde *The Presiante Hotel* levhası italik-metal harfler ile kıvrım kıvrım kendi gerçeğini hatırlatıyor. Evet, böylece "çifte gelinlerin" hayal dünyasından burnumu duvara çarparak bir başka "Bazaaar"ın gerçek dünyasına dönüyorum. Geçmiş olsun...

BÜYÜK LANGA

Müzikhol kelimesi İngilizceden dilimize girmiş. İçinde şarkıların okunduğu, çeşitli gösterilerin (cambazlık, hokkabazlık) yapıldığı yer mânasına geliyor. Eski bir kahvehane (pub) garsonu olan Charles Morton, 1848'de arka kısmında bir ambarla bir ahır bulunan bir kahvehane satın alarak orayı toplantı salonu hâline getirmiş. İşçiler buraya toplanmak ve eğlenmek için geliyormuş. Zamanla burada şarkılar söylemeye çeşitli gösteriler yapılmaya başlanmış. *Müzikhol* bu ahırdan bozma yeri zamanla terk ederek bütün dünyaya yayılmış, özellikle New York'ta çok büyük ve ünlü eğlence salonlarının doğuşunu hazırlamış.

Yazdan kalma güneşli, sıcak bir pazar sabahı Yenikapı'daki *Beyaz İnci* müzikholünün önündeyim. Gösteri yapan sanatçıların sahnedeki fotoğraflarını veren panoyu sis basmış. Kalın gövdeli, terli perçemli şantözlerin yüzü-gözü pek seçilmiyor. Ama sahnenin sıkışıklığı belli. Ayak diplerinde gül yaprakları. Ah bu kırmızı gül yaprakları.

Kim bilir bu "müzikhol"de geceleri kimler eğleniyor? Bu güller şarkıcıların ayaklarına nasıl dökülüyor? Bu gecekondu müzikhol ne zamandan beri duruyor? Bu yolun ucu nereye varıyor? En son baktığım fotoğraf, kaytan bıyıklı esmer türkücü oldu. Bu toprakların besleyip büyüttüğü kıymet hükümleri, yüce dağ başlarından kopup gelen türküler, bu beyaz güller, sarı güller nasıl böyle ayaklar altına düşüyor? Anadolu yorgun vücudu ile nasıl İstanbul'un bu gecekondu müzikhollerine taşınıyor?

Ne zamana kadar taşınacak daha?..

Sabahın aydınlık ve temiz havasına ters düşen, kırılmış-incinmiş bir ruh hali ile kıyı boyunca Samatya'ya doğru gidiyorum. Adım başı bir "restaurant". Hemen hepsinin alt başlığı "Ocakbaşı"... Gerçekten bir *"kaybolan cennet"*i hatırlatıyor bu "Ocakbaşı". Uzun kış gecelerinde, dışarıda tipi-boran eserken, yanıp çıtırdayan meşe kütüklerinin önünde suskun ve derin düşünen köylüleri hatırlatıyor. Asırların aile düzenini, sağlam temellerini, dayanışma ruhunu, yemeyi-içmeyi hatırlatıyor. Sanki akşam olunca erkekler tarladan, sürüler otlaktan dönüyor. Herkes ocakbaşına toplanıyor. Masallar anlatılıyor, cenk hikâyeleri, Battalnâmeler...

Silkinip "ocakbaşı" kelimesinin beni götürdüğü hayallerden kurtulmaya çabalıyorum. Restaurantların adları da bir tuhaf: *Dayıcım Restaurant, Darvakit*... vb. İnsanlarımızın arabesk duyarlılıklarını, yaşadıkları hayatın gerçeklerini, ayaküstü zevkleri, köksüzlüğü ve birayı falan hatırlatıyor.

"Aile Çay Bahçeleri" demir aksamlı tenteleri ile uzanıyor. Birbirlerine eklenmiş bu bahçeler şimdi boş. Sandalyeler bir köşeye yığılmış. Salonun ortasında güz yapraklı oynaşıyor...

"Köşem Aile Çay Bahçesi"nin köşesinden Yalı Mahallesi'nin içlerine doğru yürüyorum.

Yalı Mahallesi... Demek ki burada sıralanan tek tük kalmış eski evler, eskiden denizi görüyorlardı. Şimdi önlerine bu gecekondu bahçeler, depolar, iş yerleri, restaurantlar yığılmış.

Bostan Arkası Sokağı'na sapıp bir sabahçı kahvesinin önünden geçiyorum. Puslu camların gerisinde 14-16 yaşlarında çıraklar masa üzerinde serili kâğıtta peynir-ekmek-çay kahvaltı ediyor. Uykusuz gözler, dağınık saçlar. Kim bilir nerelerden geldiler, bu izbe yerlerde, hangi bekâr odalarında kalıyorlar?..

Demiryolunu da geçince önümü bir eski sokak tabelası kesiyor: *Langa Bostanı Sokak*...

Birden burnuma taze maydanoz, kıvırcık salata, turp kokusu geliyor.

İstanbul'un en meşhur hıyarlarının yetiştiği bir mekândayız. Varalım bakalım asırların bostanından geriye ne kalmış?

Langa'nın Bizans dönemindeki adı: *Vlanga*. Haliç'ten sonra şehrin en meşhur limanı imiş burası. Bizans kaynakları liman hakkında şu bilgiyi veriyor. "Thodosios kadar sokulan korsanlardan koruyormuş".

Bu liman zamanla Bayrampaşa deresinin getirdiği artıklar, kum ve çakılla dolmuş; sonra bu verimli

dolgu topraklar üzerinde yakın zamanlara kadar gelen bostanlar kurulmuş. Yani *Langa*'nın bostanları Bizans döneminden beri sürüp geliyor.

Bostanı caddeden ayıran tahta perdeye ulaştığım zaman içimi bir hüzün daha kapladı. Artık ortada bostan mostan kalmamıştı. Odun-kömür depolarının bulunduğu yerden itibaren birtakım garajımsı alanlar, boz binalar, oto-yıkama mahalleri, tankerler, kamyonlar, her yan dolmuştu. Son kalan yeşilliğin üzerine bir buldozer moloz-toprak karışımı atıkları yığıp duruyor.

Büyük Langa, bunca duman, kir-pas, çamur, beton, asfalt arasında bir yeşil parıltı gibi iç açıyordu. Çölde bir vaha gibiydi. Ne kadar formunu kaybetmiş olsa da baharda buradan bir "toprak kokusu" almak mümkündü. Bir demet maydanoz, bir deste taze soğan, bir kırmızı turp...

Oysa şimdi ekili arazi, zar zor yeşermiş kıvırcık salatalar üzerine buldozer paletleri hücum ediyor.

Son kalan ahşap bostan evi, son kalan bostan kuyusu, başında son kalan ihtiyar incir ve onun dibindeki son kalan leylak üzgün üzgün bakıyor.

Bir küçük kamyonet eve yanaşmıştı. İnce, kara-kuru bir adam son yeşillik kalıntılarını kamyonete yüklüyor. Bir kadın başında isli tülbenti ile hareketsiz, bu yüklemeyi seyrediyor. Fıldır fıldır gözleri ile kahverengi bir fino oraya buraya zıplayıp duruyor.

Pek tabii ki artık meyve ve sebzesini kendi toprakları, kendi mahalleleri, kendi bahçeleri içinde yetişti-

ren İstanbul'dan bahsetmemiz mümkün değil. Oysa bir otuz-kırk yıl öncesinde bu böyle imiş. Nostaljiye de gerek yok. Ama bu yeşil bostanlar, asırların yadigarı bu arazi kendi geçmişine layık olarak yine bir yeşil alan hâline getirilemez miydi?

Orada gezip dolaşacak olanlar, bir ağaç altında gölgelenemez miydi? Çayırlara-çiçeklere dalıp giderlerken "yahu vaktiyle buralarda ne bostanlar vardı" diye düşünemez miydi?

Nedir şimdi olan? Bütünüyle mezbelelilik, bütünüyle çirkinlik, bütünüyle kadir-bilmezlik.

DAVUTPAŞA-KÜÇÜK LANGA

Davutpaşa önlerinde İSKİ'nin kocaman bir arıtma tesisi var. Hantal, sağır bir bina. Kapladığı alan Samatya'ya kadar uzanıyor. Sahil yolunun ilerisinde denize doğru olan kısım doldurulmuş. Kıyıda, kayaların üzerinde bir martı bulutu inip-kalkıyor.

Sinsi bir yağmur altında kıyıya kadar iniyorum. Balıkçı barınağı kuytusunda teknelerin direklerinden bir orman. Martıların inip kalktığı yerde su bulanıyor, belli ki buradan denize kanalizasyon akıyor.

Şehrin kanalizasyon meselesi hakkında seksenli yıllarda yapılanlar ve söylenenler nasıl bir netice getirecek? Acaba bu koca koca binalar, yatırımlar, içinden araba geçecek irilikte beton borular –sahilde birkaç tanesi yatmış duruyor– sadra şifa olacak mı? Marmara denizi çevresinden taşıp gelen bunca kirliliği daha ne kadar zaman emebilecek? Büyüyen şehirler, artan sanayi, önümüzdeki on yıllarda bizi nasıl bir açmazla karşı karşıya getirecek? Bütün bunları düşünerek İSKİ kompleksi önünde ağır ağır

yürüyorum. Herhâlde gelecek günler bu yapılanmanın bedelini daha ağır bir şekilde ödeyeceğiz. Temiz suyun, yeşil ağacın, kirlenmemiş çevrenin üzerine bunca çullanmak, bu kadar barbarca saldırmak çok kötü sonuçlar doğuracak. Biz değil sadece, bütün dünya "haddi aşmanın" cezasını daha bu dünyada çok feci bir biçimde çekecek.

Derken bir tabela: *Tamara Aile Çay Bahçesi*. Lakin kış; ne sandalye var orada, ne çay... Onun yerine çam fidanlarını doldurmuşlar bahçeye. Birden jeton düşüyor bende. Öyle ya şurada yılbaşına ne kaldı. Beze yazılmış bir yazı durumu aydınlatıyor: "Yılbaşı çamı satılır."

Demek ki Tamara Aile Çay bahçesi yetkilileri "ölü sezon"u böyle değerlendiriyor. Arabaları ile bu sahil yolundan gelip geçenler. Yani evlerine yılbaşı çamı götürmek isteyenler, yani noeli kutlayanlar müşteri olacak. Bu garabet ülkemizde daha ne zamana kadar sürüp gidecek? Bu cânım fidanlar, bir gecenin uğruna, bizim olmayan bir âdetin uğruna feda edilecek. Camilerde hatipler boşu boşuna "yılbaşı kutlamaları" aleyhine konuşacaklar. Noeli çam fidanı ile karşılayanların ne işi var camide? Sonra bu işler sadece "çam fidanı" ile bitmiyor ki. Şehrin göze görünür bütün vitrinlerinde paketlenmiş "yılbaşı hediyeleri" müşteri bekliyor. Şehrin bütününe yakın nüfusu "yılbaşı"nı nasıl geçireceğini hesap ediyor. Hiçbir şey yapmayanlar dahi, o gece, "televizyondaki özel eğlence programı"nı seyredecek. Fındık, fıstık yiyecek ve bir kereye mahsus olarak "arabesk

dinleyip dansöz seyredecek"... Varsın onların "çam fidanı" olmasın. Nasılsa "yılbaşı kutlamaları" resmî bir vaziyet almıştır ya....

Böyle böyle Samatya Hastanesi önlerine kadar gelmişim demek. Oradaki demiryolu üst geçidinden geçip *Etyemez Tekkesi*'ne çıkmak istiyorum. Tek tük kalmış ahşap evlerin çevrelediği bir sokak: *Mihrî Hatun Sokağı*. Garanti Divan şairlerimizden Mihrî Hatun'dur bu.

Boynuma taksan nola cânâ kemend-i zülfünü
Iyd-ı vasl irse kaçan her kişi kurbanın sürer

diye nefis beyitler söylemiş olan Mihrî Hatun.

Demiryolu üzerinde bir üst geçit. İki yanı tel örgü kaplı ve demir basamakları olan cinsinden. Yani Osmanlı döneminden kalma. Bu üst geçitlerden pek az kaldığını düşünüyorum. Bunlar da müzelik oldu demektir. Bari hepsini kaldırmasalar; bir ikisini bakımlı-boyalı kullanımda tutsalar. Bu kabil parçalar sonradan çok kıymete biniyor, ama giden gitmiş oluyor.

Etyemez Mescidi'ni duman mavisine boyamışlar. Karşıdan görünüşü çok güzel. O şirin ve uyumlu minaresi ile. Tekke ile mescidin arasında daracık bir sokak. Tekke binasının olduğu kısımda, bahçede birkaç mezar taşı kalmış. Bahçede bir adam dolaşıyor. Uzaktan uzağa konuşuyoruz. Kendisinin vakıflara mensup olduğunu, tekkeden arta kalan evde kaldığını söylüyor.

Cerrahpaşa Hastaneler kompleksi dev binalarını büyüte büyüte bu çevrede istimlak etmedik yer

bırakmadı. Varsın olsun. Fakir fukara hastalar kapı önlerinde kalmasın. Keşke. Bu faaliyet yine devam ediyor. Dozerler, kepçeler homurtularla çalışıyor. Bir eski duvar, küçümen bir ahşap ev sessizce ortadan kalkıyor. Yazısı nefis bir mezartaşı ortasından çatlıyor. Etyemez Tekkesi'nin de kıyısından köşesinden kayıpları oluyor. Oracıkta büzülüp kendi kabuğuna –ne kadar kalmış ise– çekiliyor.

Mescidin avlu basamaklarını tırmanarak yukarıya çıktım. Kapı kapalı. Kenarda tekke mensubu birkaç kişinin mezar taşları. Bir bostan kuyusu. Birkaç ihtiyar incir, birkaç şeftali, erik ağacı. Ortada bir uydurma havuzcuk. İçinde bir miktar yeşil su. Üzerine bir asma çardağı çekmişler. Çardağın tahtaları kırılmış, asma aşağıya doğru sarkmış. Kim bilir hangi ihtiyar bu bahçeyi son olarak böyle süslemek istedi. Sonra diktiği ağaçların meyvesini yiyemeden karşıki hastane odalarından birinde ruhunu teslim etti.

Hastane pencerelerinin bu tekkeye bakması, bu mescidi görmesi, her bahar tazelenen, çiçeklenen bu erik dallarını seyretmesi ne güzel.

Ama dozerlerin, kepçelerin çiçek açmış bir erik dalına tahammülü yok. Siz ey İstanbul'un meyveleri! Artık işiniz kalmadı bu köhne mezbelede. Hadi çiçeklerinizi başınıza çekip, yeşil-kırmızı örtülerinizi kuşanıp sessizce çıkıp gidin buralardan. Buralar kurum renkli betonlara, tozlu alüminyumlara, kapkara asfaltlara kalsın. Oracıkta bir banka oturup mescidin tam karşısından, yolun kenarında kalmış

küçümen bir ahşap yapıya bakıyorum. Gelip geçen arabaların sıçrattığı çamur ile gövdesi kararmış, tahtaları çürümüş. O kadar küçük ki, bu evde ancak kanarya, iskete tipinden bir kuş ailesi barınabilir. Ama zaten terk edilmiş. Camsız pencerelerinin kara delikleri, can veren bir ihtiyarın dişsiz ağzını hatırlatıyor. Açık duran kapısından içeri bir ayağı topal bir sokak köpeği dalıyor.

Etyemez Mescidi'nin diğer bir adı da *Beyazıd-ı Cedid Mescidi*'dir. *Hadikatü'l-Cevâmi*'de şu bilgiler veriliyor: "Davutpaşa kurbündedir. Bânisi Sultan Bayezid-i Velî'dir ki, bu mescidin vakfı büyük vakfına katılmıştır." Demek ki mescidi Sultan II. Bayezid yaptırmış. Sonraları tamirler geçirmiş, bugüne kadar gelmiş. *İstanbul Ansiklopedisi*'nde, mescidin aslında cadde üzerinde olduğu, 1930'larda yıkıldığı ve sonradan şimdiki yerine inşa edildiği kayıtlı. Haziresinde şu zatların mezarları var: Etyemez Sadi Dergâhı Şeyhi Ahmed Muhtar Kesbî Efendi (öl. 1881), Etyemez Şeyh Mehmed Said Efendi (öl. 1813), vb... *Etyemez Sadi Dergâhı* 1891-92'de II. Abdülhamid tarafından ihya edilmiş.

Kara Bıçak Veli Tekkesi diye de bilinen "Etyemez Tekkesi"nin kurucusu Fatih Sultan Mehmed ile birlikte İstanbul'un fethine katılmış olan *Şeyh Derviş Mirza Baba İbn Ömerü'l-Buharî*'dir. Ahmed Münib Efendi'nin "Mecmua-yı Tekâya"sında; "*Etyemez Karabıçak Tekkesi*: Davutpaşa İskelesi civarında âyin günü çarşamba olan bir Sâdî Tekkesi'dir." deniliyor.

Tekke 1785'te Sadrazam Halil Hamid Paşa tarafından yaptırılmış. II. Abdülhamid tarafından tecdiden tamir ettirilmiş, ki bu tamir kitabesi Beyazıd-ı Cedid Mescidi hazire kapısı üzerinde bulunmaktadır.

Buradan anlaşılıyor ki Etyemez Tekkesi yanında iki mescid var. Biri *Beyazıd-ı Cedid*, öteki *Etyemez Tekkesi Mescidi*. Bu ikincisi bir kiliseden çevrilme imiş. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ifadesine göre 1471'de Dius Manastırı'ndan camiye tahvil edilmiş. Bu mescit hâlen mevcut değildir. Tekke binası, avlusu ve haziresi ile birlikte Sosyal Sigortalar Hastanesi arazisine katılmış ve yıkılarak kaybolmuş.

Caddenin kıyısında, tekkeden arta kalan ahşap evlerin bulunduğu avluya giriyorum. Bir çeşme kitabesi, nefis yazılı bir kuyu bileziği. Sağda solda garip kalmış mezar taşları. Bahçe duvarı bile yıkılmış.

Tarifsiz kederler içinde çıkıyorum avludan. Bir yıkık çeşme, bir kapı kitabesi daha geçip Davutpaşa'ya doğru yollanıyorum. Bizi biz eden ne varsa eriyip gidiyor. Nedense kemik veremine tutulmuş bir talihsiz hasta aklıma geliyor. Hastane önlerindeyiz, o sebepten belki.

Kasap İlyas Camii yol üstünde. Bahçesinde sağda solda bulunmuş mezartaşları cetvel gibi sıra sıra dizili. Ön kısmında duvara çakılı iki tabela: Kasap İlyas Camii Sokağı. Acı acı gülümsüyorum. Tabela var ama, sokak kalmamış.

Bahçede yaşlı, bereli bir adam önündeki bebek arabasına kolonyalar, biskivüler yerleştiriyor. Soğuktan

elleri titriyor, burnunun ucu kızarmış. Hani bugün pazar ya. Hastaların görüş günü. Gidecek şimdi, hastane önünde rızkını arayacak. Ah bu yayları fırlamış bebek arabası, ah bu cami avlularında titreyen ihtiyarlar! Sizler de çekip gidince aramızdan, artık bu avlulara leylak kokusu giremeyecek, kimseler taş üstüne taş koymayacak.

Aksaray'a doğru yol boyunca arada kalmış ahşap evler. Belki inanmayacaksınız ama bir tabela: *Arpacı*... Eh, küçük Langa'nın bostanlarına yakınız ya. Tabii eskiden buralarda at arabası çoktu. Levha o zamanlardan kalma. Yazısı zar zor okunuyor. Sahibi ise bu küçümen dükkânda artık soğan-patates satıyor.

Sokak aralarından deniz tarafına bakınca yıkık surları, demiryolunu ve demiryolu-surlar boyunca giden bostan kalıntılarını, o parıltılı yeşil şeridi takip edebiliyorum. Bazen bu bostanlar genişleyiveriyor. Caddeye doğru o zaman, yeşil salata, maydanoz, marul kokusu yayılıyor.

Bir Sıbyan mektebi kurtarılmış işte. Böğründe koca bir tabela: *Romatizma Vakfı*. Bir de yol boyunca beni takip eden bir afiş var. Şu muzır afişte neler yazıyor, buraya kaydedelim de hatıra olsun: "Şeyini şey ettiğimin şeyi". Tahmin ettiniz belki: *Nejat Uygur*. Son oyununun adı. İlan ediyor komik-i şehir: "Bu adamın tiyatrosunda" diye.

Derken yolun sağ tarafındaki *Şâh u Gedâ Camii*'ne varıyoruz. Avluya girip, hazire kısmına şöyle bir göz atıyorum. Mezar taşları çöp yığınları arasında kay-

bolacak neredeyse. Birtakım ıvır zıvır. Şadırvanın önüne oturup başa gelen halleri fikrediyorum. İmam Efendi dahi inşallah o mezarlığı o hâlde bırakmaz.

Sonu sonu *Küçük Langa* bostanlarına ulaşıyoruz.

Büyük Langa'da bir baş yeşil soğan kalmamış olmasına karşılık burada bostancılık eh, işte bir bakıma sürüp gidiyor.

Tahta perdelerin gerisinde durup, ileride ihtiyar incir ağaçlarının dibine sandık düzenleyen bostancılara bakıyorum. Nedense gözüm oralarda bir fino köpek ile bir gariban merkep arıyor. O sırada yanımdan üç tekerlekli işporta arabası ile sebze satan bir ihtiyar geçiyor. İhtiyara bu maydanozların, kırmızı turpların bu bostanlardan mı devşirildiğini sordum. Dişsiz ağzını çarpıtıp, gözlerini kırışıklar altında yok ederek gülüyor: Nerdeee.... Bunlar Adana malı evlat diyor.

Peki bu bostanlardan mahsul alınmıyor mu diye üsteliyorum. Cevaben: "Alınıyor alınmasına ya, kulak asma" diyor.

Demek çarnâçar yürüyen bir iş bu bostancılık. Ol sebepten olsa gerek bostanların civarı âdeta çöplük gibi.

Gün gelecek bu bostanlar Büyük Langa'da olduğu gibi garajların, oto-tamircilerinin, hurdacıların mekânı hâline dönüşecek.

O uyuz kavaklar üzerine kargalar yuva yapamayacak. Yolunu şaşırmış bir leylek, eski günlerdeki gibi bir bahar ansızın kırmızı gagası, beyaz kanatları ile bostanın ortasına inemeyecek.

SAMATYA

Kış İstanbul'un üzerine bir isli bez gibi yapıştı. Bir süredir yağan kar, yerde kara çamura dönüştü. Geçende gazetelerde okudum; sanayi kirliliği kelebeklerin rengini bile solduruyormuş, değil insanların benzini.

Samatya SSK Hastanesi –ki şimdi adı İstanbul Hastanesi oldu– önündeki demiryolu alt geçidinden sahile çıkıyorum. Geçitte iki afiş: Biri Müslüm Gürses, öteki Mine Yakut. Bu afişlerden dahi İstanbul'un "musiki topografyası" çıkarılabilir. Müslüm, göğse kadar açık gömleğinin arasından altın kolyesini parıldatıyor. Deniz kıyısındaki sur kalıntısına kadar gidiyorum. Oradaki gediklerden birinden sandallara, çığlık çığlık martılara bakıyorum. Kış denizi temizlemiş sanki. Etrafta kimsecikler yok. Burayı iyi-kötü düzeltmişler; yeşil alan, kanepeler, fidanlar. Sahil buradan itibaren neyse ki açık. İnsanların yaz günlerinde gezip dolaşabilecekleri bir mekân. Kocamustafapaşa İstasyonu önünde "Mehmet Âkif Ersoy Parkı". Güzel; havuzu falan var. Epeyce emek

çekilmiş bu sahile. Derken alışkın tıkırtıları ile banliyö treni geçiyor. Birkaç ıssız yolcu.

Oradaki alt geçitten içeri giriyorum.

Küçümen bir alan. Eski İstanbul'un küçümen ve harap çehresi. Hemen önümde bir III. Selim çeşmesi. Burası *İç Kalpakçılar*. Yaşlanmış, ama yaşlandıkça güzelleşmiş. Balıkçıların yanında çiçekçiler. Küçük ahşap dükkânlar. Bakkal, kahve, berber, yemişçi.

Esnaf sabahın soğuğunda dükkân kapılarından birbirlerine laf atarak ısınmaya çabalıyor. Tam İstanbul'a has, sıcak ve sevimli bir mekân. Ne yazık ki şehrin devasa yapısı karşısında artık son günlerini yaşayan bir güzellik. Sanıyorum burada insanlar hep tanıdıktır, hep dost. Birbirlerinden rahatça borç isteyebilirler; birbirlerine dükkânlarını emanet edip gidebilirler. Yoksa benimkisi bir ham hayal mi?..

Tam karşıda Rum kilisesinin çan kulesi. Samatya Rum ve Ermeni kiliselerinin hayli yoğun olduğu bir bölge. Ayrıca etrafta bir de fazlaca birahane gözüme çarpıyor.

Mevcut Rum kiliseleri şunlar: Ay Nikola, Ay Mina, Konstantinos le Elenis, Ay Georgios, Analipseos.

Şarap Sokağı'nın çıkışında birahanelerin dibinde üç tekerlekli, üzeri camekânlı bir araba ile karşılaşıyorum. Camlarda "Apo'nun Çiğ Köftesi –Urfalı–" diye bir yazı. Buyurun, buradan yakın.

Üşümüşüm. Caddeyi geçip bir çayhaneye giriverdim. Damalı, siyah-kırmızı temiz örtüler, masalarda sessiz müşteriler. Kimisi gazete okuyor, kimi vergi

iadesi fişi tanzim ediyor, kimi kendi âlemine dalmış ihtiyarlar. TV'de bir romantik filim, şarkıcı "Amore, Amore..." diye çırpınıyor. Kahveci ocağın üzerine parlak bir çıkartma yapıştırmış: "Nazar etme ne olur." Ocakçı'nın yanağında bir şark çıbanı. Belki Diyarbakırlı, belki Urfalı. Oturduğum masanın karşısında duvarda camlı bir tabela: "Hizmetinde severek dökerim alın teri / Velinimetim benim çünkü her bir müşteri". Böylesine ilk defa rastlıyorum. Kahvelerde eskiden Gazi Paşa ile Mareşal'in resimleri yan yana asılı olurdu; şimdilerde Mareşal'in yerini Kenan Evren resimleri almış. Kalkarken dikkat ettim, kahvenin ortasında bir manastır sütunu. Meğer yanı başımızda bir Rum kilisesi duruyor. Garsona sordum, başını salladı. Bilmiyor. İnsanlar nerede oturduklarına hiç dikkat etmiyor. Umurlarında değil çevre, mimari, tarih. Herkes günü kurtarmaya bakıyor. Günü ve geleceği. Geçmişe dönüp bakan yok. Geçmiş karanlık...

Dışarı çıkıp Rum kilisesine bir kez daha bakıyorum. Girişteki kapı örtük. Yukarı çıkan merdivenleri, hatta bütün duvarı bir baştan bir başa sarmaşıklar kaplamış. Kim bilir bu merdivenlerden en son kim geçmiştir? Karşıdaki çiçekçiye soruyorum. Abi diyor, kapalıdır orası. Ama isterseniz papaza sorabilirsiniz. Galiba cemaatı kalmamış. Papaz kilisenin müştemilatında oturuyormuş. Yok dedim, bu soğuk kış sabahında papaz efendiyi rahatsız etmeyelim. Yolcu yolunda.

Burada, Rum kilisesinin az ilerisinde Surp Kevork Ermeni Kilisesi var. "Balıklı" veya "Sulu" diye de

anılıyor. İstanbul'un en eski Ermeni kilisesi. Kevork Pamukciyan, Eremya Çelebi Kömürciyan'ın *İstanbul Tarihi*'ne yazdığı notlarda bu kilise hakkında çok geniş bilgi vermektedir. Kilise Fatih zamanında, fetihten hemen sonra Rumların elinden alınarak Ermenilere verilmiş; buradaki Ermeni cemaatının çoğaltılması için Anadolu'dan gelen Ermeniler bu havaliye yerleştirilmiştir.

Aşağı doğru inerken Rum kiliselerinden birinin açık duran bahçe kapısından şöyle bir baktım. Galiba içeride, avluda çiçek yetiştiriliyor.

Eremya Kömürciyan *İstanbul Tarihi*'nde, Yedikule'den Samatya'ya doğru gelirken gördüklerini şu şekilde nakletmektedir: "Buralarda birçok güzel bahçeler, bostanlar ve Ağaçayırı gibi mesire yerleri vardır. Şarka doğru ilerleyelim. İşte Mermerkule ile ilk kapı olarak *Narlıkapı* önümüzdedir. Kapının açıldığı tepeden iskele gözükmektedir. Deniz üzerinde bulunan meyhaneler şimdi kapatılmıştır. İstanbul papazları günün birinde yerli vardapetlerden Sağır Hovannes'i kandırıp safahat yapmak üzere meyhaneye getirmişlerdi. Yeniçeri Ağası meyhaneyi ansızın basınca, papazlar kaçmış, vardapet ise yakalanarak dayak yemiştir.

Fakirlerin ikametgâhı olan *Züğürt Yaylası* bu civarda idi. Fakirler buradaki meyhanelere gelenlerden dilenirlerdi. Vaktiyle buralarda nar ağaçları olduğundan bu mevkiye *Narlıkapı* denilmiştir." Vay bee... Demek ki ta o zamanlardan kalmış Narlıkapı. Sahil boyunca bu hâlâ sakin olan Narlıkapı Caddesi'ni bir baştan

bir başa geçiyor ve etrafta acaba nar ağacı var mıdır diye bakıyorum.

Gerçi nar falan kalmamış ama, önü sur yıkıntıları da olsa denizi görebilen, alçacık evleri ile tatlı bir sokak kalmış. Birkaç tane de bahçesi hâlâ duran ev var. Birinde kış ortasında bile yeşilliğini muhafaza eden, gül fidanları ile kaplı, oldukça bakımlı bir bahçe var. Bir yaşlı adam oralarda uğraşıyor. Surların altında yapılan çocuk bahçesinde top peşinde koşan çocuklar. Narlıkapı Caddesi sahil boyunca uzanan mekânlar içinde hâlâ bir mahalle havasının sıcaklığını estiriyor. Perdeleri açık camlardan saçlarına ak düşmüş kadınlar, ellerinde tığ işleri ile denize doğru bakıyor. Samatya ile Yedikule arasındaki bölge vaktiyle Karamanlı Rumlara verilmiş, lakin bunlar zamanla Fener'e, Kumkapı'ya falan dağılmışlar. Kendilerine mahsus bir Türkçeleri olan Karamanlılar hakkında geniş bilgimiz yok. Bunlar Yunan alfabesi ile XVI. asırdan itibaren Türkçe bir edebiyat geliştirmişler. Bu edebiyatın yazma metinlerinden bir kısmı neşredilmiştir. Sonuncusunu galiba R. Anhagger yayımladı: *Temaşa-i Dünya*.

YEDİKULE

Çepeçevre İstanbul gezimizin bir önemli noktasına daha ulaştık: *Yedikule*. İstanbul'u sur boyunca kıyıdan takip ediyoruz. Samatya'yı Narlıkapı'yı geçtik, Yedikule'ye vardık. Şimdi bundan böyle, yine suru takip ederek Topkapı'ya, oradan Edirnekapı'ya, oradan Ayvasaray'a inerek gezimizi tamamlamış olacağız.

Bu hafta alıştığımız güzergâhı bırakarak Yedikule'ye ters taraftan gittim. Yani Topkapı'dan ta oraya kadar sur boyunca yürüdüm açıkçası.

Bunun bir sebebi de surlarda sürdürülen restorasyon çalışmalarının son durumunu görmek istememdi. Bundan sonraki yazılarımızda bu restorasyon faaliyetinden bahsedeceğiz. Tuhaftır bu defa surlardan daha çok sur dibindeki bostanlar dikkatimi çekti. Buraların birkaç yıl öncesindeki manzarası tam bir çöplük hüviyetinde idi. Ben surların yeşil saha hâline getirileceğini tahmin ediyordum. Nitekim Edirnekapı haricinde bunun bazı uygulamaları olmuştu. Oysa bostanlar yerli yerinde duruyor. Hatta etraf daha bir açılmış, temizlenmiş, düzenlenmiş.

İnanın bu çok hoşuma gitti. Yani açıkçası sur dibindeki yeşil alan çalışmasını şimdilerde bostancılar yürütüyor. Onlar da kendilerine çeki-düzen vermişler. Elde kalan toprak parçalarını elden geçirmişler. Bostan kuyularını, Silivrikapı civarında çıkan kaynak suyunu düzene koymuşlar. Bu su ta Yedikule'ye kadar bir bahçeden öbürüne akarak devam ediyor.

Durumu bir de bostancılardan tetkik edelim düşüncesi ile oralarda çalışan bir baba-oğula doğru gidiyorum. Sur dibindeki kulübe önünde bağlı duran bostancının köpeği, daha ben araziden içeri ilk adımı atmamla birlikte kıyameti koparmaya başlıyor. Köpek sadık hayvan ve yabancı birinin araziye girdiğini hemen fark etti. Çamur baba-oğula kadar gitmemi engelliyor. Orada durup bağırıyorum: Buralar bostancılara kaldı mı, yoksa ellerinden alındı mı? Baba susuyor, oğlan üstünkörü "Şimdilik ekiyoruz" diye sorumu geçiştiriyor.

Aslında bostancılar bu faaliyetlerine devam edebilseler restorasyon işinde bu gelenek de sürüp gidecek. O taş duvarların dibinde nane, maydanoz, tereotu, kıvırcık, soğan kokuları yükselecek. Şimdi bile kış ortasında kıvırcıkların yeşil çizgileri tuğla kırmızısı ile birlikte hoş bir görüntü veriyor. Belediye buraları yeşil saha yapsa dahi koruma ve bakımını sanırım asıl sahipleri kadar beceremez. Tabii hâline bırakıp, sadece denetim sürdürülse daha bir şenlikli olacak. Kim bilir, bakarsınız surları ziyaret edenlere hemen oracıkta dalından koparılmış taze salatalık, domates, çilek bile ikram edilebilir.

Yedikule'ye meşhur sur kapısından girdim. Kapı aynasında bir kitabe: Oldukça yüksek, eh benim gözlerim de artık bir gözlüğe ihtiyaç duyuyor. Kitabeyi doğru-dürüst sökemedim, ama III. Ahmed zamanını ve Damad Nevşehirli Sadrazam İbrahim Paşa'nın adlarını okuyabildim.

Kapıdan geçince iki unsurla karşılaşıyorsunuz. Biri neredeyse yıkılacak gibi birbirine yaslanmış, çürümüş birkaç ahşap ev, öteki Yedikule Hisarı'nın uzayıp giden asırlık duvarları. Hemen oracıkta hisar dibinde mezarı bulunan, mezar taşı yeşile boyanmış bir yatır var. Başında çöp bidonları. Birkaç kişiye sordum kimin mezarı olduğunu bilmiyorlar. Taşlarda yazı yok. Ahşap evlerin birinin açık perdeleri gerisinde bir yaşlı nine. Sokağa dalmış, yanı başında bir sarman kedi, pencere girintisinde bir yılbaşı çiçeği. Çiçeğin salkım saçak kırmızıları. Hikmet-i Hüda bu yılbaşı çiçeği yılda bir kez açıyor. Kim bilir nine ile birlikte bu sokağı kaç yıldır seyrediyorlar; konuşuyorlar, konuşmalarına ara sıra sarman kedi de katılıyor. Geçen günlerin hatırasını yâd ediyorlar. Bu ninenin vefatı ile bu evlerin de yıkılacağı gün gibi aşikar. Ne yılbaşı çiçeği kalacak, ne sarman kedi.

Hisar çevresini dönerek artık müzeye dönüştürülmüş kalenin kapısına varıyorum.

Bu kale kapısının önü aslında meydanlık olmalı değil mi? Yok, hayır... Meydana Fatih Ekipler Amirliği konmuş. Bir sürü polis otosu, daha ileride belediye otobüsleri. Meydanda kıtipiyoz bir çocuk

bahçesi. Aslında burada çınarlar, meydan kahveleri, bir çeşme, aydınlık bir alan olmalı değil mi? Öyle olduğuna bahse girerim. Ama değişmiş, meydan tıkış tıkış bir hâle bürünmüş.

Şehri planlayanlar, imar faaliyetini sürdürenler bu çarpıklığı düzeltmeliler. Fatih Ekipler Amirliği'ne sur dışında da bir yer bulunabilir. O meydan açılmalı, oralarda birkaç çınar bulunmalı. Yaz günleri Yedikule'ye uğrayan ziyaretçiler o çınarlar altında oturmalı, kale burçlarına bakarken demli çaylarını yudumlayarak şehrin uğultusundan uzakta bir iki saat dinlenebilmeliler. Kale kapısından içeriye, avluya bakıyorum. Müze bekçisi uykulu gözleri ile beni süzüyor. Harap, bakımsız bir yer. Her yan taş, tarih, sütun, mermer dolu. Kulağıma ne zindandan yükselen çığlıklar, ne mahkûmların iniltileri geliyor. Sessizlik. Ötelerde bir saka kesik kesik haykırıyor. Tarih susmuş. Taş kesilmiş.

Sol taraftan demiryoluna inen sokağa sapıyorum. Asırlar öncesinden kalmış bir sokak başı, çift taraflı ahşap evler, diplerinde taş kaldırım hâlâ duruyor. DDY'nin yol bakım üniteleri. Bir battal hatta çekilmiş birkaç ahşap vagon. Vagon pencerelerinde bir iki kuru saksı. Bunlar vagon değil sanki küçümen bir yuva. Ama yıllardır oracıkta kalmış, unutulmuş. Yürüyüp, demiryolu üst geçidine çıktım. Uzayıp giden raylar. Çocukluğum bir istasyonda geçti. Ne zaman bir tiren düdüğü duysam içim burkulur. Şimdi burada, bu üst geçitte demiryolunun yağmurla ışıldayan çelik uzantılarına bakarken, bir

marşandis tünelden çıkıyor, aklı-karalı dumanını savuruyor, düdüğünü uzun uzun öttürüyor. Etrafta kimsecikler yok. Bir sarmaşık Yedikule zindanının duvarlarına tırmanıyor. Ahşap kalıntısı evler, hurdacılar, bodur incirler, Zeytinburnu'na doğru karma-karış yürüyen şehir.

Yedikule Hisarı'nın denize bakan burçlarına dalıyorum. Buraya iç kalelerin ilavesini fetihten sonra Osmanlılar yaptı. Bina Fatih devrinde inşa edildi. Kaleyi beş yüz yeniçeri korudu. Denildiğine göre bir zaman hazine dahi burada muhafaza edilirmiş. Ayrıca esir edilen asker ve sivil ecnebi büyükleri Yedikule'de tutulurmuş. Esirlerden Kont Tolstoy (Rus sefiri) ve Obreksov (Rus elçisi) 1771'de burada kaldılar. Daha kimler, kimler? Fatih'le arası bozulan şair Ahmed Paşa mı? O mu burada ünlü "Kerem kasidesi"ni yazıp padişahın affına mazhar oldu? Tarihin zihnime hücumunu engelliyorum. Çünkü ben esasen tarihi değil bugünü yazmaya gayret etmekteyim.

Öğle ezanı okundu. Hisarın önünde küçük bir cami var: *Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camii*. Galiba 17. asırdan kalma. Doğuya bakan duvarında bir çeşme kitabesi:

İş bu çeşme-i dilârayı inşa eyledi rânâ
İç suyu bâni-i sahibe sen eyle duâ

İçeceğiz içmesine ama su nerede? Çeşme gitmiş, su gitmiş, kitabe kalmış geriye. Caminin son cemaat mahallini ahşaptan yapmışlar.

Öğle namazını kılıyoruz. Cemaat oldukça kalabalık.

Yedikule'nin ara sıra ahşap mimari örneklerini hâlâ barındıran sokaklarından geçerek metruk *İmrahor Camii*'ne kadar yürüdüm.

Kiliseden bozma bu caminin şerefesine kadar yıkılmış minaresine, boşlukta asılı pencerelerine, yıkık duvarlarına bakarken, birden cami önündeki küçük parkta oturan ak sakallı bir ihtiyar ile burun buruna geldik. "Selamunaleyküm" deyip yanına çöküyorum. Yalnız bir ihtiyar. Başta yün-örme takke, Suriye kesimi ceket, düğmeli şalvar, elde doksan dokuzluk tespih, tahta sakal, tam bir Nakşî. Dede dertli. Belli ki konuşacak kimsesi kalmamış. Bir iki, derken açılıyor. Ah bu aynı dili konuşan, aynı dine mensup olana kucak açan Anadolu insanı. Kayseri'nin Develi Kazası'ndan gelmiş. On iki yıl olmuş karısı öleli. Oğulların, gelinlerin eline kalmış. Bu şehirde tam bir gurbetzede. Hayata küsmüş. İkide bir elindeki tespihi hafifçe kaldırarak kelime-i tevhide devam ediyor. Tarlaları, bağı bahçeyi soruyorum. "Hiç sorma" der gibi uzaklara bakıyor. Sonra birden hatırlamışçasına "Armut yetiştirmiştim bey diyor." "Hele görsen ne armutlar... Kurudu gitti..." Tarlaları ne ekiliyor, ne satılıyor. Dünyamızın değiştiği ortada. Sonra önümüzdeki ince fidanları işaret ediyor. İçlerinde iki erik varmış. Baharda çiçek açacaklarmış. O da torunlarından birini alıp buraya geliyormuş. Burada oturup harap caminin duvarlarına, yandaki Rum kilisesinin çan kulesine bakıyor. Ama aslında

bozkırı, uzayıp giden yeşil ekin tarlalarını, harman zamanı söyledikleri türküleri hatırlıyor.

İmrahor Camii'nin aslı kadim Hagios İoannes Kilisesi. 463 senesinde Roma'dan İstanbul'a hicret eden Studius adlı Romalı bir patrisyen tarafından bazilik şeklinde yaptırılmış. Bu kilise denize kadar yayılan, geniş bir sahayı işgal eden Uykusuz Keşişler Manastırı"nın müştemilatından imiş. İstanbul'da bulunan bütün millet ve mezheplere mensup (Grek, Latin, Süryani) papazlar burada fasılasız ibadet ederlermiş. Manastır ve kilise büyük bir itibar kazanmış. Öyle ki kilisenin yortusu olan 29 Ağustos'ta İmparator dahi denizyolu ile Narlıkapı'ya gelir, muhteşem bir istikbal ile âyine iştirak edermiş.

Kilise, II. Bayezid'in imrahoru *İlyas Bey* tarafından camiye çevrilmiş. 1782'de Samatya semtini küle çeviren büyük yangın ile kısmen harap olmuş, geçen asrın ilk yarısında fazlaca yağan karın altında damı çökmüş.

Bahçe kapısından içeri girdiğimde beni tuhaf bir duygu kapladı. Caminin alt zemininde kiliseden kalma mozaikler, girişte sütunlar. Bir yanda yıkık minare. Ötede mezarlar. Bahçe ortasında yıkık şadırvan. Tarihin cesedi ile karşı karşıyayız sanki. Bahçede binayı bekleyen bir gecekondu. Bir kız çocuğu yanaşıyor. Ona buranın ne yapılacağını soruyorum. Bekçi olduklarını söylüyor, restore edilecekmiş. Acaba camiye mi çevirecekler, yoksa kiliseye mi? Tuhaf bir soru ama, ne yapalım, durum bu. Malum

turizme çalışan bir dünyada yaşıyoruz. Ayrıca bir de şu günlerde yine gündemde olan Ayasofya meselesi var... Yine de bana *İmrahor Camii*'nin ele alınması biraz muhal geliyor. Aslında *Diyanet Vakfı* el atsa da, bu muazzam binayı görkemli bir cami hâline getirse.

İmrahor Camii'nin az ilerisinde, caddeyi geçince *Uşşakî Camii* ile karşılaşıyoruz. Elden geçmiş, yenilenmiş bir cami. Bahçesinde *Uşşakî Mehmed Emin Tevfik Efendi*'nin mezarı var. Yenilenmiş bir mezar. Mezar taşının ayak ucunda Tevfik Efendi'nin şiirlerinden birini mermere kazımışlar. Vefat tarihi: 1904. Şiiri buraya naklediyor ve Yedikule defterini kapatıyorum:

Cihanda kişi kendin eğer bulmazsa vâh eyvâh
Nedir cânındaki cânân eğer bulmazsa vâh eyvâh
Tutup bir mürşidin destin giyip hırka u tâcın
Verip ikrar ile iman eğer bulmazsa vâh eyvâh
Ene'l-Hak kenzinin sırrı ben-i âdemde hatmoldu
Arayıp bir mekteb-i irfan eğer bulmazsa vâh eyvâh
Kişi hak suretin bilmez arar yerde ve hem gökte
Ne imiş aslına bürhan eğer bulmazsa vâh eyvâh
Kalanlar ilm-i zâhirde gelir amâ gider amâ
Nedir batındaki Kur'ân eğer bulmazsa vâh eyvâh
Fenadan çerh urup devre karışmak gayetle müşkil
Girip uçmakta bir mekân eğer bulmazsa vâh eyvâh
Açıp başın kılar zâri Ali babında teslimdir
Emin derdi için derman eğer bulmazsa vâh eyvâh

Şiirin vezni ve kelimelerden bazıları bozuk görünüyor. Ama tetkik etme fırsatımız olmadı.

BELGRADKAPI

Yine Topkapı'dan sur boyunca denize, Yedikule'ye doğru gidiyorum.

Bir yanım mezarlık, bir yanım bostan.

Silivrikapı önlerinden, tam sur dibinden bir kaynak suyu çıkıyor. Bostancıların sözüne göre sıcak su. Neredeyse Anadolu tabiri ile "yarım ark" var. Eski surun dibini takip ederek, aşağılara Yedikule'ye doğru iniyor. İstanbul surları dibinde böylesine bir kaynak suyunun yeşil yosunlar arasında dupduru akmasını görmek mucize...

Mevlânakapı ile *Silivrikapı* arası surların manzarası tam bir çöplük. Restorasyon çalışmaları henüz oralara ulaşmamış. Bu gidişle ulaşacağı da yok artık. Para bitti, oyun bitti.

Ülkemizde restorasyon faaliyeti sürekli tartışılıyor. Meselenin özü aslına uygun olup olmaması. Ki bu açısından başarılı restorasyon yok denecek kadar az. Şimdilik bir temizleme yürütülüyor. Üç kat veya üç bölüm sur arasında yeşil alanlar açılmış kuleler, odalar, burçlar meydana çıkmış. Fatih Sultan

Mehmed'in nasıl bir engeli aştığını açıkça görebiliyoruz artık. Yeşil alanlar içinde küçük dinlenme sahaları, oturulacak banklar yapılmış. Ne yazık ki bu bankların ahşap kısımları şimdiden sökülmeye, yakılmaya başlanmış, bir kısmının betonu sırıtıyor.

Bu geziler boyunca hep şunu göregeldim, söyleyegeldim...

Bir şehri, bir sokağı, bir mahalleyi, evi, odayı, eşyayı tanzim etmek, yenilemek bir marifet, doğru; lakin onu korumak, temiz tutmak, tahrip etmemek daha büyük marifet. Bu da öncelikle bir ahlâk, bir terbiye, bir görgü meselesi. İktisadi güç meselesi. Organizasyon meselesi... Şehirli olmak zor.

Restore edilen sur önlerinde yer alan bostanları merak ediyordum. Yedikule gezimizde, "Acaba bu bostanlar sahiplerinin elinden alındı mı, yoksa bostancılara verildi mi?" diye sormuş ve bir cevap alamamıştım. Bu gezimizde bunu da öğrendim ve sevindim.

Yolumun üzerine yanaklarından kan damlayan 30-35 yaşlarında bir bostancı çıktı. Ayaküstü sohbet ettik. Bostancı bir yandan dudak ucundaki sigarasını tüttürürken bir yandan da işporta arabasına ayıkladığı marulları, salataları, soğanları, kırmızı turpları diziyor. İki küçük kopul oğlan ona yardım ediyor.

Efendim dediğimiz gibi bostanları bostancılara bırakmışlar. Onlar da sur restorasyonu gibi kendi bostanlarını yeniden elden geçirip, temizleyip düzenliyor. Böylece sur dibinin yeşil alan olması tabii gelişimine bırakılmış oluyor. Bu sevinilecek

bir şey. Çünkü bu bostancılar ekmek teknesi olan el içi kadar sahaları yemyeşil ve bakımlı tutacaklar. Sadece denetlensinler kafi... Bundan böyle surları görmeye, gezmeye gidenler, oralarda hep bir maydanoz, yeşil salata, mevsimine göre hıyar-domates kokusu alabilecek. Bir şehrin kıyısında böyle toprak kokusu, sebze kokusu alabilmek büyük mutluluk.

Bostanların düzeltilmiş toprakları üzerinde soğan diken bir bostancıyı göz ucu ile takip ederek, uzaklardan "Kolay gelsin" diyerek sur dibinde yürüyorum. Önüm sıra yarı yıl tatilinden istifade eden bir bölük mektep çocuğu kucaklarında top koşuyor. Az sonra sur önünde buldukları alanda hemence bir çift-kale yapacaklar. Surların önündeki yeşil alanlar böylece daha şimdiden çimenlerini, çiçeklerini kaybetmiş oluyor.

Nihayet *Belgradkapı*'ya vardım...

Kapının çıkışında, sur önündeki hendeği geçen bir eski köprü...

Köprünün dibinde üzerini yeşil otlar, yosunlar kaplamış su...

Bu kapıya ve köprüye bakarken birden kulağıma mehterane gümbürtüsü ve alayla kapıdan çıkan serdar-ı ekrem gözüküyor... Kim bilir bu kapıdan nice yıllar küffar üzerine gitmek kastıyla sefere çıkıldı... Aslında böyle bir kapısı olması dolayısıyla İstanbul gözümde bir kez daha kıymet kazandı. Nedense *Hakan Albayrak*'ı hatırladım. *Nihat Genç* ile birlikte şu mahut *Çete* dergisini çıkaran delifişek sarışını.

Son görüşmemizde yeni bir dergi çıkaracağını, adının da *Yeniden Viyana* olacağını söylüyordu. Hakan'a göre "yeniden Viyana önlerine kadar gideceğimize inanmayanlar alçaktır"...

Belgradkapı'sı üzerinde ne bir yazılı taş, ne bir kitabe.... Hatta kapı dahi yeni restore edildiğini üzerine konulan iki tuhaf beton hatıl ile haykırıyor. İçeri giriyorum. Burçlara doğru kıvrılan merdivenlerin daveti beni kışkırtıyor. Tırmanarak ta tepeye kadar çıktım. Orada burçların üzerinde iki taş top güllesi. Birer madeni plaka ile üzerlerine "İstanbul'un 1453 yılındaki kuşatmasında Fatih Sultan Mehmed'in toplarından birinin güllesidir." yazmışlar.

Yüzümü Rumeli taraflarından gelen bir rüzgâr okşuyor. Hemen *Hüsrev Hatemi*'nin şiirini hatırlıyorum:

Çocuğum bana gel emri var,
Duyuyorum kapıda bir rüzgâr,
Grebene'den, Koniçe'den,
Gelmiş olabilir belki..
Yani Tanrı misafiri...
Bizim gibi rüzgâr da muhacir;
Varsın sev soğusun azıcık,
Rüzgâr da bizim gibi bir kul,
Isınmalıdır kızancık.
Çocuk, bu daha yükseklerden,
Bulgarya Musalla tepesinden,
Gelen bir rüzgâr olmalı;
İçeri girdi, namaza durdu,
Namaza durdu be yahu...

Şiirin etkisi bir süre devam ediyor, bu defa içeriye doğru dönüyorum. Bostanların bakıyesi içeride de

devam ediyor... Bir küçük ahşap ev, birkaç parça yeşillik, bir kötürüm incir ağacı...

Belgradkapı'sından çıkan yol kıvrılarak Kocamustafapaşa'ya doğru gidiyor. Zamanında bu yolun iki kıyısında incirler, bostanlar, meyve bahçeleri uzanıyordu besbelli... Yolun solunda bir küçük kilise. Geçerken sordum, Süryani Kilisesi dediler...

Az ileride *Hacı Hamza Camii* yer alıyor. Yapım yılı 1567.

Böylece Belgradkapı'sından tıpkı asırlar öncesi Rumeli'nden gelen bir derviş gibi girip, *Sümbül Sinan*'a kadar yürüyorum...

Oraya varmadan beni bir sürpriz karşıladı.

Tarihi *Kocamustafapaşa Hamamı*'na gidip baktım. Çok güzel. Aslına uygun olarak elden geçmiş. Sivaslı sahibi Hacı Efendi ile oturup sohbet ettik. Hamam kapısının üzerinde bir beyit. Ben bu beyti Mart ayında çıkardığımız *Dergâh* dergisinin ilk sayısında bir vesile ile anmıştım. Burada, bir hamam kapısında, ona rastlamak çok hoşuma gitti. Hamamın sahibi ne olduğunu bilmiyordu. Yazıp kendisine yadigâr ettim. Beyit şu:

Gurur etme libas-ı fahr ile ömrüm cihandır bu
Kabâ-yı cismini kor bunda herkes camekândır bu

Dünya ile hamam arasında bu zarif ilişkiyi kuran şaire rahmet...

SİLİVRİKAPI

Başarısız bulunan Sur restorasyonundan nasibini alarak görünür hâle gelen Silivrikapı önlerindeyiz...

Kapının sur dışında, sol yanında ulu bir meşe ağacı. Dibinde yükseltilmiş bir mezar. *Mehmed Haydar Dede*'nin mezarı. Bir mermere kazınmış macerasını okuyoruz:

"Murad-ı rabi gününde Bağdat fetholunduğu saatte Silivrikapusu üstünde sakin iken kendisini aşağıya bırakıp 'Bağdat fetholdu' deyu haber-i kerâmeti zuhur eden merhum Seyyid Mehmed Haydar Dede-1035"... Haydar Dede'ye bir Fatiha okuyup, bu defa kapının sağ yanındaki mezara yanaşıyoruz. Burada da bir bodur mazının beklediği yine yükseltilmiş, elden geçirilmiş ve üzeri yeşil çimenlerle kaplı iki mezar var. Birinin baş kısmında kırık bir mermer sarık. Kimin olduğu belli değil. Ama ötekinin ayak ucunda Latin harfleri ile *Elekçi Dede* olduğu belirtilmiş.

Birileri bu Elekçi Dede'yi sürekli ziyaret ediyor olmalı. Mezarın mermerleri üzerine kurşun kalemle

dileklerini yazanlar var. Bunlardan biri şöyle diyor: "Mehmedim yok yerden zengin olsun/Elinden gelen hayrı yapsın."...

Asıl adı Muslihiddin olan ve galiba devrin meczub-dervişlerinden biri sayılan *Elekçi Dede* hakkında Evliya Çelebi şunları yazıyor:

"Elekci dîvânesi dilsiz bir dîvâne idi. Bi'emr-illah elekden başka bir şey tenavül etmezdi, Elekci avratları bu dîvânenin yanı sıra gidip murâd etdikleri adamı deliye göstererek o adama musallat edüp elek aldırtırlar. Dîvâne ise mezkûr eleği kırarak çenberini atup gerüsünü helva gibi ağzını köpürderek yedikten sonra çeşm-i mestini süzüp safâ ederdi. En garîbî şudur ki bu kadar müddet zarfında dîvânenin tabevvül ve tagavvut etdiğini hiç kimse görmemişti. Ve cem'i-i zamanında rahm-i maderden mestur olduğu gibi uryân gezüp dünyâ kelâmı etmemiş iken hâlet-ı nez'inden bir gün mukaddem yanına gelen sâlih bir kimseye bad'es-selâm 'inşallah bizi gasl ederek teçhiz ve tekfinimiz masârifâtını helâl zulâl-i mâlinizden verüp bizi kapının taşrasını defneyle. Yürek oynatmasına mübtela olanlar gelüp ziyâret ederek bir nice turâbımı bir az su ile ezup içseler bi'emr-illah şifâ bulurlar' demiş. Ve mahall-i ma'hûde vardıkda teslîm-ı rûh eylemişdir. Sonra o adam vasiyyeti üzre defneder. Hâlâ ziyâret-gâh-ı hâss-u âmdır. Hafakan derdine mübtelâ olanlar ziyâret edüp şifa bulurlar."

Demek ki asırlar geçmiş aradan... Ama Elekçi Dede hâlâ şifa dağıtmaya devam ediyor ve halk arasındaki şöhreti yaşıyor...

Silivrikapı'nın üzerinde ne bir yazı, ne bir levha... Kitabe kısmı boş duruyor. Buraya hiç olmazsa kapının adı yazılmalı değil mi? Kapıdan sur içine giren arabalar keskin iki dönemeçle karşılaşıyor. Muhtemel bir kazayı önlemek için, ağzında bir düdük, esmer, gençten biri arabalara yol veriyor. Bazıları bu hizmetine karşılık camdan kollarını uzatıp, esmer genci "görüyor"lar.

Sur boyunca, dışarıdan bakıldığında, burçların tarihî görüntüsünü zedeleyen bir şey yok. Ta Yedikule'den Topkapı'ya kadar sadece Silivrikapı önlerinde blok apartmanlar yükseliyor. Bu apartmanlar görüntüyü fena hâlde zedelemiş. Nasıl ki, Kızkulesi açıklarından İstanbul'un Pera yakasına baktığımızda bilhassa Maslak Mecidiyeköy hattında gökyüzüne doğru aykırı bir biçimde sipsivri yükselen binaların silueti ufku bıçak gibi yırtıyorsa; bu blok apartmanlar da surların tarihini yerle bir etmiş. Günümüz mimarisinde peysaj falan hakgetire. Sorsanız o binaları oralara yapmış olmanın kırk türlü sebebini ileri sürerler.

Kapıdan girdiğimizde bizi biblo gibi bir cami karşılıyor. Mimar Sinan'ın ruhuna bir Fatiha daha gönderiyoruz. Bir ulu mimarımız şanına yakışır bir biçimde İstanbul'un dört bir yanını oya gibi işlemiş. İşte: *Hadımî İbrahim Paşa Camii.*

Avlu girişinin sağ yanındaki küçük kulübede bir Erzurumlu Dede ile karşılaştım. Bana camiyi ve avluyu gezdirdi. Çok güzel mezar taşları var kabristan kısmında. *Hadikatü'l-Cevâmi*'ye düşülmüş bir derkenarda şunlar yazılı: "Mezkûr İbrahim Paşa

Camii haziresinde kırk üç vakasında (1730) Patrona Halil'in zor-ı bâzusu ile ayâlinden tefrik ile kendisine tezvic eylediği Gülşen Hanım medfunedir ki, seng-i mezarı gâyetü'l-gâye musanna ve fahrî işi gibi işlenmiş bir âlâ taştır. Seyre şâyandır."

Erzurumlu Dede beni küçük kulübesine çaya davet ediyor. Ona teşekkür ederek, bu kış gününde avludaki ağaçların birinde şakıyan saka cıvıltısına şöyle bir kulak verip bir bakıp uzaklaşıyorum.

Şimdi yolumun üzerinde *Bâlâ Camii Tekkesi ve Çeşmesi* var.

Sur dibinde, İstanbul'un bir kenar semtinde, geçmişten bugüne intikal etmiş böylesine hoş bir binalar manzumesi görmek beni nasıl sevindiriyor bilseniz.

Bâlâ Camii, Fatih devrinden kalma. Topçubaşı *Bâlâ Süleyman Ağa* tarafından bir mescit olarak inşa edilmiş. Aradan yıllar geçmiş ve bu mescit defalarla tamir görmüş. Mescit civarındaki tekke ve çeşme inşası XIX. asırdan kalma. Caminin avlu kapısında Sultan Aziz'in tuğrası altında dokuz beyitlik bir talik kitabe var. Buradan mescidi *Sazgâh Kalfa*'nın 1862 yılında ihya ettiği anlaşılıyor. Cami kapalı. Pencere camlarına elimi dayayıp içerisini görmeye çalışıyorum. Duvarlardan birinde şimdiye kadar görmediğim büyüklükte bir hilye-i şerif asılı. Cami 1894 zelzelesinde yıkılınca, bugünkü bina Adile Sultan tarafından yaptırılmış.

Caminin karşısında Nakşî tekkesi olarak hizmet veren şimdilerde ise Silivrikapı İlkokulu olan müte-

vazı tek katlı bina uzanıyor. Camiye bakan duvarın içinde bir çeşme aynası var. Kitabesinden 1896 yılında Perestû Kadınefendi tarafından yaptırıldığı anlaşılıyor.

Cami ve tekkenin karşısında ise bir baştan bir başa geniş mermer cepheli muazzam bir çeşme yer alıyor. Çeşmenin ardında bir ahşap yapı. Sağ ve sol tarafta iki sebil çıkıntısı. Ortada çeşmenin ana lülesi, yanlarda küçük lüleler. Tabii şimdi sadece ortadaki musluk akıyor. Önünde araba yıkıyorlar. Duvarda bir yazı: "Araba yıkamak yasaktır."

Çeşmenin üzerinde saçak altında bir baştan bir başa uzanan on beyitlik bir tarih kitabesi var. Şeyh Mehmed Sadeddin ve Şeyh Ali Efendiler tarafından yaptırıldığı anlaşılıyor. Yazı o devrin seçkin hattatlarından Üsküdarlı Ali Rıza tarafından 1891 yılında yazılmış. Son beyti alıyorum:

Kalendar kaldırıp yed sûyi Hakka yaz bu tarihi
Su iç mâi hayatın aynidir bu çeşme-i Bâlâ

Çeşmenin suyu söylentiye göre Vidos civarında Tavukçu Batağı denilen mahalden çıkıp Hekimoğlu Ali Paşa mecrası ile Mevlânakapı'dan şehre girip buraya kadar gelmekte imiş. Orada bulunanlar bu suyun hâlâ aktığını iddia ediyorlar.

Rivayete göre, bu Bâlâ sebilleri halka açıldığında üç gün üç gece şerbet dağıtılmış. Bâlâ Nakşî Tekkesi'nin kurucusu Şumnulu Şeyh Ali Efendi'dir. Memleketinden seyahat arzusu ile çıkmış. Anadolu ve Arabistan'ı dolaşmış, 1868'de İstanbul'a gelerek sara-

ya intisab etmiş ve bilhassa Harem-i Hümayun'dan gördüğü himaye ile bu dergâhı yaptırmıştır.

Şu günlerde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanının senaryosu ile uğraşıyorum. Bu Bâlâ manzumesini görünce içim ferahladı. Huzur için mekân arayacaklara güzel bir yer burası. En önemli husus binaların çevresinde yüksek ve modern yapıların bulunmaması. Caminin avlusunda ağaçlar. Ön kısmında bir ulu at kestanesi. Kim bilir baharda bu kestane yapraklanınca nasıl güzel bir serinlik yayılacak etrafa.

Caminin duvarına bitişik birkaç eski ve ahşap ev var. Onları geçince yıkılmış, lakin sütunları ve cephesindeki tuğrası kalmış bir Sıbyan Mektebi ile karşılaşıyorsunuz. Ne hazin bir manzara. *Huzur*'un kahramanları Nuran ile Mümtaz eminim buraları gezdiklerinde bu harap mektebe bakarak birlikte duygulanmışlardır. Mümtaz eserin bir yerinde Yedi Emirler'e kadar yürüdüğünü söylüyor.

Ben de Silivrikapı'ya kadar gelmişken şu *Yedi Emirler*'i bir göreyim diye Bâlâ Tekkesi'nden ayrılıyorum.

(Not: *Huzur*'un senaryosuna rahmetli Ayşe Şasa ile beraber çalıştık. Kendisi rahatsız olduğu için iş bana düştü. Senaryoyu bitirdim ama TRT bu projeyi gerçekleştirmedi.)

MERKEZ EFENDİ

Esasen bu pazarki durağımız *Mevlânakapı* olacaktı. Ancak buraya kadar gelmişken *Merkez Efendi*'ye uğramadan edemezdik. Araba seslerinden uzaklaşıp kuş seslerine doğru yaklaşarak kabristana girdim. Daha önce de belirtmiştim: İstanbul'un insafsızca işgali sonucu bir bina denizine dönüşmesi, bütün yeşil ve sakin alanları tüketti? Geriye askeri bölgeler ile mezarlıklar kaldı. Mezarlıkların eski çehresi süratle yenileniyor. Mesela Mevlânakapı tarafından girdiğim Merkez Efendi Kabristanı'nda külliyeye varıncaya kadar geçtiğim yol kenarında bir tek tane eski mezara rastlayamadım. Hep malum "filan ailesi, falan ailesi". Hayatta süren gösteriş, ölümden sonra da sürsün isteniyor sanki. Tabii bir de yer darlığı var. Bu kadar nüfus patlamasına su yetmiyor, yol yetmiyor, ev yetmiyor... eh mezar da bulunamaz ise şaşmamalı.

Hüsrev Hatemi'nin bir şiirinde dediği gibi "Ballıbabalar baharı başlattılar". Bir yeşil ot kokusu ve kuş cıvıltısı içinde Merkez Efendi'ye ulaştım.

Cami, türbe ve kabristan. Tam karşısında bir Kur'an kursu var. Kursun avlusunun bitişiğinde bir güzelim ahşap ev. Yıkılıyor. Yanında bir ahşap konak daha. O henüz ayakta. İmkân verilse de bu kurs yetkilileri bu ahşap evleri de onarıp kullanıma açabilseler.

Merkez Efendi, türbe ve camisi İstanbul gezilerimde gördüğüm en temiz, bakımlı ve tertipli mekânlardan biri. Avlu bitişiğinde "Merkez Efendi Camii ve Müştemilatını Koruma Derneği" (1973) binası var. Belli ki iyi çalışan bir dernek. Avluyu bir baştan bir başa taş benzeri betonla kaplamışlar. Süpürülmüş, yıkanmış. Yerlerde izmaritler, çöp, kâğıt vb. gözükmüyor. Bir ay sonra avludaki at kestaneleri yaprak açacak ve burayı yaz boyu sürecek bir serinliğe kavuşturacaklar.

Türbe pencerelerinden içeriye bakıyorum. Sandukanın iki yanında maalesef yine o naylon taslardan imal edilmiş iki floresan yanıyor. Yahu bu naylon tastan lamba yapmak kimin aklına gelmiş? Bu kadar zevksiz, köksüz, yakışıksız bir şey olur. İstanbul gezilerimde bilhassa günümüzde inşa edilen camilerde, mihrap kenarlarında bunlardan ne kadar çok gördüm.

Türbenin arkasında "Eser-i Fuad Paşa" imzalı bir şadırvan. Suyu akıyor ve tertemiz. Hatta türbenin sol köşesindeki küçümen sevimli mermer kurna bile çalışıyor. Yok, yok... Buraya mutlaka eski İstanbul terbiyesi görmüş insanların eli değmiş.

Efendim bilenler bilir, bilmeyenler için *Merkez Efendi* hakkında birkaç satır yazmamız gerekiyor.

Kütahya veya Denizli sancağına bağlı Sarı Mahmutlu Köyü'nde doğmuş. Tahminen 1460-65 arasında, İstanbul'da bir süre medrese öğrenimi görmüş. Etyemez Dergâhı şeyhinin kızı ile evlenerek riyazete çekilmiş. Gördüğü bir rüya üzerine Sümbül Efendi'ye bağlanmış.

Çilesini tamamladıktan sonra Koğacı Dede (Sevindik Dede) zaviyesine şeyh tayin edilmiş. Manisa'da görev yapmış ve meşhur "mesir macunu" denilen, kırk bir bitkiden imal edilen macunu icat etmiş. İstanbul'a dönüşünde şeyhi *Sümbül Efendi*'nin vefatı üzerine yerine geçmiş. Ayasofya ve Fatih Camilerinde vaaz vermiş. Mimarlığını Koca Sinan'ın yaptığı şimdiki külliyesini inşa ettirmiş.

Kanuni ile birlikte Korfo Seferi'ne (1536) katılmış. Cenaze namazı Fatih Camii'nde Ebussuud Efendi tarafından kıldırılmış. Eseri bulunmayan Merkez Efendi'nin ilahileri meşhur. İşte bunlardan bir beyit:

Ciğerden eylerim feryâd bu benlik dâvasından dâd
İkilikten kılıp âzâd tecelli kıl, teselli kıl

Türbenin az ilerisinde *Kenan Rifaî*'nin kabri var. Lale ve karanfil motifleri ile çevrilmiş. Kurnaların içinde henüz bırakıldığı anlaşılan sarı nergisler gördüm. Kenan Rifaî'nin kabri çevresi de oldukça bakımlı ve düzgün. Bağlılarının belli bir estetik olgunluğa eriştikleri görülüyor. Bendeleri yanı başına defnedilmiş, bazı mezarlar ise taşlarında ad yazılı bekliyor: İlhan, Samiha vb. gibi. Tam bu sırada oralarda yerleri süpüren 50-60 yaşlarında bir kadınla karşı-

laşıyoruz. "Kolay gelsin, Allah razı olsun" diyorum. Giresunlu imiş. Yedi-sekiz senedir bu dergâha hizmet ediyormuş. Adını, kim olduğunu, nerede oturduğunu söylemiyor. Esrarlı bir hali var. Aksine kendisi benim kimliğimi soruşturdu. Çiçek açmış bir erik dalı altında "Hû" diyerek vedalaştık.

Camide ummadığım bir nesne ile karşılaştım. Bir büyük odun sobası. Küçümen ağzına bakınca birden eskilere, çocukluk günlerime döndüm. Kar diz boyu yağardı. Dışarıda tipi-boran. Tıpkı böyle bir sobamız vardı. İçinde meşe odunları çatırdardı. O küçümen ağzından saçılan kızıl ışığa dalardım. Sihirli bir ışıktı sanki. Beni alır hayal alemlerine götürürdü. Memlekette kese kese ne odun kaldı, ne odun sobası. Caminin içinde bir de tespih bolluğu dikkatimi çekti. Ayrıca Hulusi, Sami imzalı nefis levhalar var. Merkez Efendi Camii İstanbul'da nadir görülen güzellikte ahşap mescitlerden biri. Ne yazık ki türbede olduğu gibi camide de, mihrap kenarlarında o plastik taslardan yapılmış lambalar var.

Derken ziyaretçiler sökün etmeye başlıyor. Ben de avluda dolaşıp duran o sarı sarman kediyi, serçeleri ve şakır şakır güneş ışığını oracıkta bırakıp çıkıyorum.

SEYYİD NİZAM DERGÂHI

Türk Petrol Vakfı'nın yayımladığı *Lale* mecmuasının altıncı sayısında merhum *Süheyl Ünver*'in harikulade suluboya resimleri var. Bunların içinde *Seyyid Nizam Dergâhı*'nın 1910'da çizilmiş bir resmini görmüştüm. Dergâh bu yanlarda bir yerlerde olmalı idi. Çıkışta kabristanda görevli birine soruyorum. Bana eliyle işaret ederek "Balıklı"ya kadar gideceksin, dedi. Ah bu bizim insanlarımızın yol tarifi. Bir cigara içimi yol derler, gidersin gidersin bitmez. Neyse ki hava güzel, etraf iyice tenha.

Dedeler Mezarlığı'nın önünden kendimi yola vuruyorum.

Balıklı'ya kadar mezarlar, mezarlar. Sonunda bir yanı Ermeni, bir yanı Rum mezarlığı olan yoldan geçip Balıklı Rum Manastırı'na vardım. Bizans devrinden kalma bu ayazma çok meşhur imiş. Eremya Çelebi Kömürciyan'ın *İstanbul Tarihi*'nde hakkında geniş bilgi veriliyor. Kapının önünde turist otobüsleri. Açık duran avlu kapısından şöyle bir baktım. Bir ulu çınar, heykeller, taş binanın soğukluğu. Ancak etraf çok temiz ve bakımlı.

Seyyid Nizam Dergâhı'na vardığımda beni şadırvanın başında ak sakallı, yerinden kalkamayacak kadar ihtiyar bir dede karşıladı. Orada tuvaletlere falan bakıyormuş, Çankırılı. Burada yatan zatın peygamber soyundan geldiğini söylüyor, başka da bir şey bilmiyor. Sandukalar mescidin içinde. Mescit yeni tamir görmüş, içinde arabesk unsurlardan ziyadesi ile var. Sandukanın önünde bir kaside asılı. Süleyman Uyanık imzalı kasidenin ilk mısraları şöyle:

Gülşen-i tevhid içinde gülnihalim gel beri
Gel ziyaret edelim bu âl-i sultan-rehberi

Mescidin dış duvarında yine Süleyman Uyanık marifeti ile Seyyid Nizam'ın ceddi hakkında bir silsilename asılı. Ayrıca bu levhanın yanına bir mermer daha koymuşlar. Buradan II. Abdülhamid'in halası Âdile Sultan'ın bu dergâha su getirdiği anlaşılıyor. Zaten İstanbul gezilerimde pek çok hayratın üzerinde Âdile Sultan'ın ismini görüyorum. Allah rahmetini esirgemesin.

Seyyid Seyfullah, Yavuz Selim devrinde Bağdat'tan İstanbul'a gelen Seyyid Nizam'ın oğludur. Bu sebeple *Nizamoğlu* mahlasını kullanır. Soyu İmam Zeynelabidin vasıtası ile Hz. Hüseyin'e ulaşmaktadır. Bu soy zincirini bizzat kendisi *Mirâcü'l-müminin* adlı mesnevî tarzındaki risalesinin sonuna ayrı bir mesnevî ekleyerek tespit etmiştir. Halvetiye tarikatının Sinaniye kolunu kuran, 1551'de İstanbul'da vefat eden *Ümmi Sinan*'ın halifesidir. Burada bina ettiği tekkesinde irşad ile meşgul olmuş ve 1601'de

vefat etmiştir. Şiirlerinde *Seyfî, Seyyid Seyfî Seyfullah, Seyyid Nizamoğlu, Nizamoğlu* gibi mahlaslar kullanır. Yunus tarzındaki ilahileri pek güzeldir. Bir dörtlüğü:

Seyyid Nizamoğlu dedem
Gören beni sanır âdem
Yüz bin türlü hırkası var
Gâh bundan bakar gâh andan

Şiirlerinde ehl-i beyt sevgisini işleyen şairin bir de *Divan*'ı vardır. Divanı ve manzum eserleri Latin harfleri ile de yayımlanmıştır (1976).

Etrafta bir bölük mezar var. Lakin oldukça harap. İçlerinden bir taşı okuyorum: "Evlâd-ı Kadiriye'den Körükçü Tekkesi Şeyhi Sıtkı Efendi". Kim bilir bu mezarlıklarda daha kaç şeyhin taşı saklı duruyor.

Seyyid Nizam Dergâhı da bir dernek tarafından onarılmış. Bakımlı, temiz. Avlusunda ta Süheyl Bey'in 1910'da çizdiği servi hâlâ duruyor. Avlu kapısının kenarında tamiratın 1974 yılında Ahmet Eren tarafından yaptırıldığı yazılı.

Dönerken ayrı bir güzergâhı takip ediyorum. Sağ tarafında fidanlık, çiçek tarlaları. Daha ileride bir mezarlık var. Orada da *Şemseddin Yeşil*'in türbesini görüyorum. Sandukası başucunda büyük bir levha. Latin harfleri ile Muhiddin Raif Efendi tarafından yazılmış bir kaside ile şerhi yer alıyor. İlk beyti şöyle:

Merhaba ey şems-i tâbân-ı semâ-yı hüsn ü ân
Cevher-i rahşende-i rûh u zemîn ü âsuman

Kabrin önünde mor zambaklar açmış. Lakin türbe nev-zuhur bir şey. Üslupsuz ve içi silme çini.

MEVLÂNAKAPI

Topkapı Otogarı'ndan sur boyunca Mevlânakapı'ya (aslı Mevlevihane Kapısı'dır) doğru yürürken mezarlık tarafında yol kenarına park edilmiş bir dizi şehirler-arası yolcu otobüsü dikkatinizi çeker.

Bir, iki, üç derken bir de bakarsınız ki otobüs zincirinin ucu bucağı gözükmüyor. Hepsi de pırıl pırıl 303 Mercedes otobüsler. Muavinler puslu İstanbul sabahlarına uyanmış ha bire yıkayıp parlatıyorlar. Kim bilir hangisi az sonra sefere çıkacak; Konya'ya, Şebinkarahisar'a, Rize'ye doğru uçup gidecek. Arka çamurlukta yazan yazıya can-ı gönülden katılıyoruz: *Allah korusun...*

İstanbul'un hemen her tarafına iyi-kötü el atıldı da, en başta düşünülmesi gereken şu Otogar meselesi bir türlü halledilemedi. Tabii buralarda bu koca otobüsleri barındıracak bir garaj falan da olmadığı için, işte böyle mezarlık önüne koyun gibi sıralanıp sabahlıyorlar.

Ayrıca bakıyorum da otobüslerin hemen hepsi yeni. Vatandaş artık eski-püskü, gösterişsiz, konforsuz

otobüse tenezzül etmiyor. Mercedes firması da neredeyse her iki-üç yılda bir model değiştiriyor. Eh, en büyük rağbet, en son modele olduğu için otobüs sahipleri eskiyi elden çıkarıp, yeniyi almaya savaşıyor. Fiyatlar yarım milyarı geçti, bir milyara doğru gidiyor. Türkiye'de karayolu taşımacılığı bu kadar lüksü kaldırır mı?.. Neyse, bu İstanbul gezilerinde "memleket meseleleri"ni halletmeyi bir yana bırakalım... Nasılsa Mevlânakapı'ya gelmişiz işte...

Mevlânakapı, İstanbul'un "sur restorasyonu"ndan nasibini almış. Güzel de olmuş. Girişin sol yanında bir küçük yükselti, bir koca akasya ağacı ve birkaç mezar var. Mezarlardan birinin taşını yeşile boyamışlar. Bu yeşil taşlı mezar Merkez Efendi dergâhı imamlarından Bayraktar Mehmed Dede'ye ait... Öteki kırık taşlı mezarlar da dedegâna ait olmalı.

Başımı kaldırıp yeni tomurcuklanmış ağaç dallarına bakıyorum. Tuhaf bir manzara. Bizim bildiğimiz ziyaretlerin, yatırların başındaki ağaç dallarına hurafattan olarak çaput bağlanırdı. Ama devir değişti ya; şimdi *naylon* torbalar falan bağlanır olmuş. Merkez Efendi imamı başını kaldırsa da mezardan bu naylonla kaplı ağaca şöyle bir baksa.

Bu naylon, plastik tutkusu dünyamızı da, bizi de berbat edecek sonunda. Öyle ki o küçümen mezarlığın hemen yanı başına getirip çöp dökmüşler. Eh, şimdiki çöplerin baş malzemesi naylonlar, kâğıtlar. Birkaç başıboş keçi bu çöpleri didikliyor. "Keçiyi saldım çayıra onu Mevlâm kayıra" diye bırakıp git-

miş sahipleri; keçi ise otu falan unutmuş, gelmiş çöp yığınına dayanmış. Arada bir kâğıt, naylon parçaları da yiyecek elbet. Sütüne de bir miktar naylon karışacak. Bizim çocukluğumuzda bir türkü söylenirdi, nedense onu hatırladım hemence:

Mavi taksi gelecek
Ablam gelin olacak
Evlenmeyin bekârlar
Naylon kızlar çıkacak...

Naylon kızları bilmiyorum ama, işte keçilerin durumu ortada.

Mevlânakapı, üzerinde Osmanlı'ya dair bir işaret yok. Bu kapı doğrudan *Bizans* eseri olarak duruyor. Kapı girişinin her iki yanındaki sütunlar üzerinde haç işaretleri. Alnındaki mermerin üzerinde Latince ibareler ve tam ortasında bir haç daha. En üst kısımdaki yarım dairelik kitabenin ortası oyulmuş. Galiba ecdat oraya bir kitabe koymuş olmalı. Ama yok... Nerelere gitmiştir, kim bilir?..

Kapıdan geçip, içeri girince hemen sağ tarafta güzel, bir akar çeşme. Sol tarafa doğru uzanıp giden ahşap ve perişan evler. Mevlânakapı Caddesi'ni tutup gidiyorum.

Tam bir İstanbul kenar mahalle semti. Gerçi bir miktar makyajlı var, ama *Evliya Camii*'ne gelince birden eski bir İstanbul köşesi ile karşılaşıyorsunuz. Harap, hüzünlü, ama hâlâ asaletini muhafaza eden bir manzara.

Evliya Camii taştan, küçük bir cami. Tam karşısında bir çeşme, akıyor. Çeşmenin ardında camlı kahve.

Hem çeşme hem de kahve bir yaşlı çınarın gölgesine sığınmış. Yaz günleri bu çınaraltına masaların, sandalyelerin atıldığını görür gibiyim.

Çeşmenin ve kahvenin karşısında küçümen ve oldukça harap iki ahşap dükkân. Biri berber. Yüzyıl öncesinden kalmış gibi. Öteki dükkânda ne ararsan bulunur derde devadan gayrı. Oralarda ayakkabı boyacıları, bir iki seyyar satıcı.

Bu köşe sanki İstanbul'un işgale uğradığı devirleri yaşamamış. Bu ahşap ve küçük dükkânlar yıkılıp yerlerine pasajlar, marketler açılmamış. Hava soğuk. Bahar başlangıcı olmasına rağmen sert bir rüzgâr esiyor. İnsanlar omuzlarını kaldırarak içerilere doğru kaçıyorlar. Buraya bir daha gelmeye karar verdim. Bir yaz sıcağında çınarın gölgesinde oturup, bir çay içmek şart oldu.

Şehremini'ne doğru giden yola saptım.

Az ileride yolun sol yanında bir küçük, tek katlı, uyduruk ahşap bina. Yeşile boyanmış. Yaklaşıp demir parmaklıklı pencerelerinden içeri bakıyorum. Birkaç sanduka ve kandillerin içinde yanan ampuller. Besbelli burası bir tekke. Ama ne duvarında, ne sokakta bunu belli eden bir yazı yok. Bayağı meraklandım. Binanın ve bahçenin etrafını dolaşıyorum. Birisi çıksa da sorsam diye. Sezai Hasan Sokağı'na girdim. Tekkeye ait bina çöktü çökecek. Arkaya dolaşınca bir ihtiyara rastladım. Buranın *Kılıç Baba* türbesi olduğunu söyledi. Kim bakıyor buraya, dedim. O yıkılmakta olan ahşap evi gösterdi.

Bir dul kadıncağız var o ilgileniyor, dedi. Pek de tatmin olamadım. Aziz dostum eski bir Şehreminili olan *Nihat Hayri Azamat*, buranın *Kılcı Rufai Tekkesi* olduğunu söylemişti. Eh, *kılcı* ile *kılıç* arasında çok benzerlik var. Belki de ben yanlış hatırlıyorum...

O civarda epeyce dolaştım. Bir manava, bir terziye, bir kuruyemişçiye sordum. Günlerden pazar. Bazı dükkânlar açık. Kimseler bilmiyor o türbede kimlerin yattığını...

Ey aziz okuyucu... Bu noktaya dikkatini ver lütfen. Ey aziz İstanbullu... Bir yarım saat oyalandım oralarda, gelene geçene soruyorum, "Bir ulu zat yatıyor." diyorlar o kadar. Vatandaşın kabirlere, mezarlara, dergâhlara falan aldırdığı yok. Günlük işler ve dünyanın hay-huyu hepimizi öylesine esir etmiş ki; oracıkta kandilini yakıp duran meşayihi görmezden, bilmezden geliyoruz. Sonradan, bu yazıyı kaleme alırken *Hadikatü'l-Cevami*'de "Mimar Acem Ali Camii" bahsinde, derkenar olarak şu satırları gördüm: "Örümceksiz tepeye beş altı hane uzaklıkta bir bahçe derununda Kılıç Dede, Koyun Dede ve Sıfın Dede medfunlardır ki"... galiba işin aslı bu olsa gerek.

Oradan aynı güzergâhı takip ederek *Mimar Acem Camii*'ne geldim. Bahçedeki bir yapıda gördüğüm kitabeden oranın da bir tekke olduğunu anladım. Tekke pencerelerinden birinde nefis açelyalar, morlar, kırmızılar. Acaba faal midir diye yine o civarda rastladığım kimselere sordum ama kimse oralarda

vaktiyle bir Halveti tekkesi bulunduğunu bilmiyor.

Mimar Acem Camii 1524'te yapılmış. Sonradan tamiratlar, tadilatlar geçirmiş. *Hadikatü'l-Cevami*'de cami hakkında şu bilgiler veriliyor: "Cami mimar *Acem Alisi* tarafından yaptırılmıştır. Kendisi mihrab önünde gömülüdür. Halveti zaviyesi olarak yapılmıştır. Sultan II. Mustafa'nın kızlarından Emine Sultan, caminin karşısında üstü açık ayrı bir türbede gömülüdür. Bitişiğindeki çeşmenin tarihi şudur:

Remziyâ: geldi bir güzel tarih
Emine Sultana becâ hayır duâ 1151 (1738)

Tekkeye önce Sarı Osman Efendi'nin şeyh olduğu ve sonra gelen şeyhlerin adları veriliyor. Bir kısmının mezarları hâlâ orada.

Mimar Acem Camii'ni geride bırakıp Şehremini Meydanı'na doğru yürüdüm. Etrafı yüksek binalarla kuşatılmış, artık daracık ve zavallı bir hâle düşmüş, bakımsız ve tozlu park. Çepeçevre bıyıklı, tespihli, mütevekkil işportacılar. Parkın içinde yorgun ve bezgin ihtiyarlar. Şehremini bütün neşesini yitirmiş, içine gömülmüş.

Nihat Hayri ile birlikte gelip, her nasılsa nesli tükenmiş olduğu hâlde buralarda bir adet kalmış olan *çiğbörekçiyi* ziyaret ettiğimiz güne döndüm. Hele şunu bir arayayım bakalım henüz dükkânı kapatmadı mı diye tetkikata koyuldum.

Eğer canınız çekerse, veya "acaba nasıl bir şey" diye merak ederseniz haber vermesi bizden: Şehremini'nde bir değil, iki *çiğbörekçi* var.

EDİRNEKAPI

Küçükköy-Vefa Poyraz Lisesi edebiyat öğretmenliğine tayin edilerek İstanbul'a ailece ilk geldiğimde (1972) Sultanahmet-Akbıyık semtinde, küçük bir evde (şimdi elektrik işleri yapan bir dükkân) oturmuştum. Önünde pazar kurulan, o yıllarda bayağı mahalle havası olan bir sokaktı burası.

Aslında görev yerimden bu kadar uzakta bir eve yerleşmenin sebebi o yıllarda yayımını sürdürdüğümüz *Fikir ve Sanatta Hareket* dergisinin Divanyolu Ersoy Han'da bulunan bürosuna yakın olmaktı. Hayfa: ... Bu yıl Ersoy Han'ı da boşalttılar, yıkılacak galiba, yenilenecek. Ama Kemahlı kapıcı Âdem'in han önüne diktiği ceviz ağacı büyüdü, kök saldı oraya. Zaten İstanbul'un ağaç dokusunu, köylerinden kopup gelen bu insanların özlemleri, gerilerde kalmış buruk sevdaları belirliyor. Bir bakıyorsunuz Karaköy Meydanı'nın uğultusunda, o kalabalık arasında, Akbank'ın tam önünde baharda bir armut ağacı çiçeklenivermiş. Kim dikmiştir onu oraya? Herhâlde Parklar-Bahçeler Umum Müdürlüğü değil.

Yine o civarda, belki de Akbank'ta görevli bir müstahdem, bir gece bekçisidir.

Sultanahmet'ten Küçükköy'e, Vezneciler'den kalkan minibüslerle iki yıl gidip geldim. O burnu kesik, mavi, dökülen minibüsler. Bunlar o sıralarda Edirnekapı'nın içinden geçiyorlardı.Yani henüz surlar yarılmamıştı, çevre yolları inşaatı devam ediyordu, mezarlıklar delik-deşik olmuştu.

Fetih ordusunun surda bir gedik açarak girdiği bu kapıdan iki araba yan yana geçemezdi. Biri bekler, öbürüne yol verirdi. Tabii trafik böyle değildi, nüfus azdı.

Topkapı'nın kalabalığına, herc ü mercine karşılık Edirnekapı şimdilerde bir park yeri gibi, muntazam, temiz, havadar.

Eski kapı trafiğe kapandı. Ben de pek tabii olarak bu eski âşinayı ziyaret ediyorum.

Civarındaki bir iki kahve, otomobil tamirhaneleri yıkıldı. Basamaklarla surdan caddeye inen yeşil alanları tanzim edildi. Akasyalar, bir iki çınar altında banklar, tek tük oturanlar.

Etrafta çöp falan yok. Ne çimenleri otlayan keçiler, ne sur boyu harabeleri. Düzenli işleyen trafik, serin esen rüzgâr. Kapıya doğru gidiyorum.

Kitabesi yerinde. Kitabenin sol alt kısmında iki mısralık bir beyit var. "Seyr edip...." diye başlayan beyti uzaktan sökemiyorum. Ayrıca sağ taraftaki taşlar üzerinde de bir sürü yarısı silinmiş yazı, levha kalabalığı. Başka bir beldede olsa idi bu kapı ve bu

yazılar; onların sakladığı "esrar"ı sökmek için arkeologlar, tarihçiler, sanat-tarihçileri seferber olurlardı. Bizde o kadar yazılı taş bolluğu var ki, kim bakar, kim ilgilenir? Yeniden çimenlere dönüyorum. Sık dikilmiş bir sürü dökme-demir gece lambası-fener.

Bu XIX. asır taklidi fenerler nasıl yaygınlaştı böyle? Gün geçmiyor ki şehrin bir ana caddesinde, bir pastane-otel-gazino önünde bu kabil fenerleri görmeyelim. Her iş yeri sahibi yaya kaldırımın bir köşesine "keyfince takılarak" –kimden izin alıyorlar– bu fenerlerden birkaç tane dikip, "işyeri"nin forsunu arttırıyor.

Lakin hemen her inşaatın bir yanını kaplayan o alüminyum tutkusu, o garip çağdaşlık nedense fenerlere gelince "tutuculuğa" çevriliyor. İlla XIX. asır usulü olacak: Dökme-rokoko. Belki de her dükkân sahibinin şuur altına Çelik Gülersoy'un restorasyon çalışmalarında kullandığı "şark" imajı yer etmiş. Kapısının sağ yanında büyük bir mermer levha, üzerinde şunlar yazılı: "Hicretin 20 Cumadelâhıre (eski harflerle) 857 ve miladın 29 Mayıs 1453 Salı sabahı bu civarda açılan gedikten Fatih'in ordusu İstanbul'a girmiştir."

Sol yandaki sur duvarı üzerinde yine o "kayayı delen incir" örnekleri neredeyse koca bir ağaç olmuş, sarkıyor. Ah bu eski taş yapıların üzerinde biten incirler...

Kapı girişinde bir yaşlı adam tezgâhını kuruyor. Çocuk elbiseleri, çorap, mendil, bir sürü ıvır-zıvır.

Artık ne arabaların ne de insanların gelip geçmediği bu kapının altında rızkını arayacak.

Tuhaf ama kapı altında bir de çeşme kalıntısı var. Daha doğrusu üzeri yeşil boya ile kaplı mermerden yapılma bir su deposu. Musluğu ve küçük bir yalağı var. Bu depoya su getiren borular iptal edilmiş.

Kapı üzerinde bol miktarda yetim kalmış, tellerinden ve bağlarından kurtulmuş, eski porselen telgraf-telefon fincanları. Bu fincanların beyazlığı bana uzak Anadolu bozkırlarını, dağları ve ıssız dereleri, o bodur sağa-sola eğilen jandarma telefon hatlarını hatırlatıyor.

Sur içine girişte sol yana Rum Ortodoks Kilisesi'nin ve onun önündeki çocuk bahçesinin yeşilliği düşüyor. Sağ yanda ise iri bir yüzük taşı gibi, tepenin üzerinde parlayıp duran *Mihrimah Camii*...

MİHRİMAH CAMİİ

Caminin önünde söğüt ağaçları. Dedik ya bu ağaçları buralara Anadolu'dan gelenler dikiyor. Cami girişinin sol yanında "Şöhret Börekçisi".

Edirnekapı Camii olarak da bilinen *Mihrimah Camii*, Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan tarafından yaptırılmış. Şu meşhur Rüstem Paşa'nın eşi. İki medresesi, Hünkâr mahfili ve çifte hamamı var. İstanbul'un en yüksek tepesinde, tek minaresi ile harikulade bir mimarî eser olarak yükseliyor. İçinin ferahlığı, vitraylarının ve tezyinatının oya gibi işlenişi, sadeliği ile tam olgun klasik bir Osmanlı Camisi. Sanki mimarbaşı bu camiye bânisinin kadın duyarlılığını, inceliğini ve zerafetini nakletmiş. Aynı Hanım sultanın bir de Mimar Sinan eliyle inşa ettirdiği Üsküdar Meydanı'nda başka bir camii daha var.

Bahçesi oldukça geniş. Ortasında fevkalade bir şadırvan. Belki de İstanbul camilerinin orijinalitesini muhafaza eden en güzel şadırvanı.

Buna mukabil gerek bahçenin durumu, gerekse bir zamanlar öğrenci yurdu olarak kullanılan medrese hücrelerinin kapılarında kilit asılı harap ve mezbele

görünümündeki durumu içler acısı. İki delikanlı ile karşılaştım. Hâlâ kullanılan bir hücrede kalan İlahiyat Fakültesi öğrencileri. Pek arayan soranları yok. En son galiba "Çankırı Öğrenci Yurdu" diye biliniyormuş, yani Çankırılılar el atmışlar bu hayırlı işe, lakin görünen o ki yürütememişler. Vakıflar, cami derneği, cemaat, vatandaşlar el birliği ile bu güzelim eserin bahçesini, medrese ve müştemilatını bir elden geçirseler. Burayı gezilebilir, görülebilir, oturulabilir tertemiz, pırıl-pırıl bir hâle getirseler.

Bahçede iki selvi, kavak, düzensiz ve gelişigüzel dikilmiş birkaç fıstık çamı (çamın ne işi var burda), bir garip armut ağacı, birkaç yaşlı incir, ve kurumaya yüz tutmuş dut ağaçları.

Hele o mezarlık kısmının durumu. Mezar taşlarının çoğu kırılmış. Arkadaki harabe sokağa açılan kapı perişan vaziyette. Cami pencerelerinin o güzelim tahta kapakları, panjurları çürümek üzere. Bütün bunlar, bu bakımsızlık, bu boşvermişlik İstanbul'u dolaştıkça, bu ecdat yadigârı paha biçilmez eserleri ziyaret ettikçe bana tarifsiz kederler getiriyor. Ön bahçede musalla taşlarına yakın duran o tek selvi ağacında belli belirsiz öten yetim bir kuş hüznü veriyor.

Başım önümde, boynu bükük çıkıyorum camiden.

Tam karşıdaki *Valiz Sokağı*'nın ucunda bir çardaklı kahve. Biraz oturup nefeslendim. Dalgın ihtiyarlar, tavla oynayanlar, bir yaz başlangıcının rehaveti.

Caddeyi geçip yokuş aşağı Kariye'ye doğru iniyorum.

KARİYE

Kariye Camii kiliseden çevrilme bir yapı. Atik Ali Paşa tarafından vakfedilmiş, bitişiğinde bir de medresesi olduğu kayıtlarda var.

Bu mozaikleri ile ünlü kilise günümüzde müze hâline çevrilmiş. Turistlerin yoğun ilgisi var.

İstanbul'un bazı köşelerini eski hâli ile muhafaza ederek turizme açan *Çelik Gülersoy* burada yoğun bir faaliyet yürütmüş. Cami çevresindeki bütün ahşap yapıları –sahipleri içinde otururken– bir bir elden geçirmiş, aslına uygun olarak ihya edip boyamış. Soğukçeşme Sokağı'ndaki çikolata evler gibi, geçmişten bir esinti, hatta bir dekor oluşmuş. Alabildiğine turistik bir görüntü. Bir otel, çınarın altında bir dönerci, bir kafe, butik vb. Mevcut evler ve sokak parçaları Arnavut kaldırım ile kaplanmış. O kadar çiçek, çimen, ve renk cümbüşü arasında dikkatimi nedense aramızdan ayrılışına pek de üzülmediğimiz bu taş kaldırımlar çekti. Üzerinde araba geçmeyen ve ince aralıklarında çimenler çıkan, temiz, sakin ve huzurlu uzanıveriyor. Bir sokağın, bir caddenin

bu kadar iç açıcı olduğunu orada fark ettim. Taşın ve yeşil çimenin imtizacı, yağmur ile yıkanıp parlayan bu tertemiz sokak parçalarında kendini nasıl gösteriyor!

Etrafta bir tek sigara izmariti, bir kâğıt parçası, naylon veya teneke kutu gözükmüyor. Bir caminin kıyıcığında eskiden nasıl huzurlu bir yerleşim kurulu imiş anlıyorsunuz.

Turist kalabalığından yanına yaklaşılmayan caminin kapısından şöyle içeri bir baktım. Duvarlarda aziz tasvirleri, parlak mozaikler. Kapı önünde turistlere bir şeyler satmaya çabalayan esnaf.

Onları geçip caminin arkasındaki bahçeye giriyorum.

Aman Allahım...

Bir cennet köşesi sanki. Yeşil, yeşil, yeşil. Güller, menekşeler, kuşlar böcekler, her yan pırıl pırıl... Tuvalet 500 TL. Tuvalette, bahçeye ve oralara bakan adam, bahçenin bir köşesinde çiçek yetiştiriyor. Oracıktaki bir taşa çöküp başa gelen garip halleri fikretmeye çalışıyorum.

Nerede *Mihrimah Camii*'nin perişan bahçesi, nerede bu müzenin düzenli, bakımlı bahçesi. Böyle mi olmalıydı?..

Bahçenin sol girişinde üstelik bir de sahabe kabri var. *Ebû Saîd el-Hudrî*. Başında oturup biraz okuyorum. Hâlimizi düzeltmesi için Yaradan'a dua ediyorum.

Aslında turistlerin çok daha fazla rağbet ettikleri camilerimiz var. Ama oralar dahi böylesine tertipli, temiz ve bakımlı değil.

Nedir bizde eksik olan? Çelik Gülersoy burayı bir "işletme" hâline getirip para musluklarını açmış. Acaba gerçek sebep bu mu? Camilerimizde bile paraya yeniliyor muyuz?

Ama "yiğidi öldür hakkını yeme" demişler.

Yine de bu minaresinden artık ezan sesi gelmeyen camiyi bir kişi bekliyor. O sahabeden kişi bize öte dünyada soracaktır elbet. Bütün bunların hesabını soracaktır... Mutlaka.

EĞRİKAPI

Edirnekapı'nın dışından aşağıya Haliç'e doğru iniyorum. Sol tarafta bir metruk mezarlık. Keçiler otluyor, çocuklar uçurtma uçuruyor. Sağa sola devrilmiş mezar taşları. Ne olacak acaba burası? Yoldan kendini kurtarmış ama, böyle kaderine terk edildiğine ve yeni cenaze defnedilmediğine göre herhâlde yetkililer bir "iyilik" düşünüyor olmalılar.

İçinde tekke kalıntısını andıran, duvarları ayakta bir bina, yanında paslı demir parmaklıkları ile iki ihtiyar incirin beklediği bir ayrı mezarlar kümesi, aşağılarda Halk Ekmek Fabrikası. Mezar taşlarına şöyle bir göz atıyorum. Fatih türbedarlarından, son devrin Şabaniye ululardan *Ahmed Amiş Efendi*'nin iki müridine rastlıyorum.

Mezarlığın karşısında belediye çöp arabalarının park edildiği bir alan ve onun uzantısında iki top sahası var. Uzak İstanbullardan minibüslerle gelmiş genç irisi oğlanların futbol karşılaşmaları bütün hızı ile devam ediyor. Bir süre sur gölgesine sığınıp bu betona dönmüş toprak sahada top koşturan çoğu esnaf

çırağı çocuklara bakıyorum. Başlarında "koç"ları, "hoca"ları var. Taktik veriyor, saha kenarından bağırıyor. Derken ince bacakları ile çelimsiz vücuduna bakmadan bir serdengeçti gibi rakip kaleye saldıran kara-parlak perçemli bir çocuk "şık" bir gol atıyor. Taraftarlar ayakta. Oğlan onlara doğru fiyakalı bir coşkunluk ile koştuktan sonra dizlerinin sökülmesine aldırmadan dizüstü gelip selamlıyor. Öbürleri üstüne çullanıyorlar; sanki Maradona mübarek...

Oradan ayrılıp *Eğrikapı*'ya kadar indim. Bu artık kara tarafındaki surların son kapısı. Sol yanında bir sahabe mezarı var: *Hz. Hafir Türbesi*. Etrafı bakımlı, duvarla çevrilmiş; kapı girişinin sur içinde sağ yanında *Kesikbaş Şeyh Molla Mehmed*'in kabri. İçeride küçük bir mezar taşı. Lakin taş üstünde "Şeyh" lakabı yok. Sadece "Derviş Mehmed" yazıyor. Yeşile boyalı. Aklıma Prof. Dr. Ahmed Yaşar Ocak'ın bu konudaki kitabı geliyor. Yetkin bir vukuf ile halk arasında pek yaygın olan, Anadolu ve Balkanlar'da çokça makamı olan bu *Kesikbaş* motifi dinî folklorumuzun zengin unsurlarından biri.

Eğrikapı semtinin esrarlı sokakları, birbiri içinde kıvrılarak uzanıyor. İstanbul sokaklarının bir önemli özelliği de sonunun nasıl açılacağının bilinmemesidir. Bir sokağın köşesi kıvrılınca önünüze neler çıkabilir bunu kestiremezsiniz. Ya bir konak, ya bir meydan, ya çardaklı bir kahve veya bir türbe ile karşılaşırsınız. Bu semtler de eski fukara dokusunu mahafaza ediyor. Ancak modernleşen, beton yapılarla donatılan İstanbul'da bu eskiye bağlılık

pahalıya mal oluyor. Her yanda döküntü bir derbederlik, yıkılmaya yüz tutmuş ahşap evler, çökmüş cumbalar, bir çürümenin son demleri.

Derken karşıma "Mahkeme Külhanı Sokak" çıkıvermez mi?

Neredeyse bir yıl öncesinde Haliç'i dolaşırken buralara kadar çıkmışım. Şimdi hatırlıyorum. Bu sokağın devamında bir güzel hamam olacaktı. Hele şuna bir bakalım.

Hançerli Hamam, beni büyük bir hüzünle karşılıyor.

Umduğunuz gibi kapısına kilit vurulmuş. Artık o da başını alıp bilinmeyen diyarlara doğru, yani nisyanın çukuruna doğru tepetaklak yuvarlanmış. Hâlbuki geçen Ramazan'da sahibi Reşadiyeli bey nasıl bir içtenlikle karşılamıştı beni. Oturup gelip geçen zamanlardan konuşmuştuk. Hamam işi çıkmaza girmişti İstanbul'da. Kırk yıldır bu işi yaptığından bir türlü çekip gidemediğini, bir başka iş tutamadığını yana yakıla anlatmıştı. Demek sonunda o da pes etmiş.

Başımı kaldırıp güzel bir talik yazı ile hamam kapısı üzerinde duran levhaya bakıyorum:

Teharetle erer Hakka erenler
Şifa bulur bu hamama girenler

İşte böyle. Şifa arayanlar banyolarına, küvetlerine, armatürlerine dönebilir. O hamam, Hançerli Hamam hatıraları ile başbaşa yaşayan bir eski İstanbul efendisi gibi hayatının son günlerini kubbeleri, külhanı, su lüleleri arasında dolaşıp duran eski

müşterilerinin sesleri ve nefesleri arasında geçirip sonunda ya depo olacak veya yıkılacak.

Tuhaf duygularla yokuş aşağı Ayvansaray'a doğru gidiyorum. Daha önce anlattığım Rum Kilisesi'ni geçiyorum. Bu kederle, yoksullukla, yıkılmışlık ve terk edilmişlikle dolu semtleri arkamda bırakıyorum.

(10 Haziran 1990)